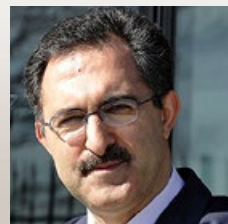
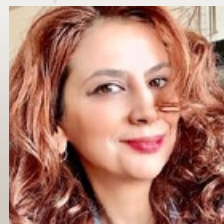
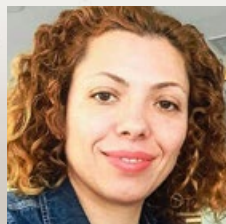
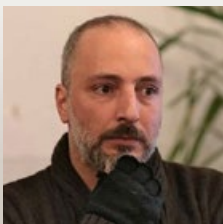

deKanttekening

MEI 2021 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

MAGAZINE

**Van pseudoniem tot kogelvrij vest: zo werken
gevluchte Turkse journalisten**

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

Mei 2021
Jaargang 4 - nr. 42

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Arnout Maat

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Chris Aalberts, Tayfun Balcik, Kaja Bouman, Thomas von der Dunk, Jaswina Elahi, Dave Ensberg-Kleijkers, Han Entzinger, Yarin Eski, Hoda Hamdaoui, Tieme Hermans, Fitria Jelyta, Lody van de Kamp, Ewout Klei, Kiza Magendane, Caner Mert, Anja Meulenbelt, Nadia Murady, Shantie Singh, Pieter Verbeek, Süheyla Yalcin

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij. Moedig. Inclusief.

De uitgave van dit blad wordt mede mogelijk gemaakt door:

Derman Projects B.V.

Op de bres voor onze persvrijheid

● HOOFDREDACTIONEEL

5

12

Als baby gestolen of verkocht: 'Niets in mijn adoptie- dossier is waar'

● SAMENLEVING

● RAMADAN

- 6 'Eerste dagen zijn zwaar, daarna went het'
- 7 'Dichter bij God na confrontatie met mijzelf'
- 8 Tayfun Balcik - Ramadan-reflectie: weg met de oude allochtonenpolitiek

● SAMENLEVING

- 10 Uitgeprocedeerd op straat in coronatijd: 'Kunnen letterlijk geen kant op'
- 12 Als baby gestolen of verkocht: 'Niets in mijn adoptiedossier is waar'
- 14 De meerwaarde van meertaligheid in het onderwijs
- 16 Shantie Singh - Meertaligheid is meer zien
- 17 Chris Aalberts - Gevraagd: één concrete reden voor Denk om lokaal actief te zijn

14

De meer- waarde van meertalig- heid in het onderwijs

● **SAMENLEVING**

28

Van pseudoniem tot kogelvrij vest: ZO werken gevluchte Turkse journalisten

● **WERELD**

42

Is Frankrijk in oorlog met de islam?

● **WERELD**

● **WERELD**

18 Hoe maak je de Grieken en Romeinen inclusief? 20 VPRO cancelt Ismail Ilgun na interview met 'haatinfluencer' Youness Ouaali 21 Thomas von der Dunk - Cencelen tot in de hel 22 Anja Meulenbelt - Een dag van gebrokenheid 26 Lody van de Kamp - Er bestaan soms toch hogere waarden dan de waarheid	28 Van pseudoniem tot kogelvrij vest: zo werken gevluchte Turkse journalisten 32 In Turkije voxpopt de oppositie crop los: 'Wij geven de burger weer een stem' 34 Kiza Magendane - De levensvreugde van Ismail Ilgun, Talitha Muusse en andere millennials 35 Han Entzinger - Klimaat-migratie: realiteit of doemdenken? 36 De 'As der Vromen': waarom Turkije en Pakistan elkaar steeds meer steunen	39 'Brief opstandige ex-admiraals duidt op scheuring binnen Turkse overheid' 40 Jaswina Elahi - Het onderwijs reflecteert de sociale ongelijkheid in de samenleving 41 Süheyla Yalcin - Deze filmmaker toont de verhalen achter de cijfers van femicideslachtoffers 42 Is Frankrijk in oorlog met de islam? 46 Yarin Eski - De kwestie-Omtzigt en de burn-out van onze democratische rechtsstaat 47 Dave Ensberg-Kleijckers - De Kamer heeft meer medewerkers nodig om tegenmacht te kunnen zijn

In het kort.

BEELD: TWITTER

Turkse schrijver Ahmet Altan na ruim vier jaar vrijgelaten

De Turkse schrijver en journalist Ahmet Altan is vrijgelaten. Dit twitterde zijn advocaat Figen Calikusu. Het besluit om Altan vrij te laten kwam vlak nadat de hoogste rechtbank van het land zijn vonnis had vernietigd.

Het besluit volgde een dag nadat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) had gezegd dat Altans rechten waren geschonden door zijn meer dan vier lange opsluiting.

De 71-jarige Altan zat sinds september 2016 in een gevangenis in Istanbul. Hij zou betrokken zijn bij de mislukte staatsgreep van 15 juli 2016. Altan werd gearresteerd omdat hij tijdens een tv-programma subliminale boodschappen zou hebben verspreid over de coupoging. De schrijver ontkende deze beschuldigingen, die volgens hem en zijn advocaat politiek gemotiveerd waren.

In 2018 werd Altan veroordeeld tot levenslange gevangenisstraf zonder voorwaardelijke vrijlating wegens een vermeende poging om de grondwettelijke orde omver te werpen. Dit vonnis werd vervolgens vernietigd door het Hof van Cassatie, het hoogste hof van beroep. Altan werd vervolgens echter opnieuw berecht en veroordeeld tot meer dan tien jaar gevangenisstraf voor het helpen van 'een terroristische organisatie'.

In 2019 werd hij kort vrijgelaten omdat hij zijn tijd had uitgezeten, maar vlak daarna weer gearresteerd nadat de openbare aanklager bezwaar had gemaakt.

Altan werd op 14 april opnieuw vrijgelaten nadat het Hof van Cassatie het tweede vonnis had vernietigd, aldus zijn advocaat Figen Calikusu. 'Dit is een gerechtelijke vervolging die langer dan vier jaar en zeven maanden heeft geduurd. Ahmet Altan werd vastgehouden met een volledig leeg dossier,' zei ze.

In een andere tweet staat Calikusu op de foto met een vrijgelaten Ahmet Altan. 'Ik verwelkomde net Ahmet Altan', schijft ze. 'Eerste stap naar de vrijheid...'

Het EHRM oordeelde dat Altans recht op vrijheid en veiligheid was geschonden, omdat hij zonder redelijke verdenking in staat van beschuldiging was gesteld. De rechtbank beval Turkije om hem vrij te laten en hem 16.000 euro schadevergoeding te betalen, vanwege het schenden van zijn recht op vrije meningsuiting. De zaak tegen Altan wordt door velen als symbool gezien voor de hardhandige wijze waarop president Erdogan na de mislukte coup optrad tegen dissidenten. •

Joden: 'Kom je aan onze islamitische medemens, dan kom je aan ons'

De Liberaal Joodse Gemeente Amsterdam betuigt in een brief solidariteit aan de moskeeën in Nederland.

Meerdere moskeeën zijn onlangs bedreigd. Zo kregen moskeeën door het hele land een dreigbrief verstuurd in een luier, vergezeld van een afgescheurde Korantekst en een kopie van een Mohammed-cartoon. Bij een Goudse moskee in aanbouw werd zelfs brand gesticht.

'Wij zijn er om jullie te steunen en te troosten in een periode waarin moslimhaat onaanvaardbare proporties aanneemt', schrijft de Liberaal Joodse Gemeente. 'Kom je aan onze islamitische medemens, dan kom je aan ons.'

In de brief worden de bedreigingen aan het adres van moskeeën 'een dieptepunt in de onverdraagzaamheid in ons land' genoemd. 'Leuzen die wij nog

kennen uit een gitzwart verleden worden uit de kast gehaald om in plaats van Joden dit keer Moslims te bedreigen.'

De Liberaal Joodse gemeente wil zich samen met moskeeën inspannen om 'het dreigende islamofobe klimaat te stoppen en het tij te keren'. De gemeente vindt het van groot belang 'elkaar te steunen wanneer onze democratische waarden onder druk staan'. Gemeentevoorzitter Chantal Suissa is ook verbonden aan de nieuwe interreligieuze groep Yalla!, een platform van joden en moslims. •

DE BRAND IN DE MOSKEE IN GOUDA, 3 APRIL (BEELD: YOUTUBE)

Persvrijheidsindex: Nederland 6e, Marokko en Turkije in rechterrijtje

De internationale persvrijheidswaakhond Reporters Without Borders (RSF) slaat alarm: in meer dan 130 landen is journalistiek deels of volledig geblokkeerd. Op 20 april publiceert de NGO haar wereldpersvrijheidsindex.

Het gaat slechter met de persvrijheid in de wereld, aldus RSF. Dat komt mede door de coronapandemie. Die heeft de onderdrukking van de persvrijheid in landen als Iran, Saoedi-Arabië, Egypte en Syrië alleen maar verergerd.

Ook beperkt de coronacrisis de mogelijkheden van journalisten om hun werk te doen. Dat is vooral verontrustend in Brazilië, waar de overheid desinformatie over het virus verspreidt.

Nederland staat op plek nummer zes

en zakt daarmee een plaats. De Nederlandse overheid heeft de toegang van journalisten tot belangrijke overheidsdocumenten niet verbeterd, concludeert RSF. Deze documenten krijgen journalisten vaak te laat, of incompleet. Ook vallen populistische politici de legitimiteit van de gevestigde media aan.

Marokko zakt drie plekken, van plek 133 naar plek 136. Kritische journalisten worden beschuldigd van seksuele misdrijven, een effectief middel om ze het zwijgen op te leggen. Volgens RSF wordt de getuigenis van vrouwen in deze rechtszaken ook gemanipuleerd. Turkije stijgt een plek, van 154 naar 153. Het gaat nog steeds heel slecht met de persvrijheid in Turkije. De media en de rechtspraak in Turkije zijn nog steeds allesbehalve onafhankelijk. Onlangs nog kreeg een journalist bijna een jaar celstraf nadat hij kritiek uitte op religieuze scholen. •

Op de bres voor onze persvrijheid

MEHMET CERIT

Hoofddredacteur / Directeur.

Een feitje waar je als chauvinist in eerste instantie nog best trots op kunt zijn, zo lijkt het: Nederland staat op plaats zes van de jaarlijkse persvrijheidsindex van Reporters Without Borders die vorige week uitkwam. Alleen: wij stonden in 2016 nog op de tweede plek. Sinds drie jaar dalen wij steeds een plek. Dit, terwijl de wereldwijde trend er dus al een is van steeds minder persvrijheid.

Maar dan nog, kun je misschien zeggen: we zijn gelukkig geen Marokko (nummer 136 op de lijst) of Turkije (153). Daar kunnen kritische journalisten al vanwege een Twitterberichtje opgesloten worden. Of neem EU-landen als Polen (64) en Hongarije (92), waar het nu ook die kant op gaat. Nee, dan mogen wij van geluk spreken. Toch?

Het probleem is dat zo'n aanname het zicht op een trieste werkelijkheid vertroebelt. Omdat de persvrijheid in Nederland absoluut leek - en in landen om ons heen absoluut niet -, wanen we ons een kikker in kokend water.

Ja, velen schrokken toen de NOS het logo van haar busjes afhaalde. Maar dit deed de NOS na jaren van aanhoudende bedreigingen. En ja, wie het filmpje zag van de fotojournalist in Lunteren die met zijn auto over de kop sloeg, kon alleen met afschuw reageren. Maar zoals de fotograaf de avonderna bij *Op1* zei: de doodsb bedreigingen waren er al jaren.

In 2016 werden wijzelf, toen nog *Zaman Vandaag* geheten, bedreigd en geïntimideerd vanuit fanatieke Turks-islamistisch-nationalistische hoek. Ik zou betrokken

De mogelijkheid op klappen mag nooit een acceptabel beroepsrisico voor journalisten worden

zijn bij de coup in Turkije. Adverteerders werden geboycot en geïntimideerd en liepen weg, uit angst. Abonnees durfden geen *Zaman Vandaag* meer op de mat te ontvangen, bang om verklikt te worden en niet meer naar Turkije te kunnen. Onze uitgever trok, vanwege financiële nood en aanhoudende intimidaties, de stekker eruit.

Noodgedwongen moesten wij het roer omgooien en besloten we, met een stuk minder middelen en in afgeslankte vorm, de *Kanttekening* op te zetten. En gelukkig bestaan we nog steeds. Maar dit voorbeeld laat wel zien hoe kwetsbaar media kunnen zijn, dat 'Turkse toestanden' ook in ons land denkbaar zijn. Nog steeds word ik geïntimideerd en bedreigd. En ik ben zeker niet de enige.

Terwijl politiek en justitie stappen hebben genomen tegen geweld en bedreigingen tegen journalisten, nemen deze zaken

vooralsnog juist toe. We mogen echter nooit toe naar een klimaat waarin de mogelijkheid op klappen een acceptabel beroepsrisico is voor journalisten. Dat je van goede huize moet komen om journalist te durven zijn. Of zoals een studente, die misschien journalist had willen worden, mij vertelde na het geweld in Krimpen en Urk: 'Mij niet meer gezien.'

Des te kwalijker is het daarom dat FvD-leider Thierry Baudet het kerkgangers-geweld niet veroordeelde, maar juist de journalisten. De man die bij WNL het 'fake news'-journaal van de NOS mocht aankondigen en riep dat we 'worden ondermijnd door onze journalisten', stelt samen met vakbroeder Geert Wilders een verkeerde prioriteit door à la Trump de media constant verdacht te maken.

Maar de vrije pers wordt niet alleen bedreigd vanuit populistische zijde. De overheid reageert

permanent te laat op informatieverzoeken, lakt gevraagde documenten volledig zwart of levert incomplete informatie. Een zeer uitgekleden Wet Open Overheid, door de gevestigde partijen kapotgeamendeerd en nu in behandeling in de Eerste Kamer, gaat hier weinig aan veranderen.

'*News is something somebody doesn't want printed; all else is advertising*', zei de legendarische krantenmagnaat William Randolph Hearst. Misschien wat overtrokken, maar 'echt nieuws' schuurt onvermijdelijk vaak voor betrokkenen. En inderdaad: in die vorm maakt de pers haar pretentie als noodzakelijke vierde macht wel het meeste waar.

We moeten deze cruciale democratische functie van de journalistiek, als extra controle op de macht, niet alleen met de mond belijden, maar ook actief ondersteunen. Daarin ligt een taak voor politici, de overheid, de pers zelf, maar eigenlijk voor ons allen. Al is het maar door gewoonweg onze handen af te houden van journalisten.

Nederland werd eeuwenlang geroemd om de vrijheid van drukpers en meningsuiting. Hier werden boeken en tijdschriften gedrukt die in andere landen verboden waren. Laten we de lat hoog leggen en geen genoegen nemen met de zesde plek op de persvrijheidsindex. We moeten gaan voor de hoofdprijs, weer een pioniersfunctie vervullen. Dat is hoognodig in deze tijd van toenemende desinformatie, onvrede en aanvallen richting journalisten. Hierin ligt een belangrijke opgave voor het volgende kabinet - over macht en tegenmacht gesproken. •

‘Eerste dagen zijn zwaar, daarna went het’

Deze ramadan stellen we op dekanttekening.nl elke dag een vraag aan een Nederlandse moslim. We spraken onder meer met Bora Özdemir, docent economie op een middelbare school en actief bij het landelijke studentenplatform Voor de Kunst van het Samenleven. Hij woont samen met zijn vrouw en zoon in Assendelft.

● HODA HAMDAR

Het is uw eerste ramadan als vader. Hoe hebt u dat aangepakt?

‘We hadden voor de ramadan ook al een soort ritme qua slapen met ons zoontje van één jaar, dus dat hebben we aangehouden. Ik blijf zelf wat langer wakker in de avond. Meestal wordt ons zoontje zo rond twaalf uur ‘s nachts wakker. Mijn vrouw ligt dan al in bed en pakt haar rust, maar zo rond drie uur in de nacht wordt hij weer wakker en dan neemt zij het over. We wisselen zo elkaar af. Wat voor ons zoontje vooral wennen is, is dat wij niet samen met hem gaan eten als hij zijn avondeten krijgt. Wij eten natuurlijk later, en dat is echt te laat voor hem, dus eet hij alleen. Hij is normaal gewend dat papa en mama samen aan tafel zitten en dat we met z’n drieën gezellig samen eten.

BEELD: UNSPLASH

‘Mijn vrouw en ik zijn beiden docent. Gelukkig vallen er twee weken van de meivakantie tijdens de ramadan, dus dat is mooi meegenomen. Maar deze eerste twee weken zijn voor ons wel wennen. Wij werken allebei op een witte school, dus de meeste leerlingen en docenten zijn niet bekend met de ramadan. Wij tweeën vasten als enige, en natuurlijk krijgen we elk jaar weer dezelfde vragen van iedereen. ‘Hoe laat mogen jullie eten? Wanneer is de ramadan afgelopen?’ En de bekendste vraag: ‘Mag je ook geen slokje water?’ Daarnaast vraagt voor de klas staan veel energie, dus we zijn allebei altijd wel kapot als we thuis zijn. Daarom doen we om de beurt een dutje in de middag als we weer thuis zijn, om een beetje bij te komen. Want het werk gaat als ouder gewoon door als je thuis komt.

‘Op dit moment verdelen mijn vrouw en ik de opvoeding fifty-fifty. Ik weet niet hoe dat zal gaan als hij ouder wordt. Het is heel spannend om de ontwikkelingen mee te maken: hoe ga ik dat doen als hij ouder wordt en hem de essentie van de ramadan mee wil geven? Nu krijgt hij weinig mee, maar hij kan wel een uurtje met ons ontbijten in de ochtend als wij een *suhoor* (de maaltijd die moslims nuttigen bij

‘Wat voor ons zoontje vooral wennen is, is dat wij niet samen met hem gaan eten als hij zijn avondeten krijgt’

zonsopkomst voor een vastendag, red.) hebben. Zo heeft hij toch dat momentje samen eten met papa en mama.

‘In het weekend en op mijn vrije dagen blijf ik natuurlijk wel leuke dingen doen met mijn zoontje, zoals naar buiten gaan en naar de speeltuin. Het zou oneerlijk zijn om hem dat te ontnemen door de ramadan. De eerste paar dagen zijn eventjes zwaar, maar daarna ben je aan het nieuwe ritme gewend en gaat het leven in principe gewoon door. Het hoort bij het vaderschap.

Mijn vrouw werkt vier dagen en ik drie. Op de dagen dat we allebei werken past mijn moeder gelukkig op onze zoon. Zij komt dan ook bij ons logeren, dus oma past aan huis op. Ik ben blij dat ze dit doet, en zij ook, want het is haar eerste kleinkind. Op de dagen dat ze er is verbreken we het vasten samen. Dat is toch iets van de gezelligheid die je verwacht van deze maand. Voor de rest is er nu niet veel mogelijk vanwege corona, dus het is fijn dat mijn moeder dan een paar dagen bij ons verblijft.’ ●

Dichter bij God na confrontatie met mijzelf

Voor deze ramadan-serie spraken we ook met Anne Dijk. Zij is eigenaar van Fikr Consultancy en voorzitter en docent bij stichting Fahm Instituut, een kenniscentrum voor de verdieping van de islamistische traditie.

BEELD: UNSPLASH

● HODA HAMDAOUI

Wat zijn uw plannen deze maand?

‘Deze ramadan heb ik voor mezelf bewust rustiger ingepland dan voorgaande jaren. Ik had altijd wel één, twee en soms wel drie lezingen per week. Nu heb ik doelen voor mezelf gesteld, waarbij ik qua lezingen het heel rustig aan doe. Tijdens de ramadan keer ik altijd wat meer naar binnen. Standaard selecteer ik van tevoren een stukje uit de Koran. Dat stel ik mijzelf als doel om uit mijn hoofd te leren. Zo houd ik het klein en behapbaar en blijft het mij de gehele ramadan én erna nog bij.

‘Eind maart hadden we een bezinningsweekend met het instituut Mindful Ramadan. De tips die ik daar gedoceerd heb, ga ik natuurlijk zelf ook implementeren. In de islam kennen moslims 99 namen van Allah, die elk verwijzen naar een eigenschap van Hem. Dit jaar wil ik vier namen uitkiezen van Allah - *subhana wa ta’ala*, geprezen en verheven is Hij -, vier positieve namen of namen waarvan ik denk dat ik daaraan moet werken.

‘Elke week van de ramadan kies ik een andere naam uit. Het idee erachter is dat je de naam

memoriseert en de betekenis daarachter kent, maar ook dat je gaat proberen het in je leven te implementeren. De naam voor deze week is voor mij *Al-Ghafour*, de Vergever. De keuze viel op deze naam omdat ik merkte dat ik vergevingsgezindheid toepas op de kleine dingen, en de wat grotere

je handelen, dan ben je er wel heel actief mee bezig.

‘Ik geloof dat alles gebeurt met een reden. Dat is ook wat de eerste lockdown mij heeft gebracht: uit iets dat ogenschijnlijk negatief is toch lering trekken. Dan kan daar alsnog iets positiefs uit komen. Ik geloof dat leren ons altijd als per-

seerd hadden en in hun leven geïmplementeerd. Dát is wat ik versta onder de Koran leren. Wanneer mensen nu de Koran leren, gaat het meer om het memoriseren van de passages. De meesten weten heel vaak niet eens wat ze betekenen, laat staan dat ze deze in hun leven kunnen implementeren. Voor mijn gevoel zijn we daarmee de ziel ervan kwijtgeraakt.

‘De Profeet - vrede zij met hem - zei: ‘Allah heeft rechten, je familie heeft rechten en je eigen ziel heeft rechten.’ Een soort driedeling in ons leven van hoe je je tijd besteedt, en waar je aandacht aan geeft in je leven. Als we dit toepassen op de ramadan, dan zien we dat we vooral heel erg op de verbinding zaten met anderen door middel van gezamenlijke iftars. Natuurlijk is het heel goed om mensen uit te nodigen en te voeden, of om juist bij mensen te eten om hun zegeningen te geven. Maar als we alleen dat doen, raken we de focus kwijt op onze zielsreïning. Daarmee raken we het primaire doel kwijt om dichterbij Allah - *subhana wa ta’ala* - te komen.

‘Dus voor mij is deze ramadan een soort *reset*, het zoeken van een balans. Door de confrontatie met mijzelf aan te gaan, wil ik dichterbij God komen. Dat is de enige manier.’ ●

‘Voor mij is deze ramadan een soort reset, het zoeken van een balans’

dingen wat lastiger voor mij zijn. Ik ga dan overpeinzen: ‘Kan ik dit? Hoe ziet dat er dan uit?’

‘Door op deze naam te reflecteren, ga ik het vergeven sowieso in de kleine dingen toepassen. Maar ook bijvoorbeeld richting mijzelf: kan ik mijzelf vergeven? Een week kan dan best kort zijn. Maar als je daar elke dag gedurende de hele dag mee bezig bent, en probeert de naam in gedachten te hebben bij al

soon verder brengt. Voor mij is dat door met deze namen-oefening in te zetten op kwaliteit in plaats van op kwantiteit.

‘Ik neem het voorbeeld van de *sahaba*, de metgezellen die naar de Profeet gingen - vrede zij met hem - en één *aya*, een vers uit de Koran, leerden. Daarna vertrokken ze weer en kwamen niet terug naar de Profeet - vrede zij met hem -, tot dat ze de *aya* werkelijk gememori-

TAYFUN BALCIK

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens
Koerdische Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijger).

Ramadanreflectie: weg met de oude allochtonenpolitiek

Ramadan is back in town. Er is geen ontkomen meer aan. Een maand lang, van zonsopgang tot zonsondergang, mogen gelovigen niet eten, drinken, roken of seksuele handelingen verrichten, vanaf het ochtendgloren totdat de zon weer kopje onder gaat.

Oké, de gemiddelde Hollander zou vast nu al zijn afgehaakt met dit te lezen. Maar voor de doorzetter kan ik als vaste ramadangast zeggen dat het even wennen is, de eerste paar dagen. Maar daarna, eerlijk waar, is het zo onderdeel van je routine geworden, dat je nooit meer wil dat het stopt. (Dat laatste is uiteraard niet gemeend, maar eerder bedoeld als oppepper in deze periode van gezwoeg, gezwijg en zoeken naar zingeving. *You can do it, Tayfun!*)

Het is wel eens anders geweest. Dat hele gebeuren kon mij gestolen worden met de ramadanpolitie aan je broek, de uitbundige iftars waar je tot kotsens toe ongemakkelijk van werd, naar de moskee voor het gebed, enzovoorts. Tien jaar lang heb ik de ramadan zelfs geboycot, in mijn 'niet zo religieuze periode'.

Ik vertikte het om me te conformeren aan de hypocrisie, zoals ik dat toen vond en nog steeds vind

Arib, Marcouch en Aboutaleb zijn dankbare allochtonen, die duizenden moslims voor bussen gooien en daarna weer overgaan tot de witte orde van de dag

als ik sommige *dreries* zie: de rest van het jaar de boel verstieren, en dan tijdens ramadan van zonsopgang tot zonsondergang de heilige moslim spelen. Ga lekker fietsen met je pleuris-ramadan, dacht ik.

Niet dat ik nu een übermoslim ben ofzo, maar ramadan ben ik toch steeds meer gaan waarderen. Het is gewoon een moment van reflectie in het drukke bestaan waar iedereen een mening heeft over ditjes en datjes. Zo moet ik aan het begin van deze glorieuze periode - je weet inmiddels waarom ik deze bijvoegsels gebruik - aan ex-Kamervoorzitter Khadija Arib denken. Hoe zou zij deze ramadan ervaren?

We hebben allemaal haar gepijnigde blik kunnen aanschouwen toen de Kamer haar kandidatuur naast zich neerlegde, waardoor

de weg werd geopend voor Vera Bergkamp van D66.

Zou ze 'tfoe' hebben gezegd? 'Zó lang heb ik Martin Bosma van de PVV mee laten rijden naar Amsterdam, en dan krijg je alsnog Hollandse stank voor dank.' Zou ze dat werkelijk hebben gedacht? Of maak ik mij nu schuldig aan leedvermaak, iets dat je tijdens de ramadan juist moet bezweren?

Nee, hoor. De ramadan is ook een periode waarin we, op z'n Turks, 'scheef zitten en recht praten' - of, op z'n Hollands gemixt, 'scheeftoe' rechtaan de waarheid vertellen. En daarom moeten we het hebben over de allochtonenpolitiek die in Nederland dominant is.

Arib is daar, samen met de burgemeesters Ahmed Aboutaleb en Ahmed Marcouch, al jaren de grootste vertegenwoordiger van.

Het zijn dankbare allochtonen, die duizenden moslims voor bussen gooien en daarna weer overgaan tot de witte orde van de dag.

Bij Arib werd dat meerdere malen heel zichtbaar in Kamerdebatten, waar ze bijvoorbeeld Farid Azarkan van Denk onheus behandelde: steeds afkappen, tussenbeide komen, kort houden. Ook Tunahan Kuzu en Selcuk Öztürk viel zo'n allochtone behandeling door een mede-allochtoon ten deel.

In Nederland gaat dat goed, totdat je het in je 'allochtone hoofd' haalt om witte Kamerleden van de oude politiek op die manier te behandelen. Dan ben je opeens 'achterbaks', 'koppig' en te 'eigen-gereid', aldus anonieme bronnen tegen RTL Nieuws.

Hoezeer ik ook kritisch ben op Arib en andere dankbare allochtonen: deze witte terechtwijzingen van andere allochtonen, ook in de media, raken ook mij. En dan voel ik medelijden met mijn vroegere rolmodellen.

Daarom lijkt het mij goed om deze ramadan te gebruiken om voor eens en altijd afscheid te nemen van de oude allochtonenpolitiek. Die mag in de prullenbak, net als de oude politiek van Mark Rutte. Ik hoop dat Sigrid Kaag meeleeft.

Een fijne ramadan allemaal! •

ergosana

Medisch Adviesbureau

Drs. İsmail Sevinç

Arts arbeid en gezondheid/verzekeringsarts

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl - 0624706882

**Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs**

**Medische Keuring
Levensverzekering**

**Verzuim &
Re-integratie**

**Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven**

RIJBEWIJSKEURING OOK OP ZATERDAG

Uitgeprocedeerd op straat in corona

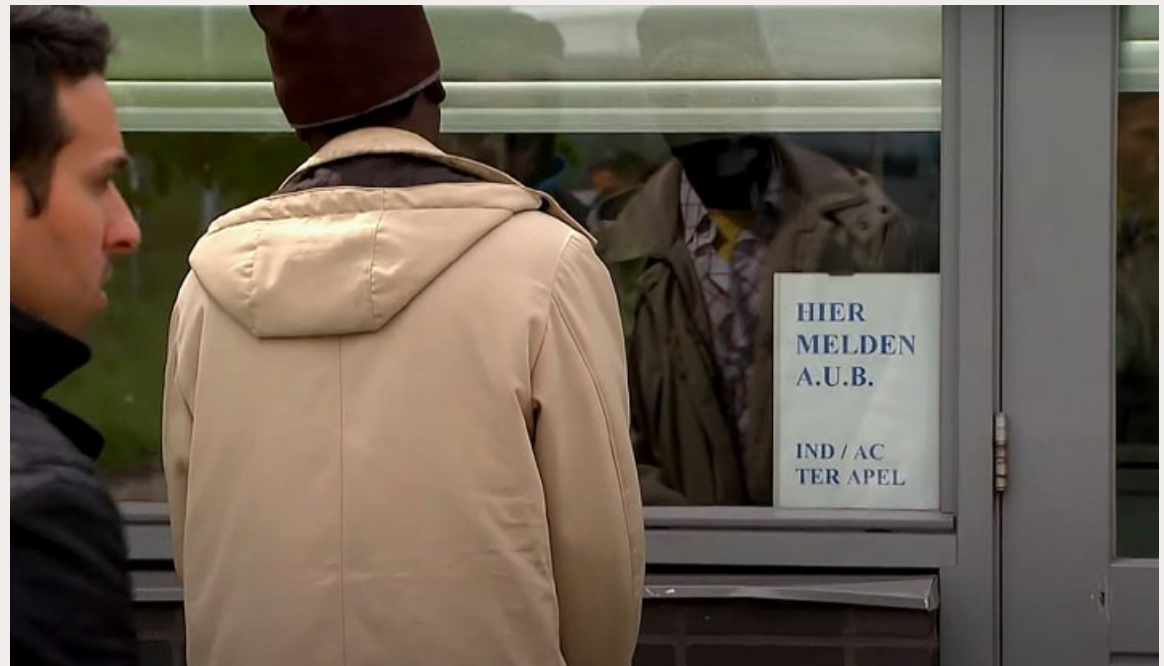
De coronamaatregelen betekenen ook extra problemen voor asielzoekers die op straat komen te staan nadat ze zijn uitgeprocedeerd. Terugreizen naar het eigen land is lastig door allerlei reisbelemmeringen. En opvang is moeilijk te vinden. Was er in de eerste lockdown nog coultance voor deze groep, nu is het weer *business as usual*: wie is afgewezen moet weg.

● PIETER VERBEEK

Toen corona zich een jaar geleden aandeed, liet het Centraal Opvang Asielzoekers (COA) afgewezen asielzoekers tijdens de lockdown in de asielzoekerscentra (azc's) blijven. Daar was ook plek voor, omdat er door reisbeperkingen nauwelijks nog asielzoekers het land binnenkwamen. Samen met de meeste andere coronamaatregelen werd deze coultanceregeling vorig jaar zomer weer opgeheven. Sindsdien moeten afgewezen asielzoekers de azc's verlaten. De gedachte van dit beleid is dat als we uitgeprocedeerde asielzoekers voorzieningen blijven geven, ze nooit weggaan uit Nederland.

Het is onduidelijk hoeveel van deze afgewezen asielzoekers op straat terecht zijn gekomen. Uit cijfers van het COA blijkt in ieder geval dat in het coronajaar 2020 ruim 1.200 asielzoekers de azc's moesten verlaten nadat ze waren uitgeprocedeerd. Het gaat vooral om mensen uit landen als Moldavië, Iran, Azerbeidzjan, Eritrea en Irak. Driehonderd van hen moesten gedwongen worden de centra te verlaten.

De laatste maanden neemt het aantal afgewezen asielzoekers op straat weer behoorlijk toe, signaleert Vluchtelingenwerk. Volgens de hulporganisatie komt dat omdat de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND) de afgelopen maanden achterstanden aan het wegwerken is, nu de vluchtelingenstromen kleiner zijn geworden. Na

BEELD: YOUTUBE

de coronacoultance is het aantal asielzoekers dat uit azc's moet vertrekken weer op het oude niveau.

En toen kwam afgelopen najaar de tweede lockdown. Met de avondklok mochten uitgeprocedeerde asielzoekers als uitzondering aankloppen bij gemeentelijke noodopvang, normaal bedoeld voor daklozen en verslaafden. Maar omdat door coronamaatregelen het aantal opvangplekken in die opvangcentra een stuk minder was geworden, ontstonden er tekorten. Sommige gemeenten moesten zelfs daklozen wegsturen, omdat de opvang vol raakte met afgewezen asielzoekers.

Buiten de samenleving

Hulporganisaties maken zich nu grote zorgen, omdat veel corona-

maatregelen nog steeds van kracht blijven. 'Door de reisbeperkingen zijn er allerlei obstakels om terug te vliegen naar het land van herkomst of van aankomst', legt Evita Bloemheuvel uit, woordvoerder van Vluchtelingenwerk. 'Waar moeten deze mensen naartoe? Dat is niet duidelijk en er ligt ook geen plan voor. Mensen gaan rondzwerven op straat, kunnen zich niet goed aan de coronamaatregelen houden, en kunnen letterlijk geen kant op. Het risico wordt daardoor groter dat ze verdwijnen in de illegaliteit. Het is heel schrijnend waar ze dan terecht kunnen komen. Daarom vragen wij ervoor om de coronacoultance opnieuw in te stellen. Extra noodopvanglocaties zijn niet overal aanwezig.'

Ook de stichting Landelijk Onge-

documenteerden Steunpunt (LOS) pleit voor het opnieuw invoeren van de coultanceregeling. 'Het is momenteel veel moeilijker om te zoeken naar een plek om te slapen', stelt coördinator Rian Ederveen. 'De asielzoekers proberen meerdere plekken, waar ze dan eerst weer door een intake heen moeten. Als ze gewoon in de azc's kunnen blijven is er minder beweging. Anders verplaats je toch een beetje het probleem tussen de ene en andere opvangplek. Het advies blijft om zo veel mogelijk thuis te blijven. Zolang dit van kracht is moeten afgewezen asielzoekers zo veel mogelijk in de azc's blijven.'

Maar de kans is klein dat dit gebeurt. Staatssecretaris van Justitie en Veiligheid Ankie Broekers-Knol (VVD) was duidelijk in haar

tijd: 'Kunnen letterlijk geen kant op'

laatste Kamerbrief. Ze wil niet opnieuw de coulanceregeling laten gelden. De reden daarvoor is dat ten opzichte van een jaar geleden 'de processen in de asielketen' als vitaal zijn bestempeld. Werkzaamheden van bijvoorbeeld het COA en de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) vinden, voor zover nodig in aangepaste vorm, doorgang. De staatssecretaris benadrukt verder dat het uitgangspunt van het kabinet blijft dat asielzoekers recht op opvang hebben tijdens hun asielprocedure en beroepsfase. Wie is afgewezen kan doorstromen naar onderdaklocaties van het COA of zelfstandig vertrekken.

Maar hiervoor ontbreekt het aan goede voorlichting, stelt Bloemheuvel van Vluchtelingenwerk. 'Vaak liggen de azc's op afgelegen plekken. Als je ergens in een klein dorpje in Friesland letterlijk op straat wordt gezet, waar moet je dan heen? Asielzoekers zonder papieren is altijd een gevoelig onderwerp geweest, maar ze nu op straat zetten, terwijl je weet dat ze niet makkelijk terug kunnen reizen naar hun land, is schrijnend. Wij vinden dat er bij het beëindigen van de opvang altijd moet worden nagedacht over andere oplossingen. Het is nooit een oplossing om iemand op straat te zetten. Er moet altijd een vangnet zijn voor iedereen, ongeacht de verblijfsstatus. Zeker in tijden van corona.'

Het vangnet wordt echter steeds kleiner. Er lag een instructie van het ministerie om de noodopvang per 1 april weer af te gaan bouwen. Vooralsnog is vanwege de stijgende coronacijfers niet duidelijk in hoeverre dat daadwerkelijk is gebeurd.

'Het is zorgelijk dat de coronapvang op elk moment kan sluiten', zegt Margreet Jenezon. Zij is van de stichting STIL, die zich inzet voor mensen zonder verblijfsvergunning in Utrecht. 'Zoiets zou redelijk rampzalig zijn. Dan komen ook echt kwetsbare mensen op straat, zoals hele jonge mensen. Wij, en andere organisaties, zoals kerkelijke netwerken, vangen regelmatig mensen op in particuliere opvang.

Dit doen we als ze nergens anders terecht kunnen. Het gaat vooral om vrouwen en kinderen. Er is echter niet genoeg capaciteit om iedereen op te vangen.'

Vergeleken met illegale arbeidsmigranten, die vaak nog zwart werken, komen uitgeprocedeerde asielzoekers helemaal buiten de samenleving te staan, zegt Ederveen van LOS. 'De zelfredzaam-

geen woord Nederlands kunnen leren, omdat ze nog helemaal geen zwart werk had gehad.'

Leven op straat

Juist dankzij die netwerken - denk aan kennissen, vrienden, hulporganisaties, kerken en particulieren - kunnen afgewezen asielzoekers in Nederland overleven. Sommigen leven dankzij die hulp al tientallen

terpark of het Vondelpark.'

Momenteel werkt hij bij de organisatie Between Borders Amsterdam. Daar zet hij zich in voor andere ongedocumenteerden. 'Door Covid zie ik weer grotere groepen in het Vondelpark en het Nelson Mandelpark. We helpen hen en brengen ze eten. Dat zou de regering ook moeten doen. Er is weinig menselijks aan het beleid in Nederland. Ik zie nog steeds vluchtelingen slapen in het park, terwijl er duizenden hotels leeg staan. Help eerst de mensen voordat je ze terugstuurt. Het gaat om menselijkheid. We zijn allemaal mensen, allemaal gelijk. We moeten elkaar ondersteunen.'

Een andere Soedanees, die al ruim tien jaar in Nederland probeert asiel te krijgen, is de 39-jarige Ali. Zijn achternaam wil hij liever niet geven. Na tien jaar rondzwerven in Nederland is het hem nog niet gelukt om een verblijfsvergunning te krijgen. Sinds zijn aankomst in Nederland heeft hij in verschillende asielzoekerscentra gezeten.

Toen hij werd afgewezen wilde de ambassade niet meewerken aan de terugkeer naar zijn land. En dat terwijl hij vanwege zijn PTSS ook medicijnen en psychische hulp nodig had. Het was het begin van een lange reis langs azc's, opvanghuizen, detentiecentra en de straat. De afgelopen maanden kan hij vaak terecht bij daklozenopvang en bij het Leger des Heils in Amsterdam. 'Maar ik vind het vervelend om tussen drugsverslaafden en alcoholisten te slapen. Daar voel ik me niet altijd veilig. Ook slaap ik nog steeds wel eens buiten in het park.'

Op dit moment is Ali bezig met een nieuwe aanvraag. Als vrijwilliger bij Vluchtelingenwerk helpt hij om andere Soedanezen zonder papieren bij te staan. 'Ik wil ook gezond en veilig kunnen leven en kennismaken met de maatschappij. Als je uitgeprocedeed bent kan niemand je helpen. Ik ken een andere man uit Soedan die hier twintig jaar in Nederland heeft geleefd zonder papieren. Dit jaar is hij overleden. Zo wil ik niet eindigen.'

'Als je ergens in een klein dorpje in Friesland letterlijk op straat wordt gezet, waar moet je dan heen?'

heid ontbreekt. Ze hebben geen recht op opvang, geen middelen en geen sociaal vangnet.'

Ook in Rotterdam is de vraag voor hulp vanuit de groep afgewezen asielzoekers in coronatijd gegroeid, signaleert Katja van Nimwegen van stichting Rotterdams Ongedocumenteerden Steunpunt (ROS). 'Het is niet zo dat er nu meer asielzoekers bij ons aankloppen. Maar normaal zie je dat ze meer een eigen netwerk hebben opgebouwd, bij mensen waar ze terecht kunnen.'

Van oudsher is Rotterdam een echte migratiestad, vertelt Van Nimwegen. 'Veel migranten die hier komen kunnen daarom rekenen op hulp uit hun eigen gemeenschap. Maar dit is moeilijker geworden door de coronamaatregelen. Voorheen wist je bij sommigen, als ze onze opvang verlieten, dat ze niet op straat terecht kwamen, maar bij kennissen of familie onderdak kregen. Nu kan dat echter vaak niet. De afhankelijkheid is daardoor groter.'

Zeker Zuid-Amerikanen hebben vaak sterke hulp-netwerken, vertelt ze. 'Ik heb net een vrouw uit Venezuela gesproken die hier is afgewezen na een asielprocedure. Ze had de afgelopen twee jaar nog

jaren in Nederland, los van de maatschappij en nog steeds hopen op asiel.

De dertigjarige Adam Adriss uit Soedan ontvluchtte zijn land vanwege de oorlog. In 2011 kwam hij in Nederland om asiel aan te vragen. Eindelijk is zijn asielaanvraag gehonoreerd, maar de afgelopen tien jaar heeft hij illegaal op meerdere plekken in Nederland gezeten. Terug naar Soedan was nooit een optie.

Adriss verbleef in asielzoekerscentra, een tentenkamp in Ter Apel, maar ook op allerlei slaapplekken buiten, zoals in parken. 'Het leven op straat is erg moeilijk', vertelt hij in inmiddels goed Nederlands. 'Soms sliep ik buiten, soms bij vrienden die ik kende van het azc. Het was moeilijk om aan eten en drinken te komen.'

Uiteindelijk sloot hij zich aan in Amsterdam bij een groep afgewezen asielzoekers die zich We Are Here noemden. 'We hadden allemaal geen werk, geen studie, we konden niks doen. Gelukkig waren er veel Nederlandse mensen die ons wilden helpen met opvang, eten en drinken. We hebben zeven jaar in kraakpanden gewoond. Tot 2018. Toen stond ik weer op straat en sliep ik regelmatig in het Oos-

Als baby gestolen of verkocht: 'Niets

Geboren op een *babyfarm*, weggestolen bij je moeder of verhandeld door criminelen. Dat is het verleden van veel adoptiekinderen uit het buitenland. De Nederlandse overheid wist ervan, maar een vergoeding om de waarheid te achterhalen blijft uit. Sommige geadopteerden zijn het zat en trekken alles uit de kast om antwoorden te vinden.

DORIET BEGEMANN (BEELD: BSHARP MEDIA)

● KAJA BOUMAN

Een groep geadopteerden heeft een statement opgestuurd, waarin zij het Ministerie van Justitie en Veiligheid aansprakelijk stelt voor schade door onrechtmatige adoptieprocedures van kinderen uit het buitenland. De adoptiekinderen hopen op een financiële tegemoetkoming. Daarmee willen zij onder meer de zoektochten naar hun biologische families betalen.

De commissie-Joustra publiceerde in februari een rapport waaruit bleek dat de Nederlandse overheid wist dat er misstanden

plaatsvonden bij adopties uit het buitenland tussen 1967 en 1998. De overheid bood toen - tot verbazing van veel adoptiekinderen - haar excuses aan. Juriste Dewi Deijle, zelf geadopteerd uit Indonesië, maakt zich al jarenlang hard voor de rechten van geadopteerden in Nederland. 'Ik heb wel een traantje gelaten die dag', zegt Deijle.

Maar toen kwam de volgende stap. 'Als je je excuses aanbiedt, moet je ook verantwoordelijkheid nemen.' En dat moet volgens Deijle in de vorm van een vergoeding voor alle geadopteerden. Minister Sander Dekker (Rechtsbescherming) wil een kenniscentrum opzetten en kwam met een subsidieregeling voor organisaties die adoptiekinderen steunt, maar financiële onder-

steuning voor alle individuele geadopteerden blijft vooralsnog uit.

Deijle ging in gesprek met Dekker: 'Hij vindt dat de Nederlandse belastingbetaler hier niet voor op hoeft te draaien. Terwijl ik juist denk dat Nederland draait om solidariteit. Ik weet niet wie mijn biologische moeder is, maar ik ben hoogstwaarschijnlijk verhandeld door criminelen. We zijn misdaden aan het oplossen, waarom moeten we dat zelf betalen?'

Namens de stichting Mijn Roots, een organisatie die zich inzet voor geadopteerden uit Indonesië, stelde Deijle in 2017 de Nederlandse staat al aansprakelijk. Het ministerie van Justitie en Veiligheid wees de aanklacht toen echter van de hand. Daarom besloot de juriste

nu de verhalen van Nederlandse geadopteerden uit verschillende landen te verzamelen en op te sturen naar het ministerie, in de hoop zo toch de overheid te bewegen tot een vergoeding. Deijle verwacht binnen vier weken iets te horen.

'Niets was waar'

Een van de verhalen die is meegestuurd met de claim van Deijle is het verhaal van Doriet Begemann (41). Doriet begon ruim twintig jaar geleden met haar zoektocht. Ze werd in 1979 geadopteerd als baby uit Indonesië, samen met haar anderhalf jaar oude zus Mirjam. Het Nederlandse echtpaar dat hen in huis nam geloofde dat de twee biologische zusjes waren. Maar Doriet heeft dat nooit geloofd.

in mijn adoptiedossier is waar'

'Als ik naar Mirjam keek, dan had ik het gevoel dat ze mijn zus niet was. Het gekke is dat ik eigenlijk helemaal niet weet hoe een biologische zus dan wel voelt, maar ik wist gewoon dat zij niet mijn echte zus was.'

In 2004 schakelde Doriet het programma *Spoorloos* in. Met de adoptiedocumenten ging het team op zoek naar haar biologische familie, maar vond niets. 'Toen werd duidelijk: er klopt niets van mijn adoptiedossier. De handtekeningen op de geboorteakte en de overdrachtsakte kwamen niet overeen, de adressen klopten niet, mijn geboortemelding was gedaan door een vroedvrouw in plaats van mijn biologische moeder. Niets was waar.'

'Ik was bang voor wat ik zou vinden'

Doriet wilde na het onderzoek van *Spoorloos* een DNA-test doen om te kijken of Mirjam haar echte zus was, maar Mirjam weigerde. 'Ik ben zelf op zoek gegaan naar antwoorden en overwoog naar Indonesië te gaan, maar uiteindelijk besloot ik van dat geld te gaan studeren', zegt Doriet. 'Wat ook meespeelde is dat mensen zeiden: 'Je bent met een reden afgestaan, wie weet willen jouw ouders je helemaal niet zien. Ga je dan duizenden euro's uitgeven om erachter te komen dat je helemaal niet gewenst bent?' Ik was ook bang voor wat ik zou vinden.'

Hulp vanuit de Nederlandse overheid of instanties kon Doriet tijdens haar zoektocht wel vergeeten. Een Nederlandse rechter heeft de adoptie goedgekeurd, maar vervolgens weigerde de burgerlijke stand in Den Haag haar geboorteakte om te zetten naar een Nederlands certificaat. De reden voor de weigering was dat de vroedvrouw melding had gedaan van haar geboorte, terwijl dit door de biologische moeder had moeten worden gedaan.

Waarom de rechter hier niet opnieuw naar heeft gekeken weet Doriet nog steeds niet. 'Ik geloof niet dat de rechter kwade bedoelingen

heeft gehad. Het idee was toen echt: 'Die kinderen zijn zielig en die moeten we helpen.'

'Ik heb geprobeerd de Nederlandse rechtbank te bellen, maar je wordt van het kastje naar de muur gestuurd. Er is waarschijnlijk geke-

gen biologische zussen. 'We hadden helemaal geen match. Ik ging er al vanuit dat we geen echte zussen waren, maar ik hoopte nog dat we misschien halfzussen of nichtjes waren. Het is alsof toen pas echt het kwartje viel. Alles is gelogen.'

MIRJAM (RECHTS) EN DORIET (LINKS) (BEELD: BSHARP MEDIA)

'Als ik naar Mirjam keek, dan had ik het gevoel dat ze mijn zus niet was'

ken naar de handtekening van de rechter in Indonesië en de notaris in Indonesië, maar niet naar de handtekeningen van mijn biologische ouders. Iedereen kan zien dat op het geboortecertificaat een heel andere handtekening staat dan op de overdrachtsakte, terwijl ze beide van mijn biologische ouders zouden moeten zijn', zegt Doriet.

De DNA test

Zestien jaar na het onderzoek van *Spoorloos* stemde Doriets zus Mirjam wel in met een DNA-test. In januari van dit jaar kwam de uitslag binnen: Doriet en Mirjam zijn inderdaad

De klap was vooral hard voor de moeder van Doriet en Mirjam. 'Zij dacht echt dat wij biologische zussen waren', vertelt Doriet. 'Nu moest ook zij concluderen dat de adoptie waarschijnlijk illegaal is geweest. Dat wil je natuurlijk niet. Mijn moeder was huisvrouw en wist niet beter. Mijn vader heeft de hele adoptie geregeld.' De vader van Doriet stierf toen zij veertien was. 'Ik heb hem hier nooit iets over kunnen vragen.'

Kinderen

Doriet twijfelde door haar adoptieverleden of ze zelf wel kinderen

wilde. 'Ik was bang dat ik ze dan misschien zou willen afstaan', legt ze uit. 'Maar als je dat kindje eenmaal in je armen hebt dan denk je: wat een stomme gedachte.'

Wel gaf het moederschap Doriet een nieuw inzicht, waarmee ze op een andere manier naar haar eigen adoptie kon kijken. 'Ik besepte ineens hoe wanhopig een moeder moet zijn geweest om vrijwillig haar kind weg te geven. Ik weet natuurlijk niet of ik ben meegenomen of dat mijn biologische moeder mij niet wilde, maar als ze mij heeft weggegeven, moet dat heel moeilijk voor haar zijn geweest.'

Ook een bijzondere ervaring was dat Doriet voor het eerst iemand zag die op haar leek. 'Dat was best bizar, mijn oudste zoon leek zo erg op mij. Zoiets had ik nog nooit gezien. En niet alleen qua uiterlijk maar ook qua karakter, zelfs mijn slechte eigenschappen!'

Laatste poging

Als laatste poging om haar biologische familie te vinden, maakte Doriet een documentaire. Het eerste deel van de documentaire verscheen onlangs online.

'Ik hoop dat de film de grens overgaat en dat iemand in Indonesië mij herkent. Ik ga ervanuit dat er niets te vinden valt, maar mocht ik op een nieuw spoor komen, dan volgen er misschien nog wel delen 4 en 5.'

In de eerste aflevering interviewt Doriet haar moeder en zus Mirjam, ze bladert door het adoptiedossier, wijst de fouten aan en belt met Nederlandse instanties. Ook laat ze regelmatig babyfoto's zien, in de hoop dat iemand in Indonesië haar zal herkennen.

'Als mijn kleinkinderen later vragen of ik heb geprobeerd mijn familie te vinden, dan wil ik kunnen zeggen dat ik alles heb gedaan. Ik wil geen burn-out of depressie en ik weet dat ik ergens een grens moet trekken, maar ik moet dit nog proberen. Ik wil niet later denken: wat als ik nou dit had gedaan of daar had gezocht? Ik wil weten: ik heb alles gedaan wat ik kon.' ●

De meerwaarde van meertaligheid

Dat meertaligheid aanwezig is in Nederland is duidelijk. Toch wordt in het onderwijs de nadruk gelegd op het spreken van de Nederlandse taal, om zo de integratie te bevorderen en taalachterstanden weg te werken. Vaak gaat dit ten koste van meertaligheid. Maar het spreken van meer talen is juist een meerwaarde, vinden taalwetenschappers.

● NADIA MURADY

In Nederland zijn meer dan 2,5 miljoen mensen opgegroeid met een andere taal. Nederland wordt dan wel diverser, maar deze toeneemende diversiteit vertaalt zich niet in meer aandacht voor meertaligheid, stelde de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) in 2018. Engels heeft als *lingua franca* een dominante status en wordt in het onderwijs doorgaans behandeld. Daarnaast zijn Duits en Frans belangrijk. Maar andere talen, zoals het Arabisch en Turks, blijven vaak nog buiten beschouwing.

Taalkundige Maaïke Verrips, oprichter van het kenniscentrum Meertalig.nl, legt uit dat talen een verschillende maatschappelijke status hebben op basis waarvan dit onderwijsbeleid wordt gemaakt. Onderwijsinstanties zijn zich niet genoeg bewust van deze verschillen, zegt ze. 'Mensen kijken heel anders tegen het Berbers of Arabisch aan, ook in het onderwijs. In Nederland overheerst bij veel scholen het idee om op school alleen maar Nederlands te mogen spreken. Daar zijn ze heel streng in.'

De waardering van een extra taal is gebaseerd op de vraag: hoe kan de taal worden ingezet voor economisch potentieel? Hieronder vallen grotere internationale talen als het Duits, het Spaans en Chinees, maar ook 'midentalen' als

het Turks of het Pools. Maar meertaligheid biedt ook cognitieve en maatschappelijke voordelen die niet altijd worden erkend, zoals een grotere taalvaardigheid en een bijdrage aan de sociale cohesie, aldus de KNAW, die stelt dat meertaligheid juist een meerwaarde kan zijn voor de Nederlandse kenniseconomie.

Daarbij leidt meertaligheid niet per definitie tot een achterstand ten opzichte van eentalige kinderen, ziet taalwetenschapper Sharon Unsworth (Radboud Universiteit), tevens maker van de meertaligheidspodcast *Kletsheads*. 'Wel zijn er veel andere factoren die een rol spelen in een eventuele achterstand van een leerling, die niet verbonden zijn aan meertaligheid. Kinderen waarvan beide ouders Nederlands spreken kunnen ook te maken krijgen met een taalachterstand. Dat kan bijvoorbeeld te maken hebben met het ouderlijke opleidingsniveau.'

Met de schoolsluitingen van het afgelopen en huidige schooljaar hebben veel leerlingen leerachterstanden opgelopen. Naar de Nederlandse situatie is nog geen onderzoek gedaan, maar onderzoek naar meertalige Britse leerlingen tijdens de coronacrisis wijst uit dat veel leerlingen een leerachterstand oplopen omdat ouders de onderwijstaal niet spreken en dus moeilijker het lesmateriaal kunnen

'In Nederland overheerst bij veel scholen het idee om op school alleen maar Nederlands te mogen spreken. Daar zijn ze heel streng in.'

onderwijzen. Maar er bleek ook een positief gevolg, aldus Unsworth: 'Omdat er niet veel Engels wordt

gesproken thuis, is de thuistaal juist meer ontwikkeld.'

Taalkundige Verrips hoort ook

in het onderwijs

BEELD: UNSPLASH

van Nederlandse ouders dat ze meer kans hadden de thuistaal te spreken met hun kinderen tijdens de schoolsluiting, waardoor deze leerlingen beter de thuistaal zijn gaan ontwikkelen. Dat is niet automatisch een probleem voor de Nederlandse taalontwikkeling, meent Verrips.

‘De ouders spreken andere talen en willen hun kinderen ook die talen meegeven. Dat wil niet zeggen dat ze hen niet kunnen helpen met Nederlands huiswerk.’ Een leerachterstand is niet te wijten aan meertaligheid, omdat er ook ouders zijn die zowel het Nederlands als de moedertaal goed beheersen en hun

kinderen daarbij kunnen helpen.

Onderzoek uit 2018 toont aan dat de verschillende talen die kinderen spreken tegelijkertijd actief zijn in hun hersenen, aldus Stichting Leerplan Ontwikkeling. De verschillende talen worden opgeslagen in één systeem in de hersenen en blijven dus actief als een leerling Nederlands spreekt. Bovendien hebben de talen ook invloed op elkaar: de moedertaal legt de basis voor de taalontwikkeling en het leren van het Nederlands. Andersom geldt dit ook.

Unsworth: ‘We weten uit onderzoek dat kinderen die hun thuistaal goed ontwikkelen beter

‘Scholen moeten beseffen dat ze kinderen en ouders uitsluiten met eentalig onderwijs, dat ze hen en zichzelf benadelen door de manier waarop ze omgaan met andere talen’

een tweede taal kunnen leren. Je hoeft alleen de woorden te leren in de tweede taal, maar niet het concept. Als je de taal nog niet goed hebt ontwikkeld, dan moet je zowel het label (het woord zelf, red.) als het concept erachter leren.’

Unsworth ziet dan ook dat de onderwijswereld sinds vijf jaar langzaamaan wat positiever tegen meertaligheid begint aan te kijken. Zo zijn er initiatieven waarbij leerkrachten de thuistalen van leerlingen betrekken in de klas. Unsworth ziet dat vooral bij nieuwkomers gebeuren, maar het komt ook voor bij andere leerlingen.

‘Er wordt voortgebouwd op de kennis die een leerling al heeft, in plaats van dat die wordt genegeerd. Want dat is eigenlijk wat we doen, als ze de taal bij de deur moeten achterlaten. Hun moedertaal speelt een belangrijke rol voor die leerlingen. Als je die taal meeneemt in de klas dan is dat ook terug te zien in het zelfvertrouwen van de leerlingen.’

Bovendien is er soms ook sprake van ‘*translanguaging*’: dat meertalige leerlingen hun moedertaal, de lestaal en andere talen waarin ze kennis verwerven mogen inzetten tijdens de les. Daarbij hoeft een docent zelf niet alle talen te beheersen, maar worden leerlingen wel gestimuleerd om alle talen die ze kennen te gebruiken.

Verrips vindt het ook een goed idee om de moedertaal van biculturele leerlingen mee te nemen naar het klaslokaal: ‘Als hun moedertalen gewaardeerd worden in de klas en ze die ook mogen gebruiken om

iets te vragen of als ze zich ergens in moeten verdiepen, dan kunnen ze de taal beter ontwikkelen.’

Unsworth stelt onder meer voor om kinderen te vragen naar labels voor belangrijk concepten die ze misschien in een andere taal al kennen, en dit samen te bespreken. ‘Als er meerdere leerlingen zijn die dezelfde taal spreken, dan zouden ze in een groepje mogen overleggen in die taal. Dan kunnen ze echt de inhoud gaan bespreken en het daarna rapporteren aan de rest van de klas.’

Een ander voorbeeld: de Espirit-scholen in Amsterdam, waar leerlingen in verschillende talen examens kunnen afnemen. Leerlingen mogen dan alle talen inzetten die ze kennen om kennis te vergaren. Of neem de 85 drietalige scholen in Friesland, een concept dat is onderzocht door taalwetenschappers Joana Duarte en Günther van der Meij. Op deze scholen worden het Fries, Nederlands en Engels onderwezen.

Verrips: ‘Het belangrijkste is dat scholen beseffen dat ze kinderen en ouders uitsluiten met eentalig onderwijs en hen en zichzelf benadelen door de manier waarop ze omgaan met andere talen.’

Leerkrachten kunnen bijvoorbeeld ouders vragen om voor te lezen aan de klas, zoals tijdens de Boekenweek, stelt Verrips voor. ‘Alle kinderen pikken dan iets op van de talen en erkennen dat iedereen verschillende talen spreekt, en dat ze daar plezier in kunnen vinden. Kinderen krijgen de gelegenheid om te stralen.’ ●

SHANTIE SINGH

Schrijver. Theatremaker.
Bestuurskundige.

Meertaligheid betekent meer zien

Ik zie mezelf als klein meisje in onze keuken in Almelo staan. Mijn moeder roert in verschillende pannen op het fornuis. Tussendoor wijst ze naar haar ogen, oren en mond.

Ik doe haar na en benoem de zintuigen eerst in het Nederlands. Daarna in het Sarnami, de unieke taal die is verbonden met de Hindoestaans-Surinaamse migratiegeschiedenis, met elementen uit het Hindi, Indiase dialecten en later aangevuld met het Sranantongo, Nederlands en Engels.

‘Ogen, oren en mond, *Aanke, kaan, moe.*’

Deze taalles in onze keuken wordt gedaan door mijn vader. Hij is er niet van overtuigd dat dit bijdraagt aan mijn kansen. Een uitmuntende beheersing van het Nederlands is het allerbelangrijkst. Dat kreeg hij altijd mee. Mijn moeder voelt het anders. Het doorgeven van het Sarnami heeft waarde. Dus vinden de taallessen plaats als mijn vader nog op werk is.

Deze jeugdherinnering deel ik met ‘Sarnami Bol’, een nieuw social media-platform gestart door Nederlandse jongeren met een Hindoestaanse achtergrond om aandacht te vragen voor deze taal als cultureel erfgoed. Ze vragen me wat mijn reactie is wanneer er Sarnami tegen mij wordt gesproken en welke rol dit in mijn dagelijks leven speelt.

Sarnami roept ‘thuis’ op. Het is de emotietaal van mijn ouders. Elke dag ben ik omringd door het Nederlands, mijn moedertaal. Maar door mijn ouders en familie stroomt het Sarnami ook vaak mijn leven binnen. In uitdrukkingen, in mondelinge verhalen, in humor, in muziek. Soms hoor ik het ook buiten, ingevlochten in de straattaal van Rotterdam.

Toen ik mijn debuutroman *De Vervoering* schreef ontdekte ik hoe de meest waardevolle verhalen zich tussen de regels door verstoppen. Alles werd mij verteld in het Nederlands, maar altijd vermengd met Sarnami. De echte betekenis en de emoties dreven zo naar de oppervlakte. Sommige woorden passen niet door de zeef van vertaling.

Nadia Murady schrijft in de bladzijden hiervoor dat scholen onderwijzen in de Nederlandse taal, om zo de integratie te bevorderen en taalachterstanden weg te werken. Dit is in lijn met de argumenten van mijn vader. Maar in hetzelfde stuk vind ik munitie voor het standpunt van mijn moeder. Meertaligheid biedt, zo lees ik, cognitieve en maatschappelijke voordelen die niet altijd worden erkend, zoals een grotere taalvaardigheid en bijdrage aan sociale cohesie.

In haar prachtige boek *Mijn liefdesverklaring aan de Nederlandse taal* schrijft de in Roemenië geboren Mira Feticiu over haar taalmigratie naar het Nederlands. Ze laat

Sommige woorden passen niet door de zeef van vertaling

zien hoe woorden in verschillende talen andere nuances, emoties en soms een hele andere geschiedenis met zich meedragen. Haar boek wordt lovend besproken door Marja Pruis in haar column in *de Groene Amsterdammer*:

‘Neem zoiets als ‘kaas’, die in het Nederlands jong belegen kan zijn, of belegen, maar in het Roemeens ongeveer de geschiedenis van het land weerspiegelt. Onder Ceausescu was kaas, *cascaval*, niet makkelijk te krijgen, en dus kreeg het woord ook de betekenis van een extraatje, het beste van iets. Naar de *cascaval* reiken betekent: overdreven pretenties hebben. Ook kon je in de *cascaval* komen te zitten: een ruim betaald overheidsbaantje krijgen waarmee je rijk kunt

worden zonder te hoeven werken.’

Deze observaties prikkelen tot nadenken. Staat de beheersing van één taal voor slechts één filter waarmee je de werkelijkheid kunt beschouwen? Ben je in staat de wereld om ons heen nog veel beter te benoemen, begrijpen en voelen, als je meerdere talen beheerst?

Taal is je gereedschap in deze wereld. Taal is mogelijk de grootste uitvinding van de mens, hét middel om op onszelf te reflecteren, gevoelens onder woorden te brengen, aan zelfexpressie te doen. De brandstof voor ons verbeeldingsvermogen en het vertellen van verhalen.

Kun je nagaan wat het betekent als je meerdere talen beheerst, dat je met elkaar kan vergelijken en erop kan reflecteren. Meertaligheid betekent meer zien. Dan worden talen schatkamers met niet alleen veel meer woorden voor in de gereedschapskist, maar tegelijkertijd ook geschiedenissen, verhalen, nuances, schakeringen, die je wereld rijker maken. Handvatten tot verbinding en begrip, doordat je beseft dat dezelfde woordenschat niet per se betekent dat je automatisch ook dezelfde taal spreekt.

Mijn moeder gaf me in de keuken in Almelo zoveel meer mee dan alleen een tweede taal. En nu, na al die jaren, zie ik mijn vader glimlachen als hij doorheeft dat ik die Sarnami-verhalen en humor toch wel begrijp. ●

CHRIS AALBERTS

Journalist en auteur van o.a. 'De puinhopen van rechts'. Doceert Media & Journalistiek aan de Erasmus Universiteit Rotterdam.

Gevraagd: één concrete reden voor Denk om lokaal actief te zijn

Wat hebben de gemeenten Haarlem, Bergen op Zoom, Venlo en Apeldoorn met elkaar gemeen? Juist: dit zijn gemeenten waar Denk in maart 2022 voor de eerste keer mee wil doen aan de gemeenteraadsverkiezingen. De partij wil in totaal in 28 gemeenten deelnemen, een ruime verdubbeling ten opzichte van 2018. Er is eigenlijk maar één vraag: waarom eigenlijk?

Een jaar geleden schreef ik voor *de Kanttekening* over de lokale prestaties van Denk. Ik bekeek vier gemeenten waar Denk al actief is, zocht uit wat de partij daar heeft gedaan en wat er in de media over is verschenen. Ik sprak lokale verslaggevers die de Denk-raadsleden aan het werk hadden gezien. Ik probeerde ook contact te leggen met de raadsleden zelf. Dat was niet gemakkelijk: van al deze raadsleden kreeg ik alleen Enes Sariake uit Enschede te spreken. De rest reageerde nergens op. Een veeg teken.

De ervaring leert dat politici media graag te woord staan als ze mooie resultaten hebben geboekt. Als discriminatie en racisme in Lelystad tegenwoordig voortvarend worden aangepakt door voorstellen van de lokale Denk-fractie, weet je zeker dat het betreffende

Het belangrijkste effect van de lokale Denk aanwezigheid is dat gemeenteraadsvergaderingen langer gaan duren

raadslid dat graag breed uitgemeenten wil hebben in alle media die zich maar aandienen. Als woning-marktdiscriminatie in Amersfoort effectief door Denk is uitgebannen, wil de lokale fractie daar ongetwijfeld aandacht voor. Als het personeelsbestand van de gemeente Arnhem door Denk diverser is geworden, wil de partij dat journalisten daarover schrijven.

Maar in Amersfoort, Arnhem en Lelystad had Denk niets van enige relevantie bereikt. En dus nam Denk de telefoon niet op: de partij heeft er simpelweg niets bij te winnen. In Enschede heeft Denk wel een gewaardeerd raadslid, maar het meest opvallend aan Enes Sariake is dat hij helemaal niet bij Denk lijkt te passen: hij stelt zich constructief op, is een soort doubleure van de PvdA en is in staat moties aangenomen te krijgen. Tegelijk moet je het ook niet overdrijven: over de kernthema's van

Denk was ook in Enschede niets te melden. Volgens Sariake is zijn belangrijkste resultaat dat mensen voor het eerst zijn gaan stemmen en dus worden gehoord: 'Onze aanwezigheid geeft vooral een signaal'.

Klinkende resultaten zijn anders. Natuurlijk kunnen niet alle raadsleden enorm bekend worden of grote tastbare resultaten neerzetten. Ze vergaderen meestal relatief anoniem mee met de gemeenteraad, voeren soms het woord en controleren burgemeester en wethouders. Saai en onzichtbaar werk dat zeer nuttig is, maar is dat dan de reden dat Denk straks in 28 gemeenteraden wil zitten? Kunnen de bestaande partijen dat werk niet af? Wat is precies de lokale meerwaarde van Denk? Welke lokale onderwerpen worden zonder Denk vergeten?

Er is geen begin van een antwoord op deze vraag, terwijl er

straks in al die gemeenteraden wel een extra fractie zou kunnen zitten. Uit de vacaturetekst blijkt dat het Denk waarschijnlijk gaat om het bestrijden van discriminatie. Prima doel natuurlijk, maar waaruit blijkt dan dat Denk dat de afgelopen jaren op lokaal niveau al heeft geprobeerd? Is het misschien zo dat Denk veel pogingen deed iets te veranderen maar er door onervarenheid of tegenwerking niet in slaagde? Dat zou nog een sprankje hoop geven dat het in de toekomst anders gaat, maar Denk heeft er niets over te melden. Waaruit blijkt dat Denk dit beter kan dan PvdA en GroenLinks, die immers ook tegen discriminatie zijn?

Zo cynisch werkt politiek: in de slipstream van de beeldbepalende Kamerleden in Den Haag worden her en der Denk-politici verkozen. Het belangrijkste effect is dat gemeenteraadsvergaderingen langer gaan duren. Dat de inbreng van Denk hoogstwaarschijnlijk niet onderscheidend is, maakt daarbij niets uit. Inhoudelijk hebben andere partijen ook al standpunten om discriminatie uit te bannen en levert dat in de praktijk ook weinig op. Biculturele kandidaten zitten ook al elders, dus wat voegt Denk lokaal dan toe? En als Denk dat zelf niet kan formuleren, zou men daar dan geen conclusies aan moeten verbinden? •

Hoe maak je de Grieken en Romei

Is de manier waarop we de tijd van de Grieken en Romeinen bestuderen doordrenkt van Eurocentrisme, witte suprematie en racisme? Moeten we de Klassieken dekoloniseren? Het is een discussie die steeds meer leeft onder historici en classici. 'Als we willen dat ons vak deze eeuw overleeft, dan moeten we onze blik verruimen en ook biculturele Nederlanders betrekken bij de Klassieken.'

● EWOUT KLEI

Afgelopen maand vond de Week van de Klassieken plaats, georganiseerd door onder meer het Rijksmuseum van Oudheden, museum Allard Pierson en uitgeverij Athenaeum. Dit jaar was het thema 'de inclusieve oudheid'. Deze discussie over het dekoloniseren van de Klassieke Oudheid begon met een valse start. De zwarte studente Emma-Lee Amponsah was in 2015 na een week gestopt met de minor

Antieke Cultuur aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Haar studie zou een 'onvolledige, eurocentrische en racistische kijk op de geschiedenis' geven. Naar aanleiding van haar kritiek organiseerde de VU in juni dat jaar een debat met de zwarte publicisten Sandew Hira en Djehuti Ankh-Kheru tegenover oudheidkundigen Jaap-Jan Flinterman en Gerard Boter. Hira en Ankh-Kheru zijn aanhangers van het afrocen-trisme: de overtuiging dat de menselijke beschaving in Afrika is begonnen, dat het oude Egypte

een zwarte beschaving was en dat Europa haar beschaving aan Afrika heeft te danken.

Dit VU-debat bleek een onvruchtbare discussie. Aanhangers van Hira en Ankh-Kheru vielen de argumenten van de afrocen-tristen bij met instemmende geluiden, terwijl de argumenten van de oudheidkundigen werden begroet met verontwaardigde geluiden en zelfs een toeter. Hira en Ankh-Kheru gingen frontaal in de aanval en beschouwden de hele westerse geschiedenis als een van kolonialisme en onder-

CICERO HOUDT EEN REDE IN DE SENAAT. SCHILDERIJ VAN CESARE MACCARI, 1888 (BEELD: WIKIMEDIA COMMONS)

nen inclusief?

drukking. Ook zouden westerse denkers en filosofen onverbeterlijke racisten zijn, wat ze illustreerden met pijnlijke citaten van filosofen als Immanuel Kant en Georg Hegel over zwarte mensen. Bovendien is de bestudering van de klassieke oudheid doordrenkt met witte suprematie en racisme, betoogden zij.

Flinterman en Boter kregen er ook van langs. Zij zouden geen wetenschap beoefenen, maar de ideologie van witte suprematie verkondigen. Dit kwam onder meer omdat ze het geschiedenisboek *Een kennismaking met de Oude Wereld* gebruikten, dat racistisch zou zijn. Zo wordt Alexander de Grote in het boek 'Alexander de Grote' genoemd en niet 'Alexander de Verschrikkelijke'. Dit, terwijl de Macedonische koning en legeraanvoerder een agressieve aanvalsoorlog tegen Perzië was begonnen en zich aan allerlei wrede daden had schuldig gemaakt. Ook zou het verkeerd zijn om het oude Egypte te zien als een beschaving die bij het Midden-Oosten hoort.

'Professor Boter en doctor Flinterman krijgen net als veel witte Europeanen buikpijn en darmklachten bij het idee dat Afrika een hoge beschaving had. (...) Dus wat doen ze? Ze halen Egypte uit Afrika en plaatsen het in Azië, om precies te zijn in de Oriënt. (...) Dit is geen wetenschap. Dit is witte suprematie, de weigering om te erkennen dat Egypte in Afrika ligt en Afrikanen een hoge beschaving hadden.'

Classicus Miko Flohr is geen aanhanger van het afrocentrisme, maar vindt wel dat ons perspectief op de Klassieke Oudheid te eurocentrisch is. Flohr ging na het gymnasium Latijn en Grieks studeren, promoveerde in de archeologie en zit nu bij de vakgroep Oude Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. Flohrs roots liggen in Indonesië, hij beschouwt zichzelf ook als een 'classicus van kleur'.

'Vroeger waren de Klassieken echt witte mannenbolwerken', vertelt hij, 'maar dat is nu aan het veranderen.' Als voorbeeld noemt hij Ineke Sluiter, hoogleraar Griekse literatuur en letterkunde aan de Universiteit Leiden en president van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Of neem Emily Hemelrijk, hoogleraar Oude Geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam, die veel publiceert over Romeinse vrouwen. 'Omdat er meer vrouwen zich verdiepen in de Klassieken verandert het vakgebied. Dat gebeurt ook als er meer mensen van kleur voor de Klassieken kiezen.'

De classicus is daarom voor verbreding van het perspectief. 'Bij archeologie kijken we wel naar Mycene (de stad van de legendarische koning Agamemnon, de leider van de Griekse expeditie naar Troje, red.), maar niet naar de

BEELD: TWITTER

'We geloven ten onrechte soms dat Rome cultureel gezien superieur was'

Perzische hoofdstad Persepolis. Nog steeds geloven we dat de Grieken en de Romeinen dé bakermat van onze beschaving zijn. Dat beeld ligt veel genuanceerder. Dat moeten we veranderen.'

Zo'n verbreding is bovendien van levensbelang voor het vakgebied, stelt Flohr. 'Nederland wordt steeds multicultureler. Als we willen dat ons vak deze eeuw overleeft, dan moeten we onze blik verruimen en ook biculturele Nederlanders betrekken bij de Klassieken.'

Zo maakten Marokko en Turkije ook onderdeel uit van het Romeinse Rijk, legt Flohr uit. 'Als we Marokkaanse en Turkse Nederlanders bij ons vak willen betrekken, moeten we ook meer aandacht hebben voor de Noord-Afrikaanse provincie Mauretania Tingitana en de verschillende Romeinse provincies in Anatolië. Ook moeten we beseffen dat de Grieken en de

Romeinen minder Europees waren en dachten als we nu denken. Griekenland en Rome maakten deel uit van groot cultureel gebied, dat zich uitstrekte van de Perzische hooglanden naar Noord-Afrika.'

Flohr verzorgt op dit moment een serie hoorcolleges over Rome en de contemporaine rijken in Eurazië: het China van de Qin-dynastie en de Han-dynastie, het rijk van de Khusans in Noord-India, en de Parthen en Sassaniden in Perzië, het huidige Iran en Irak. Deze beschavingen zijn in de westerse geschiedschrijving een ondergeschoven kindje, stelt Flohr.

'We geloven ten onrechte soms dat Rome cultureel gezien superieur was. Die andere beschavingen bereikten echter ook een hoog beschavingsniveau. Denk aan het terracottaleger van de eerste keizer van China, of aan een perfecte ronde stad die door de Sassaniden werd gebouwd. Rome was anders. Er werden buiten de Romeinse wereld geen theaters gebouwd, en geen badgebouwen, en er was nergens een vergelijkbare sculptuurtraditie. Er zijn meerdere redenen aan te wijzen, en het zegt niets over culturele superioriteit of inferioriteit, maar het is wel een significant verschil. Alleen moet je dat verschil dus veel nadrukkelijker dan vroeger gebeurd is onderwerp van onderzoek maken, in plaats van 'oh' en 'ah' roepen over die Grieken en die Romeinen. Waarom wél in Rome, en niet in China?'

Het curriculum besteedt wel aandacht aan de Parthen en de Sassaniden, maar vanuit het Romeinse perspectief. 'We zien hen als een bedreiging voor Rome. Terwijl de Romeinen de werkelijke agressoren waren en probeerden Perzië te veroveren, om zo Alexander de Grote te evenaren.' Flohr vindt het daarom belangrijk dat we de Romeinse en Griekse beschaving meer gaan bekijken vanuit de context van de wereldgeschiedenis.

'Rome en China wisten van elkaars bestaan af. En handelden ook met elkaar, zij het indirect. In Rome ging de elite kleding van Chinese zijde dragen, wel de Romeinse mode, en in China en Korea is veel Romeins glaswerk gevonden. Ook toen was het wereldwijde handelsnetwerk heel groot.' Toch zal het nog wel even duren voordat de wereld van de Romeinen en Grieken helemaal is geïntegreerd in de wereldgeschiedenis. 'We moeten dan ook aan vergelijkende literatuurstudies doen. Het zal ontzettend veel tijd kosten om die literaire tradities helemaal te doorgronden.'

De Kanttekening sprak voor dit artikel ook met Sandew Hira, maar de Surinaams-Nederlandse publicist besloot zijn citaten voor het artikel in te trekken.

VPRO cancelt Ismail Ilgun na interview met 'haatinfluencer' Youness Ouaali

Ex-'treitervlogger' Ismail Ilgun werd eind vorig jaar door de VPRO gestrikt om een zesdelige webserie over *online shaming* te presenteren. Maar nu is hij nu door dezelfde omroep de wacht aangezet.

● FITRIA JELYTA

BEELD: YOUTUBE

Voor de serie, die nog niet is uitgezonden, riep Ilgun (foto, links) slachtoffers van online shaming op om met hem in het VPRO-programma te komen praten over hun ervaringen.

Maar in februari ging Ilgun op zijn eigen YouTube-kanaal in gesprek met Youness Ouaali (foto, rechts). Deze omstreden influencer staat juist bekend om zijn praktijken van online shaming, waarbij hij zonder toestemming beeldmateriaal verzamelt en verspreidt van biculturele vrouwen die zich volgens hem onkuis gedragen.

Na dit gesprek begon er een tegenactie onder leiding van journalist Asma el Ghalbzouri. Op haar Instagram-account liet ze weten dat de VPRO heeft besloten Ilgun van het programma af te halen.

'De VPRO was al in gesprek met Ismail over zijn *very unfortunate* beslissing Youness te interviewen en enigszins sympathische houding richting dit onvervalst monster (Ouaali, red.)', aldus El Ghalbzouri.

El Ghalbzouri en andere vrou-

wen trokken nog eens extra aan de bel bij de VPRO. 'Niet uit rancune, kwaad bloed of *'cancel culture'*, maar om slachtoffers te beschermen en MENA-meisjes (MENA staat voor het Midden-Oosten en Noord-Afrika, red.) een stem te geven.'

In februari besteedde het tv-programma *Propaganda* (KRO-NCRV) aandacht aan Ouaali, die op Instagram een zogeheten *expose-account* runt. Hierin deelt hij aan zijn 85.000 volgers zonder toestemming foto's en filmpjes van MENA-vrouwen en -meisjes, wanneer die zich volgens hem onkuis gedragen.

Op het beeldmateriaal dansen de vrouwen, nemen ze een sexy pose aan of dragen ze make-up. Ouaali labelt deze dames als 'hoer'. Naast vrouwen en meisjes zijn ook LHBTI+-personen slachtoffer van deze praktijken.

De gevolgen voor de slachtoffers van online shaming zijn desastreus. Zo kunnen zij zich niet meer vertonen in de gemeenschap, worden zij bedreigd en moeten zij in veel gevallen verhuizen.

Na de uitzending van *Propaganda* kwam oud-politicus Tofik

Dibi in actie tegen online shaming en expose-accounts met de online campagne en petitie #stopshaming. Deze campagne werd ondersteund door prominente Nederlanders van voornamelijk Marokkaanse roots, zoals Nasrdin Dchar en Najib Amhali.

Eerder raakte Ouaali in opspraak omdat hij had opgeroepen om Israëlische toeristen 'total loss' te slaan. Ook werd hij in 2020 veroordeeld voor seks met een zwakbegaafd minderjarig meisje van vijftien.

Ondanks de online shaming-praktijken van Ouaali ging Ilgun in februari met hem in gesprek op zijn YouTube-kanaal. Ilgun verklaarde naderhand op Instagram waarom hij met de omstreden influencer sprak:

'Heel veel mensen vinden Youness goed. Ik ken veel slechtere mensen die op tv een podium hebben gekregen. Youness is in mijn ogen niet slecht. Een mening kan iemand niet slecht maken, de mening kan slecht zijn, maar dat betekent niet dat de persoon ook slecht is. Ik geef iedereen de kans om zijn verhaal te doen, ik sluit geen een visie uit.'

Op 6 april besloot de VPRO om de samenwerking met Ilgun voor de zesdelige webserie over online shaming te beëindigen. Dat gebeurde in goed overleg met Ilgun zelf, aldus een woordvoerder van de VPRO tegen de *Kanttekening*.

'We zijn enorm geschrokken van de reacties op Ilguns interview met Youness Ouaali, en nemen dit ontzettend serieus. Online shaming is een heel belangrijk onderwerp, dus we zullen zeker doorgaan met het maken van deze serie. Op dit moment zijn we op zoek naar een andere presentator, en zijn we de inhoud van het programma opnieuw aan het bekijken. Hierdoor loopt de serie enige vertraging op.'

Of Ilgun in de toekomst andere programma's voor de VPRO gaat presenteren, kon de woordvoerder nog niets over zeggen.

Ilgun houdt 'dubbele gevoelens' over aan het besluit, zegt hij tegen de *Volkskrant*. De VPRO rekent hem nu af op zijn interview met Ouaali, terwijl Ilgun de afgelopen jaren juist zelf veel shaming zou hebben meegemaakt, 'maar dat wil niemand erkennen. Dus ik begreep de slachtoffers heel goed'. ●

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Cancelen tot in de hel

Het behoort tot de nare trekjes van veel dictaturen: dat er plotseling mensen verdwijnen, zowel gewone burgers als politici die het plotseling bij de top van het regime hebben verbruid. Maar ook verdwijnen er plotseling mensen uit het verleden, als zij in het heden in ongenade zijn gevallen: ook de geschiedschrijving wordt gezui-verd.

In de Sovjet-Unie viel aan nieuwe versies van oude foto's af te lezen wie voortaan niet meer als revolutionaire held door de beugel kon, naarmate onder Stalin de fysieke zuiveringen vorderden. Zo verdween Trotski van iconische opnames van de Oktoberrevolutie en werd het naast het spreekge-stoelte van Lenin steeds leger.

Niet altijd gebeurde dat in pre-fotoshop-tijden erg secuur. Befaamd is een foto van de Tsjechische communistische partijleiding na 1968, waar bij het wegretoucheren van de in ongenade gevallen hervormer Dubcek diens schoenen waren vergeten, zodat een paar voeten teveel overbleef.

Herschrijven van de geschiedenis: in hedendaagse Chinese geschiedenisboekjes wordt over de opstand van 1989 niet gerept. Peking poogt die censuur ook buiten het eigen grondgebied voor elkaar te krijgen, door Chinezen in

Zijn straks eveneens de Thora, de Bijbel en de Koran aan de beurt?

de diaspora onder druk te zetten om tegen de 'aantasting van China's goede naam' te ageren.

De grootste zuiveringsijveraars binnen het staatsapparaat van zo'n dictatuur richten zich vervolgens ook op heel oude teksten waarin ofwel hun zwarte schapen geprezen ofwel hun helden zwartge-maakt worden.

Helemaal een exclusieve specialiteit van dictaturen is die neiging natuurlijk niet. Ook in democratieën zien velen niet graag hun helden van hun sokkel vallen. Dat enkele Amerikaanse *Founding Fathers* met hun 'All men are created equal' zelf slavenhouder waren, dat Churchill als koloniale imperialist niet vrij was van wat nu 'white supremacy' heet: oef! Het is iets wat hun vereerders liever niet onder ogen zien. Evenzeer als in Nederland Oranjeklanten het moeilijk hadden met de waarheid over Bernhards corruptie in het Lockheedschandaal en gereformeerden het moeilijk hadden met de onthul-lingen over Colijns militaire moord-

partijen in Nederlands-Indië.

Het strookte niet met het beeld dat men van hen had, en daarmee ook niet met het zelfbeeld. Het eer-lijk onder ogen zien van het eigen koloniale verleden: dat is ook bij ons nog wel zo'n dingetje. Alleen laat zich de onthulling daarvan uiteindelijk niet per oekaze tegenhouden, en dat heeft de westerse democratie nog altijd op alle alter-natieven voor.

Intussen staat bij ons het verleden ook van de tegenovergestelde kant onder druk: van die van de critici van het Westen. Tegenover westerse nationalist die het eigen verleden onbevlekt willen houden, staan zij, die door dat verleden niet gekwetst wensen te worden. In radicale *woke*-kring bestaat eveneens toenemend de neiging om dat verleden, en de voortbrengselen ervan, aan de hedendaagse normen aan te passen.

Ook seksistische of racistische opvattingen van honderden jaren geleden: ze willen er niet mee worden geconfronteerd. Negatieve

opmerkingen in oude (westerse) teksten over andere (niet-westerse) culturen (zoals er natuurlijk ook in niet-westerse teksten talloze over de westerse te vinden zijn): dat zouden sommige tere zielen niet aankunnen. Cancelen dus die lui! Of anders hun schrijfsels aanpassen aan wat nu door de beugel kan.

Daarmee wordt de historische realiteit verkracht. Vandaag Zwarte Piet afschaffen is iets anders dan op foto's van een oude Sinterklaas-in-tocht Zwarte Piet lichter bijkleuren. In 2018 was ik bij een opvoering van Mozarts *Zauberflöte*, waarbij de tekst van een aria was veranderd, zodat de schurk Monostratos niet langer meer zwart was. Recent is in een nieuwe Nederlandse vertaling van Dante's *Goddelijke komedie* zelfs de naam van Mohammed als een van de vele bewoners van de hel geschrapt, omdat dat aanstootge-vend voor moslims zou zijn.

Zijn straks eveneens de Thora, de Bijbel en de Koran aan de beurt? Want ook daarin staan heel wat passages die voor de aanhangers van andere godsdiensten moeilijk te pruimen zijn.

Zo leidt de multiculturele samenleving niet tot broodnodig debat, maar tot het mijden ervan. Poetin dreigde ooit zijn Tsjetsjeense tegenstanders te zullen vervolgen tot op de plee. Gaan wij nu met correcties op Dante zelfs 'aanstootge-vende' auteurs vervolgen tot in de hel? •

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

Een dag van gebrokenheid

Op 4 mei is het dodenherdenking. Vorig jaar maakte Arnon Grunberg tijdens de lezing een vergelijking tussen de jodenvervolging en hoe Nederland met zijn Marokkanen omspringt. Dat viel niet bij iedereen goed. Dit jaar viel de uitnodiging van Abdelkader Benali, Nederlander met Marokkaanse achtergrond, nog slechter. De lezing werd afgeblazen. Was dat echt alleen maar omdat hij jaren geleden een flauwe grap maakte over joden, of kwam de woedende weerstand voort uit het idee dat 'Marokkanen' niets te maken hebben met 'onze' dodenherdenking?

Ik was blij met de uitspraak van Arnon Grunberg op de 4 mei-herdenking van 2020, die het aandurfde, of nodig vond, om een parallel te trekken tussen het antisemitisme van toen en de racistische uitingen tegen Marokkanen van nu. En dat doet, bewust, als jood. Dat was belerend, werd hem verweten. Was dat zo? Het is altijd interessant te kijken naar wie dat zeggen, want 'belerend' is vooral negatief bedoeld. We zullen iets niet gauw belerend vinden als we het er grondig mee eens zijn. Maar ik denk dat we in dit tijdsgewricht en op deze plaats wel een flinke waarschuwing kunnen gebruiken.

We stonden in de jaren vlak na de oorlog op 4 mei op de Dam, mijn vader en ik. Ik, nog een kind, ingeklemd tussen de mensen, zag verder niets dan ruggen en voeten. Mijn moeder en mijn broer wilden niet mee. En ik denk dat ik wél mee was omdat ik mijn grote, zwijgzame en wat starre vader dan even voor me alleen had. Hij zei niets, legde niets uit, maar voor de twee minuten stilte zette hij zijn hoed af en bromde het Wilhelmus mee. Ik had zijn hand vast. Dat ik me dit moment zo sterk herinner, is omdat ik voelde hoe geëmotioneerd deze strakke man was. Hoewel we niet joods waren, had de oorlog een grote invloed op onze familie.

Ik hoef me alle aanmatigende oordelen over babyboomers nooit aan te trekken. Ik ben niet van na de oorlog, ik werd geboren in de Hongerwinter. Het zag er naar uit dat de bezetting ten einde liep, en dan had mijn vader misschien in Indonesië moeten gaan vechten voor het behoud van onze kolonie, en als hij daar zou sneuvelen zou mijn moeder alleen achterblijven. Daarom wilde ze alvast een kind. Dat werd ik. Ik was dus te jong om me er iets van te herinneren, en over de oorlog werd thuis niet gepraat. Hoe ik aan mijn kindernachtmerries kwam die altijd over de moffen gingen die je kwamen halen, weet ik niet. Ik zal toch iets hebben opgevangen. Op een fami-

We leven opnieuw in een tijdperk waarin politici die vinden dat een bepaald soort mensen op grond van hun ras of hun godsdienst uit ons land verwijderd zou moeten worden, gewoon in ons parlement zitten

liefoto die vlak na de oorlog gemaakt is, met mij als peutertje op de schoot van oma, zie ik hoe bleek en mager iedereen was en hoe niemand zelfs maar een poging deed om te glimlachen.

Later vermeed ik op 4 mei de Dam. Er was geen warme vertrouwde hand meer om me aan vast te houden. De pompeuze massaliteit met de deftige toespraken ontroerde niet - ik was geen fan van het koningshuis - en toen ik, politiek bewust geworden, begreep dat ook de 'gevallenen' van de koloniale oorlog tegen Indonesië werden herdacht, dat wil zeggen, 'onze' doden, niet de doden die wij op ons geweten hadden, zocht ik op 4 mei een ander onderkomen. Bijvoorbeeld op de Noordermarkt, waar de oude CPN'ers zich verzamelden, en een keer bij het Homomonument, bij

die zo lang vergeten groep. Maar dierbaarder werd voor mij de herdenking van de Februaristaking, omdat dat niet alleen ging over de slachtoffers, maar ook over de hele gewone vrouwen en mannen die geweigerd hadden om mee te doen aan de deportatie van onze joodse medemensen. En de Kristallnacht-herdenking, die georganiseerd werd door 'Nederland Bekent Kleur', waarin niet alleen herdacht werd hoe de Duitse joden belaagd werden, maar we - ik werkte er een paar jaar aan mee - ook de verbinding legden met anderen op deze wereld die worden buitengesloten, tot tweederangsburgers gemaakt, mensen die moeten vrezen voor hun leven wanneer ze in verzet komen. Dat we altijd die verbinding maakten tussen toen en nu, zoals Grunberg dat deed, kwam ons te staan op verwijten dat we de

joden misbruikten voor onze eigen 'ultralinkse' agenda. Hoewel er elke keer minstens één joodse spreker was en we nooit vergaten dat het daar, toen, op 9 november 1938 was begonnen.

Ik weet niet meer wanneer het was dat ik begreep dat mijn oom Jan Meulenbelt een van de twee oprichters was van het Utrechtse Kindercomité dat een paar honderd joodse kinderen in veiligheid bracht. Hij heeft nog in de gevangenis gezeten, waar hij zijn executie afwachtte, ervan overtuigd dat de bezetters er achter waren gekomen dat hij een van die gezochte verzetsmensen was. Hij wist met hulp van het Rode Kruis te ontkomen. Mijn vader weigerde de *Arbeitseinsatz*, en moest zich verbergen. Mijn moeder was een van de naamloze koeriers die kinderen op de fiets naar hun nieuwe adres bracht, want vrouwen met kinderen vielen minder op. Op de Rijnlaan in Utrecht, waar mijn oma woonde, en waar in de begintijd joodse kinderen waren ondergebracht tot ze naar een veilig adres konden worden gebracht, ben ik geboren. Oom Jan wilde later niets over die periode vertellen. Hij heeft ook de *Yad Vashem*-onderscheiding geweigerd. Toen hij op hoge leeftijd was overleden, probeerde het Israëliëse comité het nog eens: mocht het niet postuum? Zijn dochter heeft hen laten weten dat de familie daar niets voor woude.

Ik kwam pas achter het verhaal van het Kindercomité toen Loe de Jong, de historicus die het standaardwerk *Het Koninkrijk der Nederlanden* in de Tweede Wereldoorlog schreef, en die ik wel eens tegenkwam bij vrienden, mij de feiten vertelde. Pas toen vertelde mijn moeder mij over haar bescheiden taak, hoe de kleine Max, die ze weg moest halen bij een familie die niet meer werd vertrouwd, aan haar vroeg: 'Waar gaan we nu heen, tante Annie?' Ik praatte er ook daarna niet over. Ik vond het niet gepast. Dat ik gewoon mazzel had dat ik me voor mijn ouders niet hoefde te schamen maakte van mij geen beter mens, en was ook geen

argument in de debatten.

Maar daar was het moment dat iemand anders me 'outte' bij een van die onzalige debatten over Palestina/Israël die ik daarna ook verreed: er waren twee mensen die opkwamen voor Israël, en ik mocht het met nog iemand opnemen voor de Palestijnen - ik kwam toen al jaren regelmatig in de Gazastrook. Het debat verliep weer langs voorspelbare lijnen, tot er iemand in het publiek opstond, een vrouw die ouder was dan ik, en me boos toebeet: 'Ik heb je moeder nog gekend, ben je al vergeten dat die joodse kinderen in veiligheid bracht op de fiets? Wat zou jouw moeder hebben gedacht dat je het nu opneemt voor onze vijanden, voor de Palestijnen?' Ik ben niet altijd zo ad rem, maar wat ik zei was: 'Ik doe hetzelfde als mijn moeder toen deed.' Want het gaat er niet om dat het joodse kinderen waren. Het gaat er om dat het kinderen waren die in hun bestaan werden bedreigd.

Waar dit kantelmoment aan raakte, is de kloof die ons bij de 4 mei-herdenking nog steeds parten speelt. Daar is die door iedereen gedeelde uitspraak: 'Nooit meer Auschwitz.' Ik leerde Hajo Meyer kennen. Hajo met het nummer van Auschwitz getatoeëerd op zijn arm: 169639. Hij werd een van de oprichters van Een Ander Joods Geluid. Wat ik van hem leerde is dat 'Nooit meer Auschwitz' op twee manieren geïnterpreteerd kon worden. De ene was: 'Dat zal ons joden nooit meer overkomen.' En de andere was: 'Dat zal ons mensen nooit meer overkomen.'

Het gaat daarbij niet om een simpele tegenstelling tussen joden en anderen. Dat liet Arnon Grunberg zien, die hoort bij een kleine stroming onder de Nederlandse joden voor wie de geschiedenis niet ophield bij de Shoah, maar die het als taak zien om uit het verleden lessen te trekken die gelden voor het heden, en niet bang zijn of waren om als 'belerend' te worden weggezet. Of door andere joden te worden uitgemaakt voor zelfhaters, foute joden, joden die bezig waren om de *goyim* (niet-joden, red.) naar de mond te praten. Mensen als Hajo Meyer, Ed van Thijn, Hedy d'Ancona, Anneke Jos Mouthaan, Jaap Hamburger,

EEN VAN DE KRISTALLNACHTHERDENKINGEN BIJ HET KLEINE MONUMENT VOOR HET JOODSE VERZET BIJ HET STADHUIS IN AMSTERDAM (BEELD: ANJA MEULENBELT)

Ik legde me er met moeite bij neer dat voor deze volstrekt extreme historische ramp geen verklaring kon worden gevonden. Wat het des te angstaanjagender maakte door de gedachte – als het toen zomaar kon gebeuren, waarom dan niet opnieuw?

Anne-Ruth Wertheim, Job Cohen, Mirjam Ohringer, Max van den Berg, Maarten Jan Hijmans. De laatste is een van de initiatiefnemers van de Kristallnacht-herdenking die niet alleen als doel had de jodenvervolgung te herdenken, maar ook te waarschuwen voor de steeds duidelijker wordende ten-

dens, die niet alleen zichtbaar is in ons eigen land, om hele bevolkingsgroepen weg te zetten als ongewenste tweederangsburgers.

Nee, maakte ook Hajo Meyer duidelijk in zijn boek *Het einde van het jodendom*, het gaat er niet om het extreme eindpunt van de jodenvervolgung als het enige ijk-

punt te beschouwen. Wie dat doet, maakt het voor de fascistten wel erg makkelijk om mensen te dehumaniseren, te marginaliseren, zelfs te dreigen ze te deporteren - zolang het maar niet gaat om massale vernietiging. Het gaat om wat daaraan vooraf ging, zei Hajo, juist toen de nazi's het alleen nog maar hadden over deportatie. Zoals hij zelf als Duitse joodse jongen meemaakte, ging het om hoe mensen werden vernederd, collectief bestraft, en moesten overleven in een wezenlijk vijandige omgeving. Hoe die omgeving werd klaargemaakt om de extreme vervolging van joden en anderen te dulden, de andere kant op te kijken of er medeplichtig aan te worden.

Er was nog een kantelmoment in mijn denken, toen ik voor het eerst hoorde over de relatie tussen kolonialisme en jodenvervolgung. Er zijn mensen die vinden dat de Shoah niet te bevatten is, en dat elke poging om het te verklaren alleen maar kan leiden tot trivialisering. Maar Grunberg eist opheldering - men moet durven kijken naar de misdaden van het fascisme, en er ziek van worden. Ik heb ook lang gedacht, dat het onmogelijk was om te begrijpen hoe die industriële massamoord op joden plaats kon vinden in een beschaafd land. En waarom de joden, die al bijna geheel 'geëmancipeerd' waren? Ik legde me er met moeite bij neer dat voor deze volstrekt extreme historische ramp geen verklaring kon worden gevonden. Wat het des te angstaanjagender maakte door de gedachte - als het toen zomaar kon gebeuren, waarom dan niet opnieuw?

Ik was een paar jaar geleden deelnemer aan een tweeweekse cursus kritische islamtheologie. In Granada. Een historische plek, centrum van Al-Andalus, waar acht eeuwen lang onder islamitische heerschappij een samenleving was ontstaan die een van de bakermatten was van wat nu ten onrechte zo eenzijdig de joods-christelijke beschaving heet. Tot - sleuteldatum 1492 - daar de moslims en de joden werden verdreven en het christendom de staatsreligie werd. En wij 'vergeten' dat ook moslims een grote stempel hebben gedrukt op wat we nu 'onze' Europese beschaving noemen. In Gra-

nada leerde ik een aantal antikoloniale denkers kennen, waaronder Santiago Slabodsky, een Argentijnse jood, auteur van *Decolonial judaism*, die ons er aan herinnerde dat de joden destijds net als de moslims tot de barbaren werden gerekend, terwijl de joden nu wel horen bij 'wit'. Maar de moslims, naast vele anderen, nog steeds de barbaren zijn. Zie hoe de nieuwe staat Israël Europa meekreeg door zich op te werpen als bolwerk van westerse beschaving tegen het omringende barbarisme van het Midden Oosten. Slabodsky slaat het aanbod af om als Jood gerekend te worden tot de 'joods-christelijke beschaving', en schaaft zich alsnog aan de kant van de barbaren.

In Granada maakte ik kennis met leraren die uit Pakistan, Zuid Afrika, Puerto Rico, Libanon, Algerije, Argentinië, Palestina en Suriname kwamen. Mensen die gepokt en gemazeld zijn in het postkoloniale denken. Niet alleen als academici, maar ook als nazaten van de mensen die het kolonialisme aan den lijve ondervonden. Het schokkende voor mij was dat ik ondanks mijn vermeende kennis over kolonialisme zelf nooit op de gedachte was gekomen dat de Shoah niet zo uniek was. En niet zomaar uit de lucht kwam vallen. Dit is wat we van Aimé Césaire kunnen leren uit zijn *Discourse on colonialism* uit 1955: dat wij Europeanen nazisme tolereerden zolang het alleen werd toegepast op niet-Europese volken, en plaatsvond buiten onze landsgrenzen. De Afro-Amerikaanse historicus W.E.B. Du Bois zag het westerse fascisme dan ook niet als een onverwachte afwijking, maar als een logische voortzetting van imperialisme en slavernij. De ontmenselijking van anderen, de 'coloured folk', vond overal plaats waar de christelijke beschaving huishield en bezig was de heerschappij van de witte superioriteit te verspreiden en verdedigen.

De fascistische ideologie van een superieur *Herrenrasse* is niet door Hitler bedacht. Die bestond al

eeuwen. Het imperialisme, het kolonialisme, de slavernij waren er van vergeven, waren er op gebouwd. In veel verschillende vormen: het uitroeien van een inheemse bevolking, of de lijfelijke uitbuiting van minderwaardig geachte mensen, of hen reduceren tot handelswaar. Om dat met een christelijk geweten te kunnen verenigen moest je die mensen eerst leren zien als *Untermenschen*. Wat de Shoah uniek maakte, is dat het voor het eerst hier zover kon komen. In het land van Goethe en Beethoven, van Freud en Einstein. En weggijken niet meer mogelijk was.

Kennelijk is democratie niet zo'n betrouwbaar anticonceptiemiddel tegen fascisme, schreef Esther Edelman in een discussie

We kunnen het ons niet veroorloven om *niet* met een historische blik te kijken. We laten opnieuw mensen die in hun bestaan worden bedreigd in de steek als we ons in onschuld hullen

over herdenken. Dat blijkt. Zolang er nog geen sprake is van vernietigingskampen, en *alleen maar* van buitensluiten en verwijderen van minder passende bevolkingsgroepen, zolang het *alleen maar* gaat om een poging om onze nationale (lees: witte) eigenheid te beschermen tegen indringers die een gevaar zouden zijn voor 'onze' cultuur, mogen de mensen die dit wel een mooi idee vinden na deze laatste verkiezingen rekenen op 28 vertegenwoordigers van de witte normaliteit in de Tweede Kamer. Ik ben het dus ook eens met Frans-Willem Korsten, die in diezelfde discussie stelt dat 4 mei geen dag van nationale eenheid kan zijn, maar een dag van gebrokenheid, vanwege de kloof die ons scheidt van onze beschavingsidealen.

Hoewel we ons af kunnen vragen in hoeverre die idealen ooit hebben gedeugd.

We leven opnieuw in een tijdperk waarin politici die vinden dat een bepaald soort mensen op grond van hun ras of hun godsdienst uit ons land verwijderd zou moeten worden, gewoon in ons parlement zitten. Op de Kristallnacht herdenking van 2016, in de Uilenburger Synagoge, zei Janneke Stegeman, destijds Theoloog des Vaderlands, dat we de geschiedenissen van uitsluiting met elkaar moeten verbinden. We kunnen niet langer over antisemitisme en jodenvervolgung spreken als iets dat apart staat. We kunnen niet alleen herdenken wat is geweest.

Herdenken is dus voor mij meer dan stilstaan bij de mensen die het niet overleefden, destijds. Het gaat er ook om dat we niet vergeten dat na die Kristallnacht in Duitsland veel joden vluchtten, en de meesten van hen aan de grens met Nederland de toegang werden geweigerd. Dat was onder het kabinet-Colijn, bestaande uit drie christelijke partijen. En dat nu opnieuw vluchtelingen ongewenst worden verklaard en mogen verzuipen, terwijl wij onze handen in onschuld wassen. We kunnen het ons niet veroorloven om *niet* met een historische blik te kijken. We laten opnieuw mensen die in hun bestaan worden bedreigd in de steek als we ons in onschuld hullen. Herdenken zou gevaarlijk moeten zijn, zei Janneke Stegeman. Het betekent je niet neerleggen bij de status quo. Het betekent het stellen van gevaarlijke vragen. Gevaarlijke vragen over onze eigen geschiedenis.

Zeg maar dat dit belerend is. Het is ook zo bedoeld. ●

Dit artikel is een bewerkte versie van mijn bijdrage aan een kettingsbrief over herdenken in het literaire tijdschrift SKUT (5 april 2021). Met dank aan de andere deelnemers aan de discussie die ik in dit artikel ook noem, en aan de redactie van SKUT die mijn stuk zorgvuldig redigeerde.

LODDY VAN DE KAMP

Rabbin en publicist.

Er bestaan soms toch hogere waarden dan de waarheid

Afwijken van de waarheid is echt niet iets van alleen maar een minister-president. De Thora, de Bijbel, kent een prachtig voorbeeld van waar zelfs de Allerhoogste ervoor kiest om van de feiten af te wijken om daarmee een hoger belang te dienen.

Aartsvader Abraham, of Ibrahim als u dat prefereert, - het verhaal staat immers ook in de Koran - ontvangt bezoek van een engel met een bijzondere boodschap: 'Volgend jaar krijgt jouw vrouw Sara een zoon'.

Sara die net als Abraham al op hoge leeftijd is, luistert uit de verte wat de engel te vertellen heeft, lacht en zegt tegen zichzelf. 'Ik een zoon? Mijn man is al zo oud'.

G'd spreekt Abraham op deze woorden van zijn vrouw aan en vraagt: 'Waarom lacht Sara en zegt zij dat zij te oud is om te baren?'

Zo staat het letterlijk in de tekst. Sara vraagt zich bij het horen van de boodschap af hoe haar man haar nog een kind kan schenken. Maar de Eeuwige verdraait Sara's woorden en 'citeert' haar: 'Ben ik zelf niet te oud om nog een kind te krijgen?'

De Eeuwige maakt er iets moois van, door te zeggen dat Sara het heeft over haar eigen ouderdom,

In een goed huwelijk stookt Hij niet. Zelfs ten koste van de waarheid

over zichzelf en niet over de ouderdom van Abraham. Het overbrengen van de letterlijke woorden van Sara zou alleen maar frictie geven tussen de twee huwelijkspartners op leeftijd. 'Kom nou, wie is te oud om kinderen te krijgen. Jij of ik?'

G'd kiest er ter wille van de vrede voor om dan toch maar Sara's woorden iets te verdraaien. In een goed huwelijk stookt Hij niet. Zelfs ten koste van de waarheid.

Ook voor de Eeuwige is de waarheid een hoogstaand goed. Maar: er bestaan soms toch hogere waarden dan sec de waarheid.

Deze bovenstaande passage uit onze Joodse bronnen vormt de basis voor het toepassen van de wetgeving daar waar het om het begrip 'waarheid' en om 'feiten' gaat. Er bestaan situaties waarbij het verdraaien van de waarheid

boven de waarheid zelf gaat. Of een andere keer wordt gekozen voor het verhullen of zelfs het verzwijgen van de waarheid.

In de Joodse jurisprudentie van zo'n tweehonderd jaar geleden komt een zaak voor van een ingewikkelde gezinskwestie. Door overspel van een van de huwelijkspartners ontstond in een gezin een situatie die het noodzakelijk maakte de familieleden te informeren over de verschrikkelijke dingen die zich hebben voorgedaan:

'Toch', concluderen de Schriftgeleerden, 'zal de schaamte en morele schade voor de familieleden, onder wie de kinderen, zo groot zijn, dat het maar beter is om de zwijgplicht te bewaren. Gewoon niets vertellen'. De waarheid wordt verhuuld.

De Koninklijke Nederlandse

Maatschappij ter Bevordering van de Geneeskunst, de beroepsgroep van medici, heeft haar leden een aantal jaren geleden het volgende voorbeeld voorgelegd:

Een huisarts hoort dat een patiënt veel kritiek heeft op de samenleving. De man is ervan overtuigd dat hij 'in actie moet komen' als niemand anders iets doet, zo vertrouwt hij zijn arts toe. Bij een huisbezoek bij de man ziet de dokter boeken en spullen die er op wijzen dat de jongen best eens tot een terroristische daad over zou kunnen gaan. De arts twijfelt of hij de politie zal inschakelen.

Dit voorbeeld geeft aanleiding tot discussie. Zal de patiënt de arts nog wel in vertrouwen durven nemen als de zwijgplicht niet langer absoluut is?

En dan is er nog die casus van de dokter die zich afvraagt of het vertellen van de waarheid over het ziekteverloop aan een ernstig zieke patiënt niet nog meer schade aanricht dan wanneer de situatie, tegen de waarheid in, toch nog wat positiever wordt geschetst.

Of vergelijkbare zwaarwegende argumenten om zo met onwaarheden om te gaan van toepassing waren tijdens de recente debatten op het Binnenhof? Daarover buigen de Kamerleden zich nu. Feit is wel dat er toch echt iets hogers kan zijn dan de waarheid zelf. •

Friswerkt voor een nieuwe frisse start!

Opleiding en Training

- Cursus Nederlands privés
- Inburgeringcursus (A1 / A2)
- NT2 Staatsexamen 1
- NT2 Staatsexamen 2

- ✓ Kleine groepen
- ✓ Extra arbeidsmarkt begeleiding

Re-integratiediensten

Onze trajecten van het UWV zijn:

- Job coaching
- Werkfit maken
- Naar werk

Of modulaire diensten:

- Participatie interventie
- Bevorderen maatschappelijke deelname
- Begeleiding bij scholing

Arbeidsbemiddeling

Ben je opzoek naar een baan?

Wij re-integreren en bemiddelen mensen naar een nieuwe baan.

Van pseudoniem tot kogelvrij vest: journalisten

● EWOUT KLEI

Het gaat slecht met de persvrijheid in Turkije. Het land staat op plek 153 in de persvrijheidsranglijst van Reporters Without Borders (RSF). Mensenrechtenorganisatie Amnesty International noemde in 2019 Turkije 'de grootste gevangenis voor journalisten'. Geen wonder dus dat veel journalisten het land uit zijn gevlucht. Volgens de Turkse Journalisten Vereniging (TGC) leefden er in 2017 123 journalisten in ballingschap. Gezien het feit dat de vervolging van journalisten doorgaat, is het onwaarschijnlijk dat deze ballingen weer naar Turkije zijn teruggekeerd.

EEN TWITTER-BEDREIGING AAN HET ADRES VAN HAYKO BAGDAT. VERTALING: 'HAYKO, IK WIL ZO GRAAG MET EEN 9 MM LUCHTGEKOELD STALEN GEWEER EEN HORIZONTAAL KOGELPAD RICHTING JE HOOFD SCHIETEN. DAN WIL IK DAT HETE BLOED DAT UIT JE HOOFD STROOMT DRINKEN, MET EEN BEETJE GEKOOKT RUGVLEES ERBIJ. IK HAAT JE ZO ERG EN OP EEN DAG ZAL DEZE DROOM VAN MIJ GEBEUREN' (BEELD: YOUTUBE)

zo werken gevluchte Turkse

Hoe vergaat het de Turkse journalisten in ballingschap? Waarom zijn zij hun vaderland ontvlucht? Kunnen ze hun werk als journalist in het buitenland goed voortzetten? En hoe gevaarlijk is hun werk nu? *De Kanttekening* sprak met vijf Turkse *Exil*-journalisten.

BEELD: ABDULLAH BOZKURT

'Ik durf nauwelijks nog naar buiten te komen'

Abdullah Bozkurt (1971) werkte in Washington D.C. toen in maart 2016 zijn krant *Zaman* werd overgenomen door de Turkse regering. Bozkurt werd ontslagen, maar begon met twaalf journalisten een

eigen nieuwsdienst in Washington. 'Dat deden we drie maanden. Het ging eigenlijk best goed', vertelt hij. 'Maar toen vond de mislukte staatsgreep tegen de Turkse president Recep Tayyip Erdogan plaats.'

De Gülenbeweging, geïnspireerd door het gedachtegoed van de in de Verenigde Staten woonachtige Turkse geestelijke Fethullah Gülen, zit volgens de regering achter deze staatsgreep. *Zaman* was totdat de regering de krant overnam een aan de Gülenbeweging gelieerde krant. Journalisten die in die tijd voor *Zaman* werkten, liepen een groot risico om te worden gearresteerd.

'Ik was ten tijde van de coup in Turkije en aanvankelijk niet bang', vertelt Bozkurt, zelf ook Gülen-sympathisant. 'Ik was immers onschuldig en geloofde dat ik de rechters hier makkelijk van zou kunnen overtuigen. Maar twee weken later dacht ik hier anders over. Er was een heksenjacht gaande. Er werden heel veel journalisten aangeklaagd, ik besepte dat er geen sprake zou zijn van een eerlijke rechtsgang. Ik begreep ook dat ze binnenkort voor mij zouden komen. Op de dag dat ik mijn vaderland verliet, werd mijn kantoor door agenten binnengevallen. Ik had geen dag langer in Turkije moeten blijven.'

Bozkurt kwam in Zweden terecht. Twee maanden later kwamen zijn vrouw en kinderen ook in Zweden aan. 'Eerst dacht ik nog, tegen beter weten in, dat de storm uiteindelijk wel zou overwaaien en we naar Turkije zouden kunnen terugkeren. Maar het stormt nog steeds in Turkije. En daarom is Zweden, waar ik bij toeval terecht ben gekomen, mijn nieuwe thuis geworden.'

Het beroep van journalist is sowieso geen vetpot, maar in ballingschap journalist zijn is extra moeilijk, vertelt Bozkurt. 'Niet alleen financieel, maar ook logis-

tiel. Je moet op een andere manier aan bronnen komen. En in Turkije, waar de persvrijheid nauwelijks nog existent is, is het al helemaal lastig.'

Maar de schoorsteen rookt nu. 'Ik doe freelance werk voor internationale media en help NGO's met het schrijven van rapporten. Daarnaast schrijf ik stukken voor mijn website *Nordic Monitor*, waar ik over de situatie in Turkije bericht, maar hier verdien ik bijna niets mee. Het is een passieproject.'

Vorig jaar september werd Bozkurt vlak voor zijn huis gemolessteerd door een groepje mannen. 'Ze wisten waar ik woonde, ze hebben mij opgewacht toen ik naar buiten liep om de vuilnis weg te gooien. Toen ben ik van achteren gepakt en is er op mij ingeschoten. Niet lang daarna zijn we verhuisd, naar een betere plek.'

Wie er achter deze aanval zit, dat weet Bozkurt nog steeds niet. 'De aanvallers waren geen professionals, maar jonge jongens die vermoedelijk in opdracht van anderen hebben gehandeld. We weten niet door wie ze zijn aangestuurd. De Grijze Wolven? AKP-aanhangers in Zweden? MIT, de Turkse geheime dienst?'

Het is de meest serieuze aanval op een Turkse journalist in ballingschap tot nu toe. Via social media worden journalisten geïntimideerd en journalist Can Dündar, die in Duitsland in ballingschap woont, is uitgescholden in een café, maar tot dusverre hebben zich nog geen andere fysieke aanvallen voorgedaan.

Volgens Bozkurt werkt intimidatie deels. 'Sommige journalisten in ballingschap zijn bang geworden. Ze schrijven geen kritische stukken meer, of publiceren die onder een pseudoniem.' Maar Bozkurt wil niet buigen voor intimidaties. 'Ja, mijn leven is niet normaal meer. Ik durf nauwelijks nog naar buiten te komen. Maar iemand moet de waarheid vertellen over

Turkije, in plaats van dat je de halve en hele leugens van de regering loopt na te praten.'

BEELD: GÜLTEN SARI

'Ik ijver niet voor regime change, maar wil de waarheid vertellen'

Gülten Sari (1980) werkte net als Bozkurt ook voor *Zaman*. Ze is geen Gülen-sympathisant, maar een seculier in de geest van Mustafa Kemal Atatürk. 'Ik ging in 2014 voor de Engelstalige krant *Zaman Today* werken om mijn Engels te verbeteren. Ik werkte in Ankara en vervolgens in Istanbul. Toen *Zaman* in maart 2016 werd gesloten, werd ik freelancer en fixer. Ik hielp buitenlandse journalisten als vertaler en gids, en hielp ze aan interviews die ze anders niet zouden

kunnen houden.’

Ook na de mislukte coup tegen Erdogan bleef Sari in Istanbul. ‘Ik ging in 2017 voor *Ahval News* werken, een online Turkstalig en Engelstalig medium dat zijn hoofdkwartier in Londen heeft. Yavuz Baydar is net als ik seculier-minded, maar vanwege de kritische opstelling van *Ahval* tegenover de Turkse regering werden we er ook van beschuldigd FETÖ-aanhangers te zijn.’ FETÖ staat voor *Fethullahçı Terör Örgütü*, de ‘Fethullahistische Terreur Organisatie’ waarmee de Turkse regering de Gülenbeweging aanduidt.

‘Na de coup was ongeveer 90 procent van de media in handen van de regering’, vervolgt Sari. ‘We werden als *Ahval*-journalisten door de Turkse regeringsgezinde media voor verraders, FETÖ-aanhangers, anti-Turks en buitenlandse spionnen uitgemaakt. Turkije was niet langer veilig voor mij. Ik wist dat ze mij zouden komen halen. Daarom ben ik naar het buitenland gevlucht. Eerst ging ik naar Rome, vervolgens naar Duitsland waar ik eind maart 2018 aankwam.’

Sari blijft, omdat ze niet bedreigd wil worden, *low profile*. Ze had een Twitter-account, maar dat is nu niet meer actief. Ook wil ze niets over haar privéleven vertellen. Sari benadrukt dat ze journalist is, geen activist. ‘Ik ijver niet voor *regime change*, maar wil de waarheid vertellen.’ Dat doet Sari in artikelen voor *Ahval* en voor een podcast voor de site, waarvoor ze veel mensen interviewt.

Om de schoorsteen te laten roken doet Sari ook freelancewerk, vertelt ze. ‘Soms schrijf ik ook stukken voor de Duitse media. Enkele jaren terug schreef ik een groot essay voor *Die Zeit*, waarin ik vertelde over hoe Erdogan de vrije media om zeep hielp en over mijn vlucht naar Duitsland. Ik legde uit waarom het voor mij als politieke vluchteling pijn doet dat kanselier Angela Merkel voor Erdogan een staatsbanket heeft georganiseerd, waarmee ze zijn repressieve politiek heeft gelegitimeerd. De Duitse regering laat journalisten en anderen in de steek die in Turkije in de gevangenis zitten, omdat ze opkomen voor de waarheid, of een onwelgevallige mening hebben. Daarom zal ik mijn stem voor hen blijven verheffen en zal ik niet

ophouden met schrijven - ongeacht wie mij tegenwerkt.’

BEELD: FEHIM ISIK

‘Ondanks alles zet ik mijn journalistieke activiteiten voort’

De Koerdische journalist en schrijver Fehim Isik (1961) zat in 1990-1991 in de gevangenis vanwege kritische artikelen die hij had geschreven voor het tijdschrift *Deng*. In 1993 vluchtte Isik tijdelijk naar Iraaks-Koerdistan, omdat er een arrestatiebevel tegen hem was uitgevaardigd. In 1995 keerde hij in het geheim terug naar Istanbul. Hij belandde niet in de gevangenis, omdat hij kon profiteren van nieuwe wetten die in Turkije waren aangenomen in het kader van EU-harmonisatie. Isik pakte zijn journalistieke werk weer op, schreef verschillende boeken, waaronder een schoolboek over de Koerdische taal en literatuur, en maakte televisiedocumentaires.

Na de mislukte coup besloot Isik om te vluchten. ‘In november 2016 heb ik Turkije voorgoed verlaten’, vertelt hij. ‘Ik heb tot maart 2019 in Duitsland gewoond.

Daarna ben ik naar België verhuisd, waar ik nog steeds woon. De belangrijkste reden waarom ik mijn land verliet, is dat mijn artikelen en toespraken en mijn professionele activiteiten door Erdogan en zijn regering als een misdaad worden beschouwd en er een rechtszaak tegen mij was aangespannen. Omdat ik gevaar liep te worden gearresteerd en in de gevangenis te belanden besloot ik om te vluchten.’

Isik is in zijn eentje gevlucht. ‘Mijn vrouw en kinderen wonen nog steeds in Turkije. Ze hebben me verschillende keren bezocht vóór de coronapandemie. Ze zijn echter niet in staat geweest om te komen sinds de reisbeperkingen begonnen als gevolg van de pandemie.’ Isik peinst er niet over om naar Turkije terug te keren, omdat hij dan in de gevangenis belandt. ‘Als ik terugkeer, word ik gearresteerd. Er zijn meerdere arrestatiebevelen tegen mij uitgevaardigd, vanwege de onderzoeken die tegen mij zijn geopend. Ik loop gevaar omdat ik mijn mening geef. In 1990 kwam ik in de gevangenis terecht, en omdat ik niet wil dat dit nog een keer gebeurt blijf ik in het buitenland.’

Het leven in ballingschap ziet Isik in de eerste plaats als een ‘morele uitdaging’, zegt hij, omdat de journalist en schrijver het moet doen zonder zijn familie. Ook kampt hij met gezondheidsklachten. Financieel gezien weet Isik het echter te redden.

‘Ik werkte twee jaar in Duitsland en nu twee jaar in België. Ik heb nog nooit een beroep hoeven te doen op de sociale zekerheid. Het maandloon dat ik krijg, komt overeen met het minimumloon en is voldoende om te overleven. Ik kan ook elke maand een klein bedrag naar mijn vrouw en kinderen sturen.’ Vanwege zijn gezondheid neemt Isik er geen bijbaantje naast. Hij doet het gewoon heel zuinig aan.

Toen Isik via-via hoorde dat de Turkse inlichtingendienst mogelijk aanvallen op journalisten in ballingschap aan het voorbereiden was, dook hij een tijdje onder. ‘Dat was enkele jaren terug. Ik heb Duitsland toen even tijdelijk verlaten.’ Intimidaties en bedreigingen via social media en via de e-mail zijn er echter altijd, ook nu hij in

België zit. ‘Ze doen het met valse namen. Mijn advocaat wil een zaak aanspannen in Turkije, maar zo’n zaak is kansloos denk ik. Ik kan straffeloos bedreigd worden. Turkije beschouwt dat niet als een misdaad. Ook is het aanspannen van een rechtszaak een dure grap, en daar heb ik de financiële middelen helaas niet voor.’

‘Ondanks alles zet ik mijn journalistieke activiteiten voort’, besluit Isik. ‘Omdat ik geloof dat wat ik doe goed is, en dat er ooit een einde zal komen aan de pesterijen. Als ik mij zou terugtrekken, omdat ik word bedreigd, dan stelt dit het Erdogan-regime in staat de onderdrukking en tirannie langer voort te zetten. Ik geef om mijn werk, de journalistiek, en vind ik dat ik het moet doen. Ik geloof dat noch het uiten van een mening, noch het bedrijven van journalistiek een misdaad kan zijn.’

BEELD: ARZU YILDIZ

‘Ik wil één ding: gerechtigheid’

Journaliste Arzu Yildiz (1980), die zichzelf omschrijft als ‘een vrouw

met een antiautoritaire, anarchistische geest', werkte voor *Taraf*, de krant van schrijver en journalist Ahmet Altan die tot vorige maand in de Turkse gevangenis zat, omdat hij betrokken zou zijn geweest bij de coup tegen Erdogan. 'Hij is geweldig en een dappere man', zegt ze over Altan. 'Het is een aangename verrassing dat hij is vrijgelaten.'

Yildiz zelf wist aan de klauwen van Erdogan te ontkomen. In 2014 was ze een van de journalisten - naast onder andere Can Dündar - die publiceerde over de geheime wapenleveranties van de Turkse geheime dienst MIT aan Syrische rebellen groepen die streken tegen het Assad-regime. Ook publiceerde ze de videobeelden van de rechtszaak hierover op YouTube, omdat geen enkel Turks medium dit durfde te publiceren. Yildiz werd voor deze actie door een Turkse rechter tot twintig maanden gevangenisstraf veroordeeld. Ook verloor ze de voogdij over haar twee dochters.

Toen vond op 15 juli 2016 de mislukte coup tegen Erdogan plaats. 'Ik besloot om onder te duiken, samen met mijn twee dochters', vertelt ze. 'Dat was een erg moeilijke tijd. Na vijf maanden besloot ik om een knoop door te hakken. Moet ik dit blijven doen? Of het land uitvluchten?' Yildiz koos voor het laatste en vluchtte in haar eentje naar Griekenland. 'Ik ben toen van Istanbul naar Edirne gegaan met de auto, en toen ben ik naar de Turks-Griekse grens gewandeld.' Haar kinderen nam ze bewust niet mee. 'Dat vond ik te gevaarlijk, vanwege de gevaren waarmee we mogelijk mee te maken zouden krijgen tijdens de reis, en vanwege de onbetrouwbaarheid van mensensmokkelaars.'

Yildiz kreeg asiel in Canada aangeboden. 'Ik had helemaal niets, op de kleren die ik aanhad en het weinige spaargeld dat ik had meegenomen. Ik sprak geen Engels, ik had geen werk, geen huis. Het is mij gelukkig gelukt om deze zaken voor elkaar te krijgen, en nu wonen mijn twee dochters ook bij mij in Canada.'

Haar vriend in Turkije, die de voogdij had over haar twee kinderen, maakte het uit met Yildiz. Hij was bang geworden. 'Dit was voor mij een grote schok en maakt mij

nog steeds droevig, als ik erover nadenk. Toch ben ik blij dat hij onze kinderen naar Canada heeft gestuurd. In 2018 kreeg ik Emine terug, mijn oudste dochter, en een jaar later mijn jongste dochter Fatma. Toen ik Turkije in 2016 verliet, was Fatma zeven maanden. Toen ik haar in Canada weer terugzag was ze drieënhalf. Ze wist niet wie ik was. Ze noemt mij nog steeds Arzu, geen mama. Dat hakt er wel in.'

In Canada heeft Yildiz haar draai inmiddels goed gevonden als journalist en schrijver. Op dit moment is ze bezig met een boek over haar vlucht uit Turkije. Dat is nu bijna klaar. Terug naar Turkije wil ze niet, want dan belandt ze in de gevangenis. Behalve tot twintig maanden gevangenisstraf voor het publiceren van staatsgeheimen is Yildiz ook veroordeeld tot achttien maanden gevangenisstraf voor het beledigen van het Turkse staatshoofd, omdat ze Erdogan een racist heeft genoemd. En er lopen nog twee rechtszaken tegen haar, waarvan een over haar reportage over de geheime wapentransporten naar Syrië vanuit MIT.

'Ik wil één ding: gerechtigheid', benadrukt ze. 'Als er geen gerechtigheid is, dan is er ook geen vrijheid, geen democratie. Dan laten we ons regeren door leugens. In Turkije is recht ondergeschikt gemaakt aan macht. Rechters kijken niet of iemand schuldig of onschuldig is, maar naar wat de mening van de regering is. Feitelijk is niemand veilig in Turkije. Als je iets kritisch zegt, dan zullen ze je pakken. Dat beseft iedereen. En als ze jou niet te pakken krijgen, dan pakken ze je ouders, je partner, je kinderen. De Turkse staat is een maffiastaat geworden. Het zijn criminelen.'

BEELD: HAYKO BAGDAT

'De geschiedenis herhaalt zich weer'

Hayko Bagdat (1976) is een Turkse columnist en *stand-up comedian* van Armeense afkomst. In 2002 maakte hij - als eerste Armeense Turk - een radioprogramma over de Armeense minderheid in Turkije. Ook schreef Bagdat columns bij verschillende kranten en tijdschriften, waaronder Altans krant *Taraf*. Na de mislukte coup van 15 juli 2016 vluchtte Bagdat naar Berlijn, vanwege de bedreigingen en druk op hem. Hij richtte samen met Can Dündar de website *Özgürüz.org* op. '*Özgürüz*' is Turks voor 'Wij zijn vrij'.

'Er lopende meerdere rechtszaken tegen mij, nu ik gevlucht ben uit Turkije', vertelt hij. 'Ik word ervan beschuldigd propaganda te maken voor terrorisme. Ook zou ik de Turkse natie hebben beledigd, artikel 301 in het Turkse Wetboek van Strafrecht, omdat ik mij inzet voor de erfenis van Hrant Dink, de Armeens-Turkse journalist die in 2007 werd vermoord door een Turkse nationalist. En ten slotte heb ik mij schuldig gemaakt aan

het beledigen van de president, artikel 299 uit het Wetboek van Strafrecht, omdat ik kritische dingen over Erdogan heb gezegd. Als ik naar Turkije terugkeer, hangt mij een gevangenisstraf van twintig jaar boven het hoofd.'

Bagdat wordt nu al acht jaar beveiligd. 'In Turkije moest ik beschermd worden door de politie, omdat ik bedreigd werd door Turkse nationalisten. Ik woon nu in Duitsland, maar de bedreigingen blijven doorgaan. Als Armeniër en als iemand is die kritisch is over Turkije ben ik een favoriet haatobject. Ik krijg dagelijks honderden haatberichten op social media, waaronder bedreigingen en doodsbetreidingen. Maar onder Koerden en linkse Turken ben ik daarom misschien extra geliefd.'

Toch ziet Bagdat er ook de humor van in. 'Mensen zouden kunnen denken dat ik Brad Pitt ben of een soort VIP, ik heb soms zoveel politieagenten bij me, vooral wanneer ik naar een publiek evenement ga.' Als hij optreedt voor een zaal draagt Bagdat vaak een kogelvrij vest, voor het geval dat. 'Ik probeer thuis werk te vinden om in Berlijn in mijn levensonderhoud te kunnen voorzien, want voor mij is het bijna onmogelijk om van huis weg te gaan voor werk', zegt hij.

De columnist en stand-up comedian peinst er niet over om naar Turkije terug te keren, ook niet als het land weer een democratische rechtsstaat wordt. 'Ik heb mijn werk hier, in Duitsland. Ook mijn kinderen gaan hier naar school. Wel zal ik Turkije dan regelmatig bezoeken vanwege familie.'

Het Turkije-beleid van de Europese Unie maakt Bagdat cynisch. De Europese landen laten de Armeniërs weer stikken, net als 1915 toen in het Ottomaanse Rijk de Armeense Genocide plaatsvond, zegt hij. 'De imperialistische mogendheden vinden de aanschaf van een Russische antiraketsysteem door Turkije veel erger dan de mensenrechtenschendingen in het land. Ze kijken alleen naar hun eigen belangen. De geschiedenis herhaalt zich weer.' Daarom vindt Bagdat dat journalisten en intellectuelen hun krachten moeten bundelen. 'Het maakt niet uit wat je huidskleur is of welke religie je aanhangt, maar we moeten ons uitspreken tegen onrecht.' ●

In Turkije voxpopt de oppositie er een stem'

Wat als de NOS alleen de positieve acties van de overheid belicht en nooit de negatieve kanten? In Turkije is het aan de orde van de dag. In reactie hierop ontstaan er online alternatieven, ondanks het repressieve klimaat in het land en met alle gevaren van dien.

● CANER MERT

President Recep Tayyip Erdogan beheerst sinds enkele jaren de mainstream media in Turkije. Onafhankelijke media zijn in handen van de klik rond Erdogan gekomen, of gewoon gesloten. Na de mislukte coup tegen Erdogan in juli 2016 is de politieke repressie in Turkije opgevoerd. Niet alleen politieke tegenstanders zijn hier het slachtoffer van geworden, maar ook journalisten die in alle vrijheid hun werk willen doen. Wie zich niet aanpast en weigert propaganda te maken voor het regime, riskeert boetes of zelfs gevangenisstraf.

Het feit dat er in Turkije nauwelijks nog onafhankelijke media zijn heeft er toe geleid dat het vertrouwen in de journalistiek naar een nieuw dieptepunt is gedaald. In 2018 deed het Center for American Progress een onderzoek naar de vraag in hoeverre Turkse burgers de media in hun land vertrouwden. Turken die op Erdogans regeringspartij AKP stemmen (iets meer dan de helft), of op de extreemrechtse coalitiepartner MHP (iets minder dan de helft) hebben relatief veel vertrouwen in de media, die volgens hen redelijk betrouwbaar en vrij zijn. Maar Turken die op de oppositiepartijen stemmen vinden media niet betrouwbaar en vrij. Het meest sceptisch zijn de stemmers op de HDP, de pro-Koerdische partij die mogelijk een verbod boven het hoofd hangt. Nog geen tien procent van de HDP-aanhangers

STRAATJOURNALIST MEHMET KOYUNCU (BEELD: YOUTUBE)

'Sinds de grote mediabedrijven de spreekbuis van de overheid zijn geworden en propaganda verspreiden, was er geen plek meer over om de stem van het volk te horen'

vindt de Turkse media betrouwbaar en vrij.

Ziedaar: de opkomst van interviewers die mensen op straat aanspreken. Hun reportages worden uitgezonden op alternatieve online mediakanalen. De straatinterviewers laten gewone Turkse burgers aan het woord, uit alle hoeken en gaten van de Turkse samenleving, met verhalen die de mainstream media laten liggen.

De straatinterviewers richten zich op verschillende regio's, en hebben verschillende politieke kleuren. *Medyali TV* en *Kendini Muhabir* bijvoorbeeld zijn voor Turkse begrippen links en vertolken

op los: 'Wij geven de burger weer

het geluid van de grootste oppositiepartij CHP. Daarnaast heb je de Youtube-kanalen *Vatandasi Sesi* ('De Burgerstem') en *Gozluklu Muhabir* ('De Bebrilde Correspondent'), die geen politiek onderdak hebben.

Het populairste straatinterviewkanaal is zonder twijfel *Ilave TV* ('Extra TV'). De straatinterviewer is amateur-journalist Arif Kocabiyik, een voormalige bodyguard uit Antalya. Hij spreekt dagelijks mensen in verschillende Turkse steden, stelt hen vragen over hun huidige situatie en vraagt naar hun politieke mening. Zijn YouTube-kanaal heeft 500.000 abonnees en meerdere video's met miljoenen weergaven.

Een ander populair Youtube-kanaal is *Sade Vatandas* ('De Gewone Burger'). Reporter Mehmet Koyuncu is een van de weinig straatinterviewers die wel een journalistieke opleiding heeft gedaan. Hij werkte eerder als economie-expert voor de Turkse krant *Cumhuriyet*, die als een van de laatste onafhankelijke kranten zwaar werd tegengewerkt en veel journalisten heeft moeten ontslaan.

De in Antalya opgegroeide Koyuncu begon anderhalf jaar geleden met het maken van straatreportages: 'Ik had geen baan en ik kreeg niet de kans om voor grote

'Sinds de grote mediabedrijven de spreekbuis van de overheid zijn geworden en propaganda verspreiden, was er geen plek meer over om de stem van het volk te horen'

mediabedrijven te werken', vertelt hij. 'Tegelijkertijd begonnen de mediabedrijven steeds meer een politieke kant te kiezen en verloren zij hun journalistieke onafhankelijkheid. Ik vind dat verkeerd, en heb daarom gekozen om mijn eigen mediakanaal te maken. Met mijn eigen onderzoek en apparatuur wil ik de stem van de bevolking laten horen. Ik wil het laten horen aan Turkije en aan de bestuurders van het land.'

De onderwerpen in zijn reportages zijn vaak de belangrijkste nieuwsberichten van de dag, legt hij uit. 'Het nieuws in Turkije wordt als propaganda gebruikt en probeert de bevolking de economische problemen te laten vergeten.

Daarom probeer ik mensen op straat vragen te stellen als ze veel of weinig weten over de economie. Daarnaast wil ik weten wat hun huidige economische situatie is. Daarmee wil ik de problemen van de bevolking en de economie aan Turkije laten zien.'

Volgens Koyuncu zijn straatinterviews belangrijk, omdat er bijna geen andere platformen zijn waar het volk aan het woord wordt gelaten. 'Sinds de grote mediabedrijven de spreekbuis van de overheid zijn geworden en propaganda verspreiden, was er geen plek meer over om de stem van het volk te horen', zegt hij. 'Daarom zijn wij degenen die het volk weer een plek in de media willen geven, zodat de stem van de

burger weer wordt gehoord.'

Het doen van straatinterviews is echter geen ongevaarlijke bezigheid. Alle mensen mogen hun zegje doen, maar bij een kritische vraag over het overheidsbeleid reageren sommige respondenten soms heftig.

'Wij beleven bovendien veel problemen tijdens het maken van reportages', gaat Koyuncu verder, 'Laatst deed een man zijn shirt omhoog om zijn pistool te laten zien. Hij bedreigde ons.' Deze incidenten onderstrepen volgens Koyuncu het maatschappelijk belang van zijn journalistieke werk. 'Ik vind het verkeerd om er nu mee te stoppen. Ik zie het als mijn plicht, als mijn vaderlandse plicht, om deze reportages te maken. Ik ga er dan ook mee door, wat er ook gebeurt.'

Zijn favoriete reportage was met een econoom die helder uit kon leggen wat er precies mis was met de Turkse economie. 'Hij gaf een mooie analyse van de huidige problemen in Turkije en droeg ook interessante oplossingen aan.' Het leverde hem bijna 200.000 kijkers op.

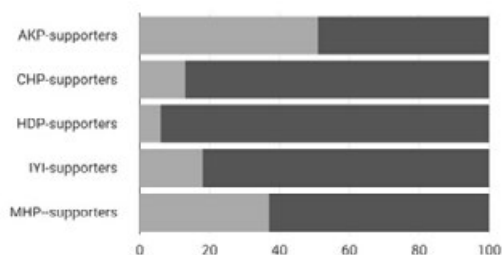
De politieke tegenstanders van Erdogan zijn ook fan van de straatinterviewers. Zo was voormalig vice-premier Ali Babacan, nu leider van de oppositionele DEVA-partij, te zien op het YouTube-kanaal van *Ilave TV*. Koyuncu heeft nog geen politieke personen geïnterviewd, vertelt hij. Wel heeft hij politica Meral Aksener van de centrum-rechtse IYI-partij ontmoet.

'De oppositiepolitici en -leiders komen graag op onze alternatieve kanalen', aldus Koyuncu, 'want onze verhalen en reportages zijn een stuk betrouwbaarder dan die van de journalisten van de mainstream media.' Dat straatinterviewers een stuk eerlijker en ideologisch minder vooringenomen zijn wordt ook gewaardeerd. 'Oppositieleiders zien ons straatinterviewers als de vertolkers van de volksstem.'

Vertrouwen in de Turkse media per politieke partij

In het algemeen, denk je dat de media in Turkije eerlijk en waarheidsgetrouw is of dat de media partijdig en niet waarheidsgetrouw informatie wordt verspreid.

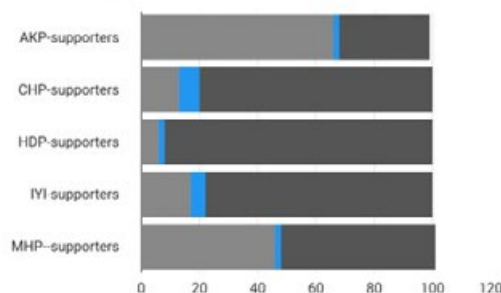
■ De media is eerlijk en waarheidsgetrouw
■ De media is niet eerlijk en niet waarheidsgetrouw

Vertrouwen in de Turkse media per politieke partij

Kan de media zich vrij uitspreken bij belangrijk nieuws of kan dat niet omdat er meer controle is door de overheid.

■ Media is vrij ■ Geen reactie/ weet niet ■ Media is niet vrij

KIZA MAGENDANE Schrijver. Publicist.
Politicooloog.
Beleidsondernemer.

De levensvreugde van Ismail Ilgun, Talitha Muusse en andere millennials

Het lot van twee jonge mediapersoonlijkheden legde vorige maand de spagaat bloot waarin ambitieuze millennials verkeren.

De eerste ster, Talitha Muusse, stopte vroegtijdig als presentator van *Op1*, vanwege een verschil van mening met haar werkgever. Na het debat in de Tweede Kamer over de gelekte verkenningmemo's en het selectieve geheugenverlies van Mark Rutte besloot Muusse - op persoonlijke titel - een 'volksberaad' in Den Haag te organiseren. Daar konden mensen dan met elkaar van gedachten wisselen over de stand van de Nederlandse democratie.

KRO-NCRV, Muusses werkgever, vond dat de presentatrice een dergelijke politieke bijeenkomst niet mocht organiseren. Dit, om de journalistieke distantie te waarborgen. Muusse dacht daar heel anders over. Naast presentatrice is zij immers ook burger, ondernemer en activist. De jonge televisiester besloot vroegtijdig te stoppen met het presenteren van *Op1*, omdat de door haar werkgever gestelde voorwaarden aan haar optreden met haar 'persoonlijke en professionele waarden' botsten.

**Werkgevers kun je net als kleren
afwisselen, maar principes draag je
jouw hele leven mee**

Ismail Ilgun kan erover mee praten. De jonge YouTuber werd eind vorig jaar door de VPRO gevraagd om een zesdelige webserie over *online shaming* te maken. Er ontstond echter consternatie toen Ilgun eerder dit jaar op zijn YouTube-kanaal een interview met Youness Ouaali publiceerde. Deze controversiële influencer heeft er zijn werk van gemaakt om zonder toestemming beeldmateriaal van biculturele vrouwen te verzamelen en te verspreiden, omdat ze zich volgens hem onkuis gedragen. Hij maakt zich dus zelf schuldig aan *online shaming*. Critici vonden het onacceptabel dat Ilgun het gesprek aanging met een van de meest beruchte daders van online shaming, terwijl hij voor de VPRO een webserie zou gaan maken over de slachtoffers van deze praktijk. In reactie op de commotie verzocht

de VPRO Ilgun het interview met Ouaali van zijn kanaal te verwijderen. Hij weigerde resoluut, omdat zijn vrijheid en nieuwsgierigheid hem veel waard zijn. En zo verloor Ilgun zijn webserie voor de VPRO. Hierbij moeten we opmerken dat de YouTuber voor het gewraakte interview meedeelde dat hij niet achter de praktijk van Ouaali staat. Met een paar vragen in het interview liet hij dat ook blijken. Maar het moest mogelijk zijn, stelde Ilgun, om iemand te interviewen met wie je het oneens bent. Met die open houding kom je erachter wat mensen beweegt.

Zowel Muusse als Ilgun hielden voet bij stuk, omdat ze hun principes niet wilden verraden. Dat ze voor gevestigde omroepen werkten was voor hen geen reden om water bij de wijn te doen en een deel van hun identiteit en principes

in te leveren, omwille van hun carrière.

Het is een houding die tekenend is voor andere millennials, een generatie die is opgegroeid in een wereld waarin onzekerheid de enige zekerheid is. Ze groeiden op in een tijd waarin de grote verhalen aan hun aantrekkingskracht verloren, een vaste baan een privilege werd en het vinden van een huis aan een kleine groep werd voorbehouden. In zo'n wereld leerde de millennial dat je niet zomaar jouw identiteit en principes moet opofferen voor een werkgever. Werkgevers kun je net als kleren afwisselen, maar principes draag je jouw hele leven mee.

In mijn vriendenkringen en daarbuiten kom ik allerlei jonge, ambitieuze millennials tegen, die naast het hebben van een goede baan ook hun *side hustles* hebben. Ze geven yogalessen, schrijven blogs over hun passie, maken podcasts, bouwen een YouTube-carrière op, lanceren hun eigen huidverzorgingsproducten, maken muziek en modereren gesprekken. Kortom: ze bevinden zich in een spagaat tussen zekerheid en vrijheid. Ze weten als geen ander dat een vaste baan status en zekerheid biedt, maar geen voldoening en levensvreugde garandeert. •

HAN ENTZINGER

Emeritus hoogleraar
migratie en
integratiestudies aan de
Erasmus Universiteit
Rotterdam

Klimaatmigratie: realiteit of doemdenken?

In de ogen van veel politici komen er twee grote bedreigingen op ons af: klimaatverandering en migratie. Wat ligt meer voor de hand dan die twee aan elkaar te koppelen en te voorspellen dat de westerse wereld in de komende decennia zal worden 'overspoeld' door arme sloebers uit ontwikkelingslanden, op drift geraakt door zeespiegelstijging, ontbossing, orkanen, droogte en andere ongemakken? Sommige rapporten, ook van de Verenigde Naties, houden het voor mogelijk dat we tussen nu en 2050 één miljard 'klimaatvluchtelingen' zullen moeten opvangen: één op elke acht wereldburgers.

Overal op aarde zal de stijgende zeespiegel in de komende decennia laaggelegen, vaak dichtbevolkte kustgebieden en rivierdelta's bedreigen. Denk aan de Gangesdelta in Bangladesh, de Nijldelta in Egypte of aan steden als Jakarta, Bangkok of Miami. Met eigen ogen heb ik een paar jaar terug bij onderzoek naar klimaatmigratie in de Vietnamese Mekongdelta gezien hoe kustbewoners hun half weggespoelde woningen hadden verlaten en enkele tientallen meters verderop een nieuwe woning bouwden die - zeker weten - binnen tien jaar ook weer zal zijn weggespoeld.

Droogte en verwoestijning,

maar ook ontbossing ten behoeve van steeds grootschaliger landbouw zullen in veel ontwikkelingslanden leiden tot minder werkgelegenheid op het platteland. Dat stimuleert de trek naar vaak toch al overbevolkte steden en vandaar weer naar het rijke westen, zo luidt de verwachting.

Is dit realiteit of is het doemdenken? Ik ben absoluut geen klimaatscepticus en maak me wel degelijk grote zorgen over de snelle opwarming van de aarde en de gevolgen daarvan. Toch verwacht ik niet de angstaanjagend grote aantallen klimaatmigranten die sommigen voorspellen.

De opwarming van de aarde leidt zonder twijfel tot veranderingen in het leefmilieu van mensen, maar zulke veranderingen zijn niet nieuw. Droogte, ontbossing, erosie en vervuiling hebben, evenals natuurrampen, mensen altijd al gedwongen naar elders te trekken

Ik ben absoluut geen klimaat scepticus. Toch verwacht ik niet de angstaanjagend grote aantallen klimaatmigranten die sommigen voorspellen

om daar een nieuw leven op te bouwen. Het is in de praktijk niet goed mogelijk de gevolgen van klimaatverandering te isoleren van veranderende economische - en ook politieke - omstandigheden die mensen al van oudsher aanzetten tot migratie.

Bovendien blijkt uit onderzoek dat migratie als direct gevolg van veranderingen in het leefmilieu meestal over vrij korte afstand plaatsvindt, en vaak tijdelijk is. Dat is vooral zo bij plotselinge gebeurtenissen, zoals een orkaan, een overstroming of een tsunami. Zodra het kan, keert bijna iedereen weer terug. Geleidelijke veranderingen van de leefomgeving daarentegen, zoals verzilting, erosie of verdroging leiden veelal tot meer permanente migratie en ook tot migratie over een grotere afstand, soms internationaal.

Die laatste vormen van migratie zijn in het algemeen echter selectie-

ver dan de eerste. Vooral de beter geschoolde, jonge mannen trekken weg en vinden werk elders. Een deel van het geld dat zij daarmee verdienen sturen zij naar huis en dat wordt daar gebruikt om de weerbaarheid van de lokale economie te vergroten. In Vietnam hoorden we dat zulke geldovermakingen werden gebruikt om dijken te bouwen als bescherming tegen nieuwe overstromingen. Bij onderzoek in Marokko, waarbij ik eerder was betrokken, bleek dat mensen die uit het droge zuiden naar Casablanca waren getrokken, investeerden in waterpompen in hun herkomstregio. Het daarmee bevoelde land zorgde voor veel hogere landbouwopbrengsten, meer welvaart en vermindering van de noodzaak tot vertrekken.

Mensen kunnen zich klaarblijkelijk op allerlei manieren aanpassen aan nieuwe situaties. Zulke aanpassingen betekenen vaak een verbetering, ook voor de achterblijvers. Natuurlijk leiden veranderingen in het leefmilieu niet altijd tot verbetering. En natuurlijk wil ik klimaatverandering als thema zeker niet bagatelliseren. Maar we moeten ook weer niet voetstoots aannemen dat iedereen die waar ook ter wereld de gevolgen daarvan aan den lijve ondervindt meteen zijn biezen zal pakken en naar onze streken zal vertrekken. •

De 'As der Vromen': waarom Turkije steunen

Amerika trok onder Obama en Trump weg uit het Midden-Oosten. Zodoende raakt het lokale schaakbord overvol met nieuwe spelers, die nieuwe coalities vormen om het machtsvacuüm op te vullen.

● TIEME HERMANS

In het ene kamp: Turkije, gesteund door Pakistan, Azerbeidzjan, Qatar en afwisselend door Iran, China en Rusland. In het andere kamp: de Arabische coalitie, geleid door Saoedi-Arabië, Egypte en de Verenigde Arabische Emiraten.

Beide kampen worden graag gezien als de ware hoeders van de moslimwereld. Toch lijkt de strijd in de praktijk vooral te gaan om prestige, geld en invloed, die de leiders van alle betrokken landen hard nodig hebben in tijden van econo-

Azerbeidzjan veroverde de regio terug, mede dankzij de militaire en diplomatieke steun van Turkije en Pakistan.

De los-vaste alliantie tussen Turkije, Pakistan, Qatar en Iran staat bekend als de 'As der Vromen', vanwege hun gedeelde islamitische achtergrond en religieuze politieke agenda. In bredere zin, met steun van Rusland en China, wordt dit verbond de 'As van de Gouden Ring' genoemd, vanwege hun geografische omsluiting van de kwetsbare, maar strategisch belangrijke Centraal-Aziatische

'Erdogans neo Ottomaanse fantasieën, Qatars pretentieuze ambities en Pakistans agressieve buitenlandbeleid zijn symptomen van een wereld waarin grootmachten zich terugtrekken'

mische recessie, binnenlandse onrust en oplopende conflicten in de regio.

Het losse netwerk aan onderlinge allianties tussen deze landen heeft een groeiende invloed op conflicten in de regio. Zo was Pakistaanse inmenging essentieel in de onderhandelingen van Afghanistan met de Taliban. Vredesbesprekingen in Jemen lijken ondenkbaar zonder Iran, dat de sjiietische Houthis ondersteunt. Een ander voorbeeld is de doorbraak in het conflict in Nagorno-Karabach.

stan-landen, ook wel de gevoelige onderbuik van Rusland genoemd. Het vermoeden is dat deze landen de komende decennia steeds verder aan geopolitiek belang gaan winnen als doorvoerroute voor energie en goederen, onder meer via China's Nieuwe Zijderouteproject.

Volgens de Indiase politiek verslaggever Praveen Swami (51) is de opkomst van deze nieuwe alliantie geen komst van een nieuwe wereldorde, maar vooral het afbreken van de oude. 'Het vertelt ons vooral iets over de kwetsbaarheid van de

geopolitieke orde. Erdogans neo-Ottomaanse fantasieën, Qatars pretentieuze ambities en Pakistans agressievere buitenlandbeleid zijn symptomen van een wereld waarin grootmachten, en met name de Verenigde Staten, zich hebben teruggetrokken en niet meer bereid zijn te investeren in het overeind houden van de oude geopolitieke orde.'

Op verschillende strijdtonelen, van Libië tot Syrië, steunen beide coalities andere groeperingen in strijd om invloed in de ontvlambare

regio. Hierdoor raakten vooral Turkije en Saoedi-Arabië verwickeld in enkele proxy-conflicten.

Turkije

Volgens Jake Sotiriadis, hoofd strategie en toekomstanalyse van de Amerikaanse luchtmacht, voert met name Turkije een steeds roeklozer buitenlandbeleid. Voor de politieke denktank *Middle East Institute* schrijft hij dat de gevolgen van Erdogans avonturisme merkbaar zijn in de hele regio, van Turkije's dubieuze rol in Karabach tot

en Pakistan elkaar steeds meer

het uitzenden van strijders naar Libië. 'Dit zijn nauwelijks daden van een verantwoordelijke regionale macht, laat staan van een NAVO-bondgenoot.'

Volgens Sotiriadis wil Turkije het oude Ottomaanse Rijk (1299-1922) doen herleven. Dit beleid is verankerd in economische, militaire en politieke macht, een

verder weggedreven van het Westen. De agressieve opstelling in het Middellandse Zeegebied en op Cyprus, militaire operaties tegen Koerden in Syrië, Irak en Turkije zelf, de militaire inmenging in Libië en recente rol in de oorlog om Nagorno-Karabach hebben de verhoudingen met de EU en Washington op scherp gezet. Deze harde lijn

tijen. Als doctrine wordt dit neo-Ottomanisme gezien als een definitief afscheid van de seculiere waarden van Atatürk. Erdogans Turkije staat een toenemende reïslamisering van het binnenlands beleid voor, veranderde van een parlementaire democratie in een autoritair geleide presidentiële republiek, die grensoverschrijdende ambities heeft.

Een steeds trouwere partner van Turkije is een ander land dat zich graag opwerpt als hoeder van de moslimwereld: Pakistan. De samenwerking tussen beide landen is de afgelopen jaren intenser en onvoorwaardelijker geworden. Terwijl ze op het internationale podium steeds meer vrienden verliezen, vinden zij steun bij elkaar wat betreft politieke pijnpunten als Kashmir, Cyprus en de Kaukasus.

Ondanks hun beperkte onderlinge handel delen beide landen diepe historische en culturele banden. Zo zagen veel Indiase moslims de Ottomaanse sultan als hun kalief toen Pakistan nog onderdeel uitmaakte van Brits-India. En in 1947 was Turkije een van de eerste landen die Pakistan erkende. Bovendien is Ankara een van de meest uitgesproken verdedigers van Pakistan binnen de Verenigde Naties. Vorig jaar oktober stelde Erdogan, tot grote vreugde van Islamabad, de kwestie van Kashmir aan de orde. Ook hebben de bondgenoten een groeiende militaire samenwerking.

Pakistans keuze

Voor Pakistan is de keuze voor de alliantie vooral pragmatisch, meent Muhammad Athar Javed, directeur van de Deens-Pakistaanse denktank Pakistan House. Hij is het dan ook niet eens met het veel geschetste plaatje van Pakistans ambities om de moslimwereld te leiden.

'De islamitische coalities zijn een verhaal uit het verleden. Momenteel zijn economische belangen de ruggengraat van elke alliantie. Pakistan heeft vooral behoefte aan een alternatief economisch

model om handel en investeringen op lange termijn in stand te houden. Het land heeft een stabielere en meer permanente bondgenootschap nodig, vrij van onderlinge sancties.'

Volgens Javed kan het bondgenootschap met Turkije een regionale oplossing bieden voor collectieve economische problemen. Ook wijst hij op het centrale belang van nieuwe handelsroutes.

De afgelopen jaren heeft Pakistan veel investeerders verloren, omdat het 'land der zuiveren' niet in staat was zich te ontdoen van zijn imago als gedogter van terroristische groeperingen. Hierdoor staat Pakistan sinds 2018 op de grijze lijst van de Financial Action Task Force (FATF), een intergouvernementele organisatie die zich richt op de internationale bestrijding van witwassen en terrorismefinanciering. Landen op deze lijst kunnen te maken krijgen met economische sancties van de 37 FATF-lidstaten en andere internationale organisaties, zoals het IMF en de Wereldbank, en ondervinden vaak nadelige gevolgen voor de handel. Volgens schattingen loopt Pakistan nu jaarlijks ruim 8 miljard euro aan handel en steun mis.

Volgens de Turkse politicologe Zeynep Kaya (37) is een belangrijke oorzaak voor de hechtere band tussen beide landen het feit dat Turkije een van de weinige landen is die het besluit van de FATF bestrijdt. Daarnaast steunt Turkije Pakistan volmondig wat betreft Kashmir.

'Daarbij reageerde Pakistan prompt op de Turkse coup poging in 2016 door alle Gülen-scholen in het land te sluiten en de organisatie te bestempelen als terroristische organisatie. Pakistan steunde Turkije ook toen de VS sancties oplegden vanwege de aankoop van een Russisch raketstelsel.'

Bovendien staan Ankara en Islamabad onvoorwaardelijk achter Azerbeidzjan in het conflict met Armenië, waardoor er in Bakoe Turkse én Pakistaanse vlaggen wapperden na de 'bevrijding' van Nagorno-Karabach.

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

nuance die volgens hem door de westerse media vaak genegeerd wordt door Erdogan simpelweg af te schilderen als machtsbeluste autocraat. 'Hij is slechts het symptoom van een breder probleem: Ankara's verspreiding van een panislamistische, neo-Ottomaanse ideologie, die gevaarlijke gevolgen heeft voor de hele regio en ver daarbuiten.'

Ondanks recente toenaderingspogingen richting de EU en de nieuwe Amerikaanse regering is Turkije de afgelopen jaren steeds

leidde ertoe dat de Israëliëse Mos-sad Turkije een van de grootste dreigingen noemde voor de regionale stabiliteit. Ook veel Arabische landen zien het Turkse expansionisme als een steeds groter gevaar.

Inderdaad verklaarde Ahmet Davutoglu, de Turkse oud-minister van Buitenlandse Zaken, in 2009 al dat Turkije streeft naar een nieuw Ottomaans Rijk. Een imperium waarin Turkije de Balkan, het Midden-Oosten en de Kaukasus zou re-integreren in de Turkse invloedssfeer via lokale islamistische par-

Dat Turkije en Pakistan het steeds beter met elkaar kunnen vinden is ook een gevolg van de verslechterde band tussen Pakistan en de VS onder Trump, die in 2018 de 27 miljard euro aan Amerikaanse ontwikkelingshulp van de afgelopen twintig jaar dwaasheid noemde. Hierdoor werd Pakistan vanzelf dichter naar landen als China en Turkije toegetrokken, die nauwelijks eisen stellen wat betreft mensenrechtenbeleid, vrijheid en democratie.

Vroeger was Pakistan voornamelijk georiënteerd op Saoedi-Arabië en andere landen van de Arabische Liga. Maar deze Arabische oriëntatie is onder druk komen te staan, vanwege hun afnemende steun voor de Pakistaanse claim op Kashmir en Pakistans weigering het Saoedische leger te ondersteunen in Jemen. Mede hierdoor besloten Saoedi-Arabië en de Verenigde Arabische Emiraten beiden leningen van elk een miljard dollar terug te eisen.

Een ander geschilpunt is de toenadering van de Arabische landen richting Israël. Het is een duidelijk voorbeeld van een keuze voor handelsgerichte *Realpolitik* tegenover politieke orthodoxie, al is de normalisatie tussen Jeruzalem en de Arabische wereld nog in een pril stadium. Doordat in Saoedi-Arabië economische belangen lijken te worden verkozen boven ideologie, kan Pakistan zichzelf opvoeren als baken van vroomheid.

Toch is ook premier Imran Khan een *Realpolitiker*, en vecht ook hij voor eigen financiële, territoriale en politieke belangen. Khans regering ontleent binnenlands ook veel legitimiteit aan het plaatje van een standvastige islamitische republiek, die beschikt een sterk leger en een nucleair arsenaal, en islamitische broeders in Kashmir en Palestina niet laat zitten.

Khan wil een voorvechter van de islamitische zaak zijn, omdat dit de extremisten in eigen land in toom houdt. Hierdoor is de keuze voor partners als Turkije, China en Iran een veiliger alternatief dan meegaan met de Arabische landen in hun politiek van verzoening. Tegelijkertijd betekent de keuze voor China dat Pakistan niet opkomt voor de islamitische Oeigoeren in Xinjiang, die slachtoffer zijn van vervolging en genocide

'Pakistan reageerde prompt op de Turkse coup poging in 2016 door alle Gülen-scholen in het land te sluiten'

door het communistische regime. Pakistan werpt zich alleen op als voorvechter voor de islamitische zaak als dat het regime goed uitkomt.

Arabische as

'Turkije probeert zijn band met het Westen te behouden, terwijl het tegelijkertijd zijn agressieve beleid tegenover onder andere Griekenland handhaaft, aangezien dit door veel Turkse burgers wordt gezien als een zaak van nationaal belang', zegt Zeynep Kaya. 'Maar dit mag niet ten koste gaan van de eigen economie. Daarom zal onze regering, alle harde woorden ten spijt, de banden met de EU en de VS overeind proberen te houden. De drijvende kracht achter het beleid zijn financiële voordelen.'

Hierdoor is Erdogan volgens de Duitse defensiespecialist Andreas Krieg (Kings College Londen)

Pakistan het niet de aartsvijand van Saoedi-Arabië onvoorwaardelijk te steunen. Met name Pakistan staat voor een groot dilemma, omdat het niet openlijk voor de VS kan kiezen, noch Iran kan steunen. Beide opties zouden voor Pakistan verstrekkende economische en strategische gevolgen kunnen hebben. Daarom hoopt Khan de relaties met Saoedi-Arabië in balans te houden en zoekt ook Turkije geen totaalconflict met het schatrijke koninkrijk.

Na de beëdiging van de nieuwe Amerikaanse president Joe Biden hebben Saoedi-Arabië en Turkije geprobeerd zich met elkaar te verzoenen. Maar of deze verzoening zo eenvoudig tot stand komt is twijfelachtig. Er bestaan grote meningsverschillen en botsende belangen, onder meer over het beleid ten aanzien van Israël, Jemen en Syrië, de groeiende samenwer-

organisatie, maar wordt gesteund door Turkije, Qatar en Pakistan. In 2013 pleegde het Egyptische leger een staatsgreep tegen premier Mohamed Morsi van de Moslimbroederschap, een coup die door de Arabische wereld werd toegejuicht, maar door Turkije werd veroordeeld. Turkije dient sindsdien als toevluchtsoord voor leden van de in Egypte verbannen broederschap, wat uiteraard weer tot spanningen leidt met de Arabische wereld.

Ideologische conflicten lijken hierdoor volgens Zeynep Kaya voorlopig niet van de baan. 'Deze conflicten hebben Erdogans populariteit in eigen land versterkt.' Het lijkt er volgens haar op dat Erdogan met spierballentaal en machtsvertoon in de regio zijn invloed zo ver mogelijk wil uitbreiden. Dit, zonder al te veel handelsschade op te lopen en zonder permanent zijn banden met het Westen te schaden.

Problemen aan beide kanten

Ondanks het belang van beide partners in de versterking van de Turks-Pakistaanse alliantie, lijkt een snelle en grootschalige samenwerking voorlopig buiten bereik. Pakistan is in hoge mate afhankelijk van internationale investeerders. Ook staat de islamitische republiek diep in het krijt bij China, vanwege ambitieuze, steeds meer controversiële en vaak onbetaalbare megaprojecten rondom Beijings Nieuwe Zijderoute.

De economische situatie in Turkije is volgens Kaya niet veel beter: 'de Turkse Lira verloor in een jaar tijd meer dan dertig procent van de euro. Ook is het handelsvolume van zo'n 650 miljoen euro tussen Turkije en Pakistan niet bepaald indrukwekkend.'

De Pakistaanse premier Khan gaf recentelijk toe dat zijn land niet in staat is op korte termijn het exportvolume te vergroten. Een ander obstakel zijn Pakistans vermeende banden met terroristische organisaties. Hierdoor kan het voor Erdogan schadelijk zijn om Pakistan onvoorwaardelijk te steunen.

'Als je het mij vraagt zie ik nauwelijks een echte win-winsituatie', zegt Kaya, 'maar slechts winst wat betreft het Turkse leiderschap in de islamitische wereld. Dat is Erdogans langgekoesterde droom.' •

'De islamitische coalities zijn een verhaal uit het verleden. Momenteel zijn economische belangen de ruggengraat van elke alliantie'

genoodzaakt concessies te doen. 'Erdogan kan zich simpelweg niet meer vijanden veroorloven. Ruzie met de EU, binnenlandse problemen door de pandemie en militaire *overstretch* dwingen hem om conflicten niet teveel op de spits te drijven.'

Daarom is voor zowel Pakistan als Turkije een partnerschap met Iran een ingewikkeld vraagstuk. Ondanks gespannen verhoudingen met Riyad wagen zowel Turkije als

king tussen Riyad en de Koerden in Syrië, streeve onderlinge handelsbetrekkingen en natuurlijk de moord op journalist Jamal Khashoggi, die vermoord werd in het Saoedische consulaat in Istanbul.

De tweedeling tussen het Arabische kamp en de Turks-Pakistaanse coalitie is ook zichtbaar rond de erkenning van de Moslimbroederschap. Deze organisatie wordt door de meeste Arabische landen bestempeld als een terroristische

‘Brief opstandige ex-admiraals duidt op scheuring binnen Turkse overheid’

Een kritische open brief van ruim honderd ex-admiraals aan president Erdogan houdt de gemoederen bezig in Turkije. De brief duidt op een scheuring binnen de overheid, zegt politicoloog Gökhan Bacik (Palacký Universiteit, Tsjechië).

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / LA CANCELLERÍA DEL PERÚ

● EWOUT KLEI

In de brief van 4 april stellen de admiraals dat de regering zich schuldig maakt aan ondermijning van een 85 jaar oud internationaal verdrag dat de doorvaart van schepen in en uit de Zwarte Zee regelt. Ook verdedigen ze het secularisme van Kemal Mustafa Atatürk, de stichter van het moderne Turkije. Ze veroordelen dat een admiraal in uniform een islamitische sekte bezocht.

Vanuit het kamp-Erdogan klinkt het dat de auteurs ‘pionnen van buitenlandse mogendheden’ zijn die zouden zinspelen op een nieuwe coup. Direct na publicatie kwamen het leger en de politie met verklaringen van trouw aan de regering. Regeringsgezinde media veroordeelden de ‘coup-gerelateerde brief’. Het Openbaar Ministerie

begon een strafrechtelijk onderzoek naar de ondertekenaars, waarvan een tiental alvast is opgepakt.

De brief indiceert een machtsstrijd binnen de Turkse overheid, zegt politicoloog Bacik tegen de onafhankelijke Turkse nieuwssite *Ahval*. Na de mislukte coup van 2016 ontstond een alliantie tussen Erdogans AKP, diens extreemrechtse coalitiepartner MHP en seculiere kemalisten in het Turkse leger. Het bindmiddel: een gedeelde vijand in de geestelijke Fethullah Gülen en zijn aanhangers, die ervan worden beschuldigd achter de coup van 2016 te zitten. Bacik gelooft dat die alliantie nu onder druk staat.

Bacik: ‘Op de dag dat Erdogan hen niet meer nodig heeft, zullen ze de kemalisten worden gezuiverd.’ De seculiere kemalisten zouden daarom vrezen dat Erdogan nog

meer macht naar zich toe zal trekken en het leger gaat islamiseren.

Aanvankelijk had Erdogan de kemalisten in het leger nog nodig om de Gülenisten te zuiveren uit het leger, de rechterlijke macht en de politie. Maar omdat de Gülenisten nu geen bedreiging meer vormen, kan Erdogan de kemalisten aanpakken, denkt Bacik.

Vorig jaar ontsloeg Erdogan een kemalistische admiraal. Voor sommigen moesten we dit al zien als teken dat de Turkse president de kemalisten kort wil houden. ‘Ik weet niet of de president bang is voor een nieuwe coup, maar hij wil wel een sterkere controle over het leger’, vertelde *Ahval*-journalist Yavuz Baydar toen aan *de Kanttekening*.

Aan het eind van de brief waarschuwen de 103 gepensioneerde

admiraals Erdogan voor de ‘consequenties van verkeerd beleid’, wat door Erdogan en anderen als het dreigen met een nieuwe coup wordt uitgelegd. Bacik vraagt zich af of de brief ‘een serieus of dwaas idee’ is. Het antwoord hangt af van hoe sterk de macht van de seculieren in het leger nu nog is.

Mogelijk is de brief ‘politieke zelfmoord’, zegt Bacik. De reactie van de AKP op de brief toont volgens hem aan hoe gemakkelijk Erdogan de kwestie in zijn voordeel kan ombuigen: namelijk door de brief te framen als het zoveelste coupdreigement dat van tafel geveegd kan worden.

Volgens NRC lijkt Erdogan de brief aan te grijpen ‘om zich te kunnen presenteren als slachtoffer en de aandacht af te leiden van de economische crisis’. ●

JASWINA ELAHI

Cultuurwetenschapper.
Onderzoeker
Grootstedelijke
Ontwikkelingen aan de
Haagse Hogeschool.

Het onderwijs reflecteert de sociale ongelijkheid in de samenleving

Al sinds de jaren vijftig agenderen onderwijssociologen kansenongelijkheid in het onderwijs. Sindsdien zijn er tientallen rapporten uitgebracht en is met tal van onderwijsvormen geëxperimenteerd. In het verlengde hiervan adviseerde de Onderwijsraad afgelopen maand om het schooladvies in groep 8 af te schaffen. Alle leerlingen moeten een driejarige brede brugklas doorlopen, want dat bevordert de kansengelijkheid.

De urgentie om de ongelijkheid aan te pakken is met het recente verschijnen van het rapport *Staat van het onderwijs* van de onderwijsinspectie groter geworden. Dit rapport stelt dat in tijden van corona leerlingen met een 'lage en gemiddelde sociaaleconomische status' de meeste vertraging hebben opgelopen en dat de markt van het 'schaduwonderwijs' floreert. Met die laatste term wordt sinds 2016 verwezen naar bijles, examentraining en extra afstudeerbegeleiding. Vooral kinderen van hoger opgeleide ouders weten de weg te vinden naar dit schaduwonderwijs.

Het lijkt erop dat 'extra ondersteuning' een naam heeft gekregen omdat het buitenshuis plaatsvindt door externen, maar het verschijn-

sel is van alle tijden. Het is bekend dat hoger opgeleide ouders een cruciale rol spelen in de onderwijskansen van het kind. Zij zijn in staat om hun kinderen thuis te ondersteunen, intellectueel te voeden, familie en vrienden in te schakelen, gebruik te maken van netwerken en bijlessen te betalen.

Deze ontwikkeling kan makkelijk plaatsvinden, omdat de inhoud van het onderwijs eerder aansluit bij de leefcultuur van de hoger opgeleide ouders. Kinderen en hun ouders uit lagere milieus missen al deze hulpbronnen en benodigde financiën. De kloof tussen sociaal sterken en zwakken neemt hierdoor toe.

Dat wil overigens niet zeggen dat kinderen uit sociaal zwakke milieus kansloos zijn. Een belangrijk deel van kinderen van arbeiders heeft zich weten op te werken. Maar dit verandert de tendens niet. Arbeiderskinderen kunnen middenklassers worden, maar kinderen uit middenklasse-gezinnen worden zelden arbeider.

Naast de sociaaleconomische status van de ouders is ook de etnische afkomst van belang voor het succes van een kind op school. Kinderen van niet-Europese migranten kunnen al vanaf de basisschool te maken krijgen met etnische vooringenomenheid. Volgens een rapport van de Organisatie

voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) uit 2018 hebben zij nog steeds weinig kansen in het onderwijs. Dit hangt onder andere samen met het advies dat kinderen krijgen in groep 8. Kinderen met een Turkse achternaam bijvoorbeeld krijgen volgens de onderzoekers minder snel een advies voor het hoger voortgezet onderwijs.

De onderschatting van migrantenkinderen is een oud en bekend verschijnsel. Deze kinderen worden structureel onderschat door autochtone docenten. Bovendien staan deze leerkrachten op vertrouwelijke voet met de autochtone ouders, die een voorsprong hebben op terreinen als taal, opleiding en cultuur. Nu wordt duidelijk dat het onderwijsprobleem niet los kan worden gezien van de maatschappelijke context.

Een oorzaak van de achterstand is ook dat populaire scholen met een hoge kwaliteit van onderwijs vaker witte kinderen toelaten dan kinderen met een migratieachtergrond, aldus een rapport van de onderwijsinspectie uit 2018. Tel daarbij op dat het voor zwarte scholen veel moeilijker is om een leerkracht voor de school te vinden. Daardoor moeten deze scholen in de ergste gevallen vaker ongekwalificeerde leerkrachten inschakelen. De groeiende kloof

tussen witte en zwarte scholen is dus evident. Ook dit vergroot de kansenongelijkheid in het onderwijs voor kinderen met een migratieachtergrond.

Schaduwonderwijs, selectie bij de toelating en schooladvies drukken een diepgeworteld probleem uit. Kansenongelijkheid in het onderwijs hangt samen met sociaaleconomische ongelijkheid in de samenleving en met afkomst. Kinderen van ouders met een lage sociaaleconomische status profiteren minder van de mogelijkheden in het onderwijs dan kinderen van ouders met een hoge sociaaleconomische status. In combinatie met een migratieachtergrond staan zij vanaf de wieg met 2-0 achter. Zij zullen dan ook twee keer zo hard moeten werken om hun ambities te verwezenlijken.

Kortom, kansenongelijkheid in het onderwijs heeft alles te maken met sociale ongelijkheid in de samenleving. Dit impliceert dat sociale structuren in de samenleving moeten worden aangepakt om de kansengelijkheid in het onderwijs te vergroten. Het afschaffen van een het schooladvies in groep acht en een driejarige brede brugklas is een kleine stap op weg naar verbetering. Maar daarmee is de grote boosdoener, de sociale ongelijkheid in de samenleving, niet verdwenen. ●

SÜHEYLA YALCIN

Redacteur de
Correspondent
en podcast
Fufu & Dadels.

Deze filmmaker toont de verhalen achter de cijfers van femicideslachtoffers

Femicide is een enorm probleem in Turkije. Maar elk slachtoffer is een vrouw van vlees en bloed, met haar eigen verhaal. Precies om die reden stapte de Engelse documentairemaakster Chloe Fairweather in 2015 op het vliegtuig naar Istanbul. Ze besloot dat haar productie een bijdrage moest leveren aan de strijd van organisaties als *We Will Stop Femicide*. Ze maakte een waarachtige documentaire die de menselijke verhalen achter de onmenselijke cijfers laat zien.

Hoofdpersonage in haar documentaire *Dying to Divorce* (2020) is mensenrechtenadvocate Ipek Bozkurt, die overlevende van pogingen tot femicide en hun families juridisch bijstaat. Ik spreek Ipek en Chloe op 22 april tijdens het *Movies That Matters*-festival.

‘Ik zie de film graag als een middel om het gesprek te openen’, vertelt Chloe tijdens de Q&A. ‘Ik heb geprobeerd de verhalen van de vrouwen zo goed mogelijk recht te doen, ik wilde dat zij hun verhalen deelden, zonder de nadruk te leggen op het sensationele.’

Dat is Chloe goed gelukt. De scènes spelen zich af binnen de woonkamers van de slachtoffers en hun families. De kijker wordt meegenomen in het dagelijks leven van de vrouwen, waardoor je je als kij-

ker sneller beseft: dit kan iedereen overkomen.

De film begint heftig. We zien een jonge vrouw die ons meeneemt naar de plek waar haar ex-man haar een aantal jaar geleden heeft aangevallen. ‘Opeens hoorde ik dat iemand achter me stond, ik keek om en zag dat hij het was. Hij begon op me te schieten en riep: ik ga je vermoorden.’ Een grote plas bloed zou er hebben gelegen, op het nippertje is ze aan de dood ontsnapt.

Even later volgen we Ipek, een dertiger die woont en werkt in de hippe Istanbulse wijk Cihangir. Ze ziet er fris en verzorgd uit. Met haar roodgelakte nagels bladert ze door een dik pak documenten. Binnenkort komt de zaak van haar cliënte Kubra voor de rechter, die werkte als presentatrice voor *Bloomberg TV*, voordat ze terugkeerde naar Turkije voor de liefde. Maar haar sprookjeshuwelijk eindigde in een nachtmerrie wanneer haar voormalige echtgenoot een aanslag op haar pleegde, vlak de geboorte van haar eerste kindje.

Kubra overleeft de aanslag, maar raakt haar spraakvermogen kwijt. Ze belandt in een rolstoel en is plots afhankelijk van 24 uurszorg. Haar ex-man gebruikt de fysieke beperkingen van Kubra om aan te kaarten dat zij niet in staat is voor hun dochtertje te zorgen. Op het moment van de documentaire heeft

Nooit eerder zag ik de verhalen achter de nieuwsberichten zo zorgvuldig in beeld gebracht

Kubra haar dochter al ruim twee jaar niet gezien.

‘Ik zie femicide als een politiek probleem’, vertelt Ipek mij. Femicide wordt volgens haar mogelijk gemaakt door de rechtsstaat - het gebrek eraan - en een samenleving die geweld tegen vrouwen onvoldoende problematiseert.

Hoewel ze gevaar loopt, blijft Ipek doorgaan met haar strijd. ‘Natuurlijk ben ik weleens bang’, zegt ze. ‘Mijn ouders en andere familieleden zijn ook bang. Maar ik ben een advocate, onderdeel van het systeem. Dankzij deze positie voel ik mij sterk, ik kan het systeem alleen bevechten als ik er onderdeel

van ben. De community die achter mij staat is groot. Ik weet dat zij er voor mij zullen zijn, mocht ik opgepakt worden door de politie. Dat geeft mij hoop.’

Inmiddels nadert de rechtszaak van Kubra. Zij is vastbesloten om haar zegje te doen in de rechtbank. Met behulp van jarenlange spraaktherapie lukt het haar om te spreken tijdens de zitting. Met succes: Kubra krijgt de gedeelde voogdij over haar dochter terug. Ipek knikt tevreden. Op naar de volgende zaak.

Regisseur Chloe bewondert de kracht van Ipek en de andere vrouwen die zij filmde. ‘Het minste wat ik kan doen, is deze vrouwen zo waarachtig mogelijk vastleggen, in de hoop dat hun verhaal verspreid wordt.’

De vrouwen hopen in het nieuwe jaar bijeenkomsten te organiseren waar de film vertoond wordt met een inleidend gesprek. In Turkije, maar ook in andere landen. Want femicide is niet alleen in Turkije een probleem, vinden Chloe en Ipek.

Dying to Divorce is een *must see*. Nooit eerder zag ik de verhalen achter de nieuwsberichten zo zorgvuldig in beeld gebracht. Wie raakt er niet onder de indruk van Kubra en al die andere vrouwen die hun verhaal doen? En juist dát is nodig om femicide en vrouwenmishandeling tegen te gaan. •

Is Frankrijk in oorlog met de

BEELD: WIKIMEDIA COMMONS / KREMLIN.RU

Moslims in Frankrijk en daarbuiten zijn bang dat de seculiere regering-Macron korte metten wil maken met de islam. Volgens Frankrijk-correspondent Kleis Jager is dat beeld onterecht. Sterker nog: 'Het beeld dat alle moslims in Frankrijk tegen deze wet zijn klopt niet.'

● EWOUT KLEI

Frankrijk bezit met zes miljoen moslims de grootste islamitische populatie van Europa. Het kent tegelijkertijd een forse segregatie en een strikte scheiding tussen kerk en staat: de *laïcité*. Het debat over de islam wordt er daarom normaliter feller gevoerd dan elders. Maar sinds de islamistische aanslag op geschiedenisleraar Samuel Paty, die zijn klas een Mohammed-cartoon van het satirische blad *Charlie Hebdo* toonde, is de polarisatie

tot nieuwe hoogten gebracht.

President Emmanuel Macron verklaarde kort daarvoor nog dat de islam wereldwijd in crisis is. Zijn regering is nu vastbesloten de radicale islam in het land te tackelen en ongewenste buitenlandse invloeden te weren. Dit, door onder meer een zogeheten 'anti-separatisme wet'. Dit wetsvoorstel is een bundeling van maatregelen met het doel 'staatsondermijnende' activiteiten de kop in te drukken.

Zo komt een organisatie pas in aanmerking

voor subsidie als deze zich committeert aan de 'waarden van de Republiek'. Ook wil Frankrijk makkelijker 'radicale' organisaties ontbinden, wat het in een paar gevallen al gedaan heeft. Tevens heeft de regering imams een loyaliteitsverklaring voorgelegd: geen handtekening betekent ook geen toestemming om te preken. De Turkse moskeekoepel Milli Görüs weigerde. Daardoor denkt de regering nu na over een verbod.

Macrons hardere retoriek en beleid komt

islam?

hem in binnen- en buitenland op de hoon van veel moslims te staan. Niet in de laatste plaats van de Turkse president Erdogan. Die riep eind vorig jaar nog op tot een boycot van producten uit het 'islamofobe' Frankrijk. Strijden de Fransen inderdaad tegen gewone moslims, in plaats van enkel tegen het islamisme? Schiet Macron zichzelf niet in de voet? We vroegen het aan Kleis Jager, correspondent in Parijs voor *Trouw* en het *Financieel Dagblad*.

Welke rol spelen *Charlie Hebdo* en Samuel Paty in het Franse islamdebat?

'De Franse publieke opinie is in grote meerderheid nog altijd 'Charlie'. Dat wil niet zeggen dat iedereen het een prachtig blad vindt. 'Je suis Charlie' betekent dat je vindt dat ideeën en religies bespot mogen worden en dat de islam niet op een uitzonderingspositie hoeft te rekenen. Wat Paty betreft: zijn onthoofding was voor bijna iedereen hier een grote schok, maar tegelijk ook de bevestiging dat de radicale islam een groot gevaar is.'

Maar 'op links' is *Charlie Hebdo* toch niet onomstreden?

'Dat klopt, Charlie heeft links verdeeld. Een deel - dat je 'islamo-links' kunt noemen - verwijt Charlie racisme. Deze critici hebben de taboes van islamisten eigenlijk overgenomen. Zij voelen er wel voor om voor de religie van de 'nieuwe verworpenen der aarde', van de onderdrukten, een uitzondering te maken. *Charlie Hebdo* zelf vertegenwoordigt het ouderwetse seculiere links, en is daarbij uitgesproken antireligieus. De redactie moet ook niets van het katholicisme of het jodendom hebben.'

Onderwijsminister Frédérique Vidal wil nu een onderzoek naar een 'islamolinkse bias', op zichzelf ook geen neutrale term, op universiteiten. Stuit de Franse regering straks niet op de academische vrijheid?

'Frédérique Vidal heeft gezegd dat zij een onderzoek wil naar de vraag in hoeverre de academische vrijheid in de sociale wetenschappen wordt bedreigd door alles dat *woke* is. Zij doelde op zaken als de dekoloniale theorie en het intersectionele feminisme, maar noemde ook het *islamo-gauchisme*, islamo-links. Dat was niet handig, want islamo-links is natuurlijk geen vak of methode.

'Islamo-links' is uiteraard een polemische term, maar het omschrijft wel een fenomeen dat echt bestaat. In Frankrijk gingen trotskisten ten tijde van de tweede Palestijnse Intifada een verbinding aan met islamisten, dat is een oud voorbeeld van islamo-links. Je ziet het ook aan de

'Paty's onthoofding was voor bijna iedereen hier een grote schok, maar tegelijk ook de bevestiging dat de radicale islam een groot gevaar is'

ontwikkeling van studentenvereniging UNEF: die zijn duidelijk niet Charlie. Al een tijd geleden sloot de UNEF een akkoord met een islamitische studentenvereniging die gelieerd is aan de Moslimbroederschap. Sindsdien gaat het daar volgens weggelopen leden de hele dag over islamofobie en racisme. Dat een afdeling van de UNEF laatst in Grenoble actie voerde tegen twee docenten die zich zouden hebben bezondigd aan islamofobie, is geen toeval. En natuurlijk ook niet onschuldig, voor wie zich nog kan herinneren dat aan de onthoofding van Samuel Paty een campagne van boze moslims vooraf ging. En dan heb je natuurlijk ook nog linkse partijen die - nu nog alleen op lokaal niveau - vrouwen met een hoofddoek welkom heten.'

Wordt de dood van Paty nu als breekijzer gebruikt door de regering Macron om seculiere wetgeving door te drukken? De kritiek vanuit veel moslimorganisaties is: dit komt toch wat opportunistisch over.

'President Emmanuel Macron kondigde de wet tegen separatisme - die trouwens de *Wet voor de versterking van de Republikeinse principes* heet - aan op 2 oktober. Samuel Paty werd op 16 oktober vermoord. Dus het lijkt mij vreemd hem opportunisme te verwijten. Dit zat allemaal al in de pijplijn.

'Opmerkelijk is trouwens dat de scherpste

kritiek op deze wet niet afkomstig is van moslims, maar van de katholieke en protestante kerken. Het beeld dat alle moslims in Frankrijk tegen deze wet zijn klopt niet. Er werd alleen in de provincie gedemonstreerd, en dat was het. De kerken daarentegen vinden het vervelend dat zij straks worden opgezadeld met extra administratieve lasten, alleen omdat er een probleem is met de radicale en de politieke islam.'

Als buitenstaander krijg je niettemin de indruk dat de regering Macron 'normale' moslims in Frankrijk buitensluit, in plaats van insluit. Frankrijk wil nu bijvoorbeeld 'verdachte moskeeën' sluiten.

'Het beeld dat je schetst lijkt mij erg overdreven. Deze regering doet altijd zijn best om onderscheid te maken tussen de gewone islam, de politieke islam en de gewelddadige islam. En natuurlijk kan je in Frankrijk niet zomaar 'verdachte' moskeeën sluiten. Dat is alleen mogelijk wanneer duidelijk is dat er activiteiten hebben plaatsgevonden die een relatie hebben met terrorisme. De boel dichtgooien kan alleen voor een duur van maximaal zes maanden. Frankrijk telt 2.600 moskeeën, en daarvan kregen er sinds een paar maanden ongeveer tachtig een extra controle. Sluitingen vonden nog nauwelijks plaats. Eén moskee moest dicht omdat het bestaan ervan nooit was gemeld. Een andere moskee werd gesloten omdat deze een rol speelde in de campagne tegen Samuel Paty, die tot zijn executie leidde. De nieuwe wet maakt het wel eenvoudiger om een moskee te sluiten voor maximaal twee maanden, als er opgeroepen is tot geweld tegen een persoon of tegen een groep mensen.'

Dan er is ook het recente verbod op het Collectief Tegen Islamofobie in Frankrijk, CCIF. Dit was per decreet, hier kwam geen rechter aan te pas. Dat is toch wel heel rigoureux?

'Je kunt erover twisten of het verbod op het Collectief Tegen Islamofobie terecht is. Volgens de regering is het een propagandavehikel van de politieke islam. Het CCIF beschuldigde Frankrijk van staatsislamofobie. Het noemde zelfs noodzakelijke maatregelen in de strijd tegen terreur - zoals het uitzetten van een extremistische imam - islamofobie. Daarmee heeft het CCIF volgens het ontbindingsdecreet aangezet tot haat en geweld.

'De wet op de binnenlandse veiligheid, die voorziet in de mogelijkheid om organisaties te verbieden, is hier misschien ruim geïnterpreteerd. Maar je moet niet vergeten dat jihadisten in Frankrijk sinds januari 2015 bij meer dan

twintig aanslagen bijna driehonderd mensen hebben vermoord. Het geduld met een hetzerige club als het CCIF was gewoon op. Bovendien heeft de Raad van State ingestemd met het verbod. Het is dus juridisch bekrachtigd. Het CCIF is geen mensenrechtenclub, maar een organisatie die gelieerd is aan de Moslimbroederschap. CCIF vervalste ook incidenten: een verkeersongeluk werd opeens islamofobie. De Franse staat had kunnen besluiten CCIF met rust te laten, maar men wilde denk ik een daad stellen.'

Dit gaat verder dan het bestrijden van extremisme alleen.

'Inderdaad. Macrons offensief is gericht tegen degenen die ijveren voor een parallelle samenleving waarin het geloof allesbepalend is en de Franse Republiek vijandig wordt bejegend. Uiteindelijk moet je deze wet denk ik zien als een poging om het ideaal van die republiek nieuw leven in te blazen. Frankrijk is nu erg verdeeld. Het is, in de woorden van de politicoloog en opinieonderzoeker Jérôme Fourquet, een archipel: een eilandenrijk. Maar tegelijk hechten veel Fransen er nog steeds aan dat wat burgers bindt, sterker moet zijn dan wat hen verdeelt. Dat sluit aan bij de Franse opvatting van het staatsburgerschap, die altijd al afweek van de Angelsaksische en de Nederlandse traditie.

'Nederland is geen zuilenmaatschappij meer, maar het principe van 'soevereiniteit in eigen kring' staat nog overeind. Dat zie je bijvoorbeeld in de discussie rond islamitische scholen die van tijd tot tijd de kop opsteekt. Groepsrechten wordt waardevol gevonden. Maar in Frankrijk houdt men in het algemeen niet van wat men 'communautarisme' noemt: de neiging van gemeenschappen om zich af te zonderen. De Franse staat spreekt elke burger aan als individu. Etnische achtergrond en religie zijn niet relevant, worden niet eens bijgehouden.'

Is de Franse aanpak niet contraproductief? Ik kan mij voorstellen dat jonge moslims hierdoor radicaliseren.

'Andere landen doen het anders, maar dat beschermt ze niet tegen aanslagen. En België, Nederland en Denemarken telden per hoofd van de bevolking meer Syriëgangers dan Frankrijk.'

Maar in Frankrijk zijn, zoals u ook zegt, toch veel meer dodelijkere aanslagen geweest? Bij Charlie Hebdo, in poptempel Bataclan, enzovoort.

'Frankrijk is een meer uitgesproken seculier land en dat maakt het tot een veel aantrekkelijker doelwit dan bijvoorbeeld Nederland. Frankrijk heeft bovendien de grootste moslimbevolking in Europa. Het was om die reden aantrekkelijk voor jihadisten met ervaring in Algerije of Afghanistan om hier netwerken op te zetten. Een groot deel van het commando van de aanslagen van 13 november 2015 - bij onder meer Bataclan - was trouwens afkomstig uit Brussel, Molenbeek met name.'

'Je moet jihadisten serieus nemen. En dat doen de progressieven, die elke keer opnieuw tevergeefs naar allerlei mogelijke grieven achter de gruwelen zoeken, niet'

Volgens critici, waaronder Amnesty International, is de Franse anti separatismewet een ernstige aanval op de rechten en vrijheden van moslims, onder andere de godsdienstvrijheid. Maar op Twitter neemt u het op voor de Franse regering. Waarom?

'Amnesty spreekt helemaal niet van een ernstige aanval op de rechten en vrijheden van Franse moslims. Het heeft alleen 'enkele zorgen' geuit. Zo wil de regering nadrukkelijker voorwaarden stellen aan subsidies aan verenigingen op sportief, educatief of cultureel gebied. Elke vereniging moet een 'Republikeins Contract' ondertekenen, waarin onder andere staat dat mannen en vrouwen gelijkwaardig zijn. Dat is eigenlijk het voornaamste principe. Wanneer kinderen bijvoorbeeld op een huiswerkclub leren dat vrouwen dienen te gehoorzamen aan de man, dan kunnen ze hun subsidie kwijtraken. Amnesty vreest dat dit op de een of andere manier een negatieve impact kan hebben op de vrijheid van een vereniging. Maar het maakt niet duidelijk hoe dan precies.

'Ik heb het opgenomen voor de Franse regering, omdat dit land na de onthoofding van Samuel Paty - een onthoofding: zijn hoofd lag enkele meters verderop - een stortvloed van onzinnige verwijten over zich heen kreeg. Er was zelfs sprake van pure desinformatie. Zo wist Beatrice de Graaf in *Nieuwsuur* te vertellen dat deze aanslag te maken had met de *laïcité*, de Franse versie van de scheiding tussen kerk en staat. Kinderen zouden op school niet vrijuit kunnen praten over religie, en dat zou dan geweld oproepen.'

Heeft De Graaf dan ongelijk? En kunnen kinderen op Franse scholen wel vrijuit over

religie spreken?

'Het is geen taboe, kijk maar naar Samuel Paty die juist het gesprek wilde aangaan. De Graaf is historicus en denkt kennelijk dat de staat hier nog steeds op voet van oorlog staat met religie. Dat was misschien zo in de tijd van de Derde Republiek (1870-1940, red.) toen de scheiding tussen kerk en staat gestalte kreeg. We leven nu in totaal andere tijden, de principes zijn erg veranderd, zeker op scholen met veel islamitische leerlingen.

'De Graaf is niet de enige die suggereert dat Frankrijk moslims iets aandoet. Barack Obama heeft in januari 2015 - de maand van de aanslagen op *Charlie Hebdo* en de joodse supermarkt Hyper Casher - Frankrijk de les gelezen en gezegd dat het zijn burgers van Noord-Afrikaanse oorsprong 'meer moet erkennen' om radicalisering tegen te gaan. En voor Amerikaanse media en intellectuelen is het een ritueel geworden, na elke aanslag maken zij zich schuldig aan *victim blaming*: Frankrijk roept het allemaal over zichzelf af, het ligt aan discriminatie, aan deprivatie, aan slechte huisvesting, aan intolerantie tegen religie.'

Toch voelen veel Franse moslims zich vernederd, gediscrimineerd en achtergesteld. Niet dat ik de stap naar terreur wil verdedigen, maar ik snap wel dat er moslims zijn die met rancune tegen onze westerse samenleving aankijken.

'Dit doet me denken aan het verhaal van Claire Koc, een Française van Turkse origine die net een boek publiceerde dat je kunt vergelijken met *Ik ga leven* van Lale Gül of *De gevangenisjaren* van Erdal Balci. Koc schrijft dat het gezin waarin zij opgroeide volledig werd onderhouden door de Franse staat, die de familie ook een vluchtelingenstatus had gegeven omdat het alevieten (een minderheid in Turkije, red.) zijn. Er was geen reden om te klagen over uitsluiting. Dat haar vader geen werk vond, had te maken met zijn weigering om Frans te leren en gebrek aan initiatief. Toch jammerden ze heel wat af, omdat ze hiertoe werden aangezet door autochtone sociaal werkers. Die zeiden tegen de ouders van Koc: 'U wordt gediscrimineerd, ze hebben u in een rotflat gestopt, het is schandalig dat ze u geen werk geven.' Geven, alsof je daarvoor niets hoeft te doen. Dus ik denk dat je de oorzaak van de rancune niet bij de ontvangende partij moet zoeken. De Franse staat is ook bijzonder ruimhartig geweest voor de Tsjetsjeense familie van de moordenaar van Paty. Ze hadden geen recht op een verblijfsvergunning, maar mochten toch blijven. Ze werden aan een huis en aan werk geholpen.'

Maar er zijn toch genoeg andere grieven? Denk bijvoorbeeld aan de anti separatismewet en het reeds geldende boerkaverbod.

'Je moet jihadisten serieus nemen. En dat doen de progressieven, die elke keer opnieuw tevergeefs naar allerlei mogelijke grieven achter de

BEELD: KLEIS JAGER

‘Erdogan ziet zichzelf als de nieuwe kalief, de beschermer en woordvoerder van moslims. Daarom heeft hij een groot belang bij een cultuuroorlog met het seculiere Frankrijk’

blindt. Zij zouden een keer moeten begrijpen dat jihadisten echt geloven dat ze in oorlog zijn met de ongelovigen. Het Westen is een vijand die de islam probeert te vernietigen met alle mogelijke culturele, economische en militaire middelen. Terreuraanslagen zijn volgens jihadisten geoorloofd, omdat de vijand sterker is. Het is een noodzakelijke strategie om de tegenstander te intimideren en te demoraliseren, om hem zo tot onderwerping te dwingen.

‘De Franse liberale denktank Fondapol - *Fondation Pour l’Innovation Politique* - becijferde in 2019 dat er sinds 1979 wereldwijd meer dan 33.700 islamistische aanslagen zijn gepleegd waarbij 167.000 doden vielen. Wie zich ondanks deze cijfers blind blijft staren op het integratiebeleid of het ‘harde secularisme’ in Frankrijk moet ziende blind zijn. Maar toch geven vooral Amerikaanse media en intellectuelen zich al jaren na elke aanslag in Frankrijk over aan *victim blaming*: Frankrijk roept het allemaal over zichzelf af, het ligt aan discriminatie, aan deprivatie, aan slechte huisvesting, aan intolerantie tegen religie. Er is kennelijk geen kruid tegen gewassen.’

Iets anders. De diplomatieke verhoudingen tussen Turkije en Frankrijk zijn nu ruim een half jaar bar slecht. Hoe komt dat?

‘De Turkse president Recep Tayyip Erdogan ziet zichzelf als de nieuwe kalief, de beschermer en

woordvoerder van moslims die altijd en overal zouden worden onderdrukt. Daarom heeft hij een groot belang bij een cultuuroorlog met Frankrijk, een land dat nadrukkelijker seculier is dan andere westerse democratieën. Eerst was er een conflict over de Middellandse Zee en de oorlog in Libië. Daarna lanceerde Macron zijn plan tegen het ‘islamistisch separatisme’ en sprak hij over de islam die in crisis is. Waarop Erdogan de kans greep om zich voor de hele islamitische wereld te manifesteren. Ruim een week na de moord op Samuel Paty gooide Erdogan olie op het vuur en begon nogmaals over de separatismewet: Macron moet zich laten nakijken, zei hij. Waarop het Élysée liet weten dat het geen steun of condoleances had ontvangen van Turkije voor Paty.’

Kan het ooit nog goed komen tussen Macron en Erdogan? Ze hebben beide fundamentele stappen genomen om elkaar in de wielen te rijden. Zie het verbieden van de extreem rechtse Turkse Grijs Wolven in Frankrijk en het vervolgen van *Charlie Hebdo* in Turkije vanwege een Erdogan cartoon.

‘De kans op een nieuwe ronde conflicten lijkt groot. Macron heeft ook ambities en neemt de leiding op zich op van een liberaal Europa dat wordt uitgedaagd door autocratische regimes zoals dat van Erdogan en populistische leiders.’

Heeft het harde Franse islambelcid de verhoudingen met voormalige koloniën Algerije, Marokko en Tunesië ook onder druk gezet?

‘Ik heb geen zicht op de Noord-Afrikaanse media. Voor wat ze daar vinden van de strijd tegen het islamisme in Frankrijk is hier in ieder geval geen belangstelling. Wat wel opvalt, is de periodieke wrijving tussen Frankrijk en Algerije over het koloniale verleden. De Algerijnse machthebbers eisen van tijd tot tijd excuses, vooral als de bevolking mort. Het zwaaien met de aartsvijand leidt dan de aandacht af. Macron werkt de laatste tijd aan een toenadering met Algiers. Die moet wat hem betreft niet via excuses verlopen, maar via een poging om de onafhankelijkheidsstrijd (1954-1962, red.) gezamenlijk onder ogen te zien.’ ●

Volgens Kleis Jager zegt Beatrice de Graaf in de Nieuwsuur-uitzending van 21 oktober 2020 van Nieuwsuur dat de moord op Samuel Paty ‘te maken had met de laïcité, de Franse versie van de scheiding tussen kerk en staat. Kinderen zouden op school niet vrijuit kunnen praten over religie, en dat zou dan geweld oproepen’.

De hoogleraar zei tijdens de Nieuwsuur-uitzending wat anders: ‘Dan hebben we de breuk tussen de staatsscholen, waar helemaal niet over religie wordt gepraat, en de zes miljoen Franse moslims, de tweede godsdienst van Frankrijk, waarvan steeds meer jongeren zeggen (...) dat zij zich toch vooral als moslim identificeren. Dan kun je wel zeggen, dat mag niet, maar het zijn parallele samenlevingen, dat botst in de scholen.’

gruwelen zoeken, niet. Ze denken: als iemand zoiets verschrikkelijks doet, dan hebben wij hem vast iets aangedaan. Het is uiteindelijk door en door christelijk schuldbesef dat mensen ver-

YARIN ESKI

Criminoloog en doceert
Bestuurskunde aan de
Vrije Universiteit van
Amsterdam.

De kwestie–Omtzigt en de burn–out van onze democratische rechtsstaat

Pieter Omtzigt (CDA): de toelagenaffaire; 342.472 voorkeurstemmen. Hij streed tegen het tegenhouden van een kritisch wetenschappelijk onderzoek naar havencorruptie en pleit nu in zijn boek *Een nieuw sociaal contract* voor rigoureuze systeemveranderingen ter bestrijding van diepliggende problemen met macht en tegenmacht. Onze democratische rechtsstaat functioneert tot in de diepste vezels niet meer naar behoren, betoogt Omtzigt. Het systeem verdient volgens hem, bij wijze van spreken, een maatschappelijke *deep tissue*-massage.

Het is daarom extra pijnlijk dat diezelfde Omtzigt, de belichaming van integriteit, slachtoffer is geworden van fluisterzachte, ondemocratische praktijken in de politieke top. Kajsja Ollongren (D66) lekte per ongeluk naar buiten dat Omtzigt op het lijstje stond van prangende zaken rondom de formatie, en voor een ‘functie elders’ in aanmerking kwam. Bij *Op1* werd de vergelijking gemaakt met hooggeplaatste maar ongewilde ambten van de Communistische Partij die door Stalin *kaltgestellt* werden. Omtzigt zou namelijk nog eens lastig kunnen worden en zou weggepromoveerd worden tot Kamervoorzitter.

Wat is er in vredesnaam aan de

Wie verdedigt onze verdedigers? Dat zijn toch echt u en ik

hand wanneer een politicus die het bijzonder groot onrecht van de toelagenaffaire blootgesteld heeft, vervolgens zélf onder de politieke guillotine wordt gelegd? Terwijl er in Nederland *en masse* op hem gestemd is? Tja, er zijn politici die weggelaten met een neonazistische jeugdachterban. Naar het gedachtegoed van socioloog Emile Durkheim, die beweerde dat iedere maatschappij haar criminaliteit verdient, denk ik dat wij als maatschappij misschien wel een illiberale, *burn-out*-democratie verdienen.

De onvermoeibare Omtzigt is uiteindelijk dan toch oververmoeid en overspannen geraakt. Ik hoop oprecht dat zijn *partner in fighting state crime*, Renske Leijten (SP), niet hetzelfde lot te wachten staat. Inmiddels heeft hij gereageerd op de commotie, waarbij hij hamerde op, wederom, de structurele misstanden, maar ditmaal rondom zijn eigen zaak. Wat een staatsman, maar je zag zijn vermoeidheid en woede.

Zijn overwerktheid en hoe er met hem is omgegaan vormen slechts symptomen van een veel te overspannen democratische rechtsstaat - dat is tijdens het Kamerdebat over de mislukte verkenning wel duidelijk geworden. Integere politici zoals Omtzigt en hun privéleven staan onder druk. Zij maken een knieval na het opkomen voor wat democratisch én grondwettelijk juist is, omdat zij zijn tegengewerkt in hun strijd voor een democratisch gezonder land.

De problematiek zit dan eigenlijk veel dieper en bij ons allemaal, zoals Omtzigt zelf al heeft gediagnosticeerd in zijn boek. Dan moeten we deze helden niet verder naar de knoppen helpen, door hen het label ‘labiel’ op te plakken. Zij verdienen juist verdediging. Ik denk dat de volgende vraag er nu meer dan ooit toe doet: wie verdedigt onze verdedigers? Dat zijn toch echt u en ik.

Ik vermoed dat Ollongren Omtzigt al te hulp sprong, want -

plottwist! - wat nu als haar lek een bewuste poging was de wrange gang van zaken publiek te maken? Omtzigt zit overspannen thuis, maar is enorm populair. Omtzigt zou, als hij een eigen partij zou beginnen, 23 zetels winnen, volgens Maurice de Hond. Er vond bovendien een steunmars plaats.

Maar we kunnen ook écht daad bij de voorkeursstem voegen. Naast zijn verzoek aan de pers hem eventjes met rust te laten, laten we hem dan ook actief rust geven door een ludieke *crowdfunding* te beginnen voor hem: €342.472. Dat is een euro per voorkeurstem en kan in zijn nieuwe partij gestoken worden. Misschien dat iemand zijn of haar plekje op de testvakantie naar Rhodos wel wil geven?

Ondertussen organiseren we een referendum rondom nieuwe verkiezingen op 17 maart 2022. Omtzigt heeft zich tegen die tijd herpakt met zijn eigen partij. En wij zullen dan een coronafustratieloze stem uitbrengen, het liefst op hem. Dan krijgt hij, inderdaad, een welverdiende, veel belangrijkere en heldhaftige functie elders, namelijk als minister-president. En voor wie eer en integriteit het beginpunt vormen voor een regering, in plaats van het leugenachtige en gewetenloos pragmatisme dat ons land geteisterd heeft het afgelopen decennium. ●

**DAVE
ENSBERG-KLEIJKERS**

Directeur Jantje Beton.
Bestuurskundige.
Auteur van het boek
'Bezielde beschaving:
alles behalve een
multicultureel drama'
(2017).

De Kamer heeft meer medewerkers nodig om tegenmacht te kunnen zijn

Er werken meer dan 120.000 ambtenaren bij de Rijksoverheid: dat zijn gemiddeld 5.000 ambtenaren per minister of staatssecretaris. Deze ambtenaren zijn het onmisbare verlengstuk van de *uitvoerende macht*, de laatste tijd veelal afgekort tot 'macht'. De Tweede en Eerste Kamer, de laatste in mindere mate, vormen gezamenlijk de *controleerende macht*, inmiddels beter bekend als 'tegenmacht'.

Een gemiddeld Kamerlid van een fractie van tien tot vijftien zetels moet het doen met slechts één medewerker - en dan niet eens een fulltimer, maar iemand voor 25 uur per week. En dit is dan een combinatie van een secretaresse en inhoudelijke beleidsmedewerker. De tegenmacht moet de macht, met zijn leger aan ambtenaren, dus met anderhalve man en een paardenkop controleren. Onbegonnen werk. Het is de hoogste tijd voor meer en betere ondersteuning van Kamerleden.

Mede als gevolg van de karige ondersteuning gaan Kamerleden oppervlakkiger te werk dan goed is voor het functioneren van onze democratie. Ze hebben geen tijd en menskracht om zelf onderzoek te verrichten naar bijvoorbeeld (vermeende) maatschappelijke

misstanden en baseren het controleren van de regering dan op berichten uit de media. Hierdoor is het aantal Kamervragen in de afgelopen jaren snel en hard gegroeid.

Tussen 2014 en 2019 steeg het aantal Kamervragen met dertig procent. In 2019 ging het om een totaal van 3.078 gestelde Kamervragen, waarvan bovendien meer dan de helft niet op tijd werd beantwoord. Ondanks de vele Rijksambtenaren kan de regering deze explosie aan Kamervragen niet bijbenen. Niet heel gek dus dat men in Den Haag steeds vaker spreekt over de hijgerigheid in de politiek of over ADHD-politiek. Meer kwantiteit aan Kamervragen levert niet automatisch ook meer kwaliteit op in de controle van de uitvoerende macht.

De toeslagenaffaire en ook de nodige andere misstanden bij de Rijksoverheid en uitvoeringsinstanties laten zien dat de oppervlakkige ADHD-politiek vanuit de Tweede Kamer én de slechte informatievoorziening vanuit de regering onze democratische rechtsstaat langzaam maar zeker uitholt.

Een recente parlementaire commissie Uitvoeringsorganisaties onder leiding van oud-VVD-Kamerlid André Bosman concludeerde onder andere het volgende:

'Veel Kamerleden leunen voor hun informatie te sterk op het departement; ze verdiepen zich te weinig in de uitvoering en ontwikkelen er geen gevoel voor.' Mijns inziens komt dat door een gebrek aan goede medewerkers voor Kamerleden. Maar dat niet alleen.

Er is ook een gebrek aan senioriteit onder Kamerleden. Zo zijn maar liefst 69 van de 150 Kamerleden nieuw. Het werk als Kamerlid is ingewikkeld en vraagt geregeld een lange adem en meerjarige dossierkennis. Bovendien ontstaan mettertijd de handigheid en de routine om de regering effectief te kunnen controleren. De gemiddelde zittingsduur van een Kamerlid in 1992 was ongeveer zeven jaar. In 2018 was dat slechts vier jaar. Een Kamer met zo'n grote doorloop snelheid aan leden staat bij voorbaat met 1-0 achter ten opzichte van de regering met haar Rijksambtenaren die vaak decennia aan ervaring hebben.

Terug naar de ondersteuning van Kamerleden: Nederland toont zich hierin weer het gierigste jongetje van de internationale klas. Niet alleen is het aantal medewerkers per Kamerlid beperkt, ook is de algehele ambtelijke ondersteuning binnen de Tweede Kamer beperkt. Deze medewerkers kunnen de Kamer bijvoorbeeld ondersteunen bij het uitvoeren van

onderzoeken, enquêtes, moties, amendementen, initiatiefwetsvoorstellen en dergelijke. De ambtelijke ondersteuning van de Tweede Kamer behoort tot de laagste van heel Europa, eufemistisch in een rapport 'goedkoop' en 'doelmatig' genoemd. Maar goedkoop is in dit geval duurkoop.

We kunnen ons deze verkeerde vorm van zuinigheid niet langer permitteren. Nu informateur Herman Tjeenk Willink serieuze voorstellen opstelt om te komen tot meer balans tussen 'macht' en 'tegenmacht', kan de Kamer niet anders dan het budget per Kamerfractie en voor de algehele ambtelijke organisatie verhogen. Populistische partijen zijn daar op voorhand tegenstander van, want die vinden dat 'zelfverrijking'. Quatsch natuurlijk.

Zij hebben baat bij de ADHD-politiek, terwijl meer serieuze partijen en vooral Nederlandse burgers juist gebaat zijn bij *slow politics* waarbij de tegenmacht diepgaand onderzoek verkiest boven oppervlakkige vragen. Dan zullen Kamerleden ook minder snel genoeg nemen met halve antwoorden en hele leugens vanuit de regering, en kunnen ze inhoudelijk steviger in debat gaan met bewindspersonen. En misschien, heel misschien, voorkomt dat een nieuwe toeslagenaffaire. ●

dK.Academie

voor **€29,95** p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform de Kanttekening.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek (Elementaire Deeltjes van Amsterdam University Press, waarover bijvoorbeeld Nederlands Dagblad recenseert: "beter dan Google en Wikipedia samen") ter waarde van €9,99 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van €12,50 per maand.
- Abonnement op de zaterdagkrant of het maandblad van de Kanttekening (naar keuze maandelijks te switchen) inclusief digitale toegang ter waarde van €12,95
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introductie per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in de Kanttekening uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts €29,95 per maand.

In samenwerking met:

